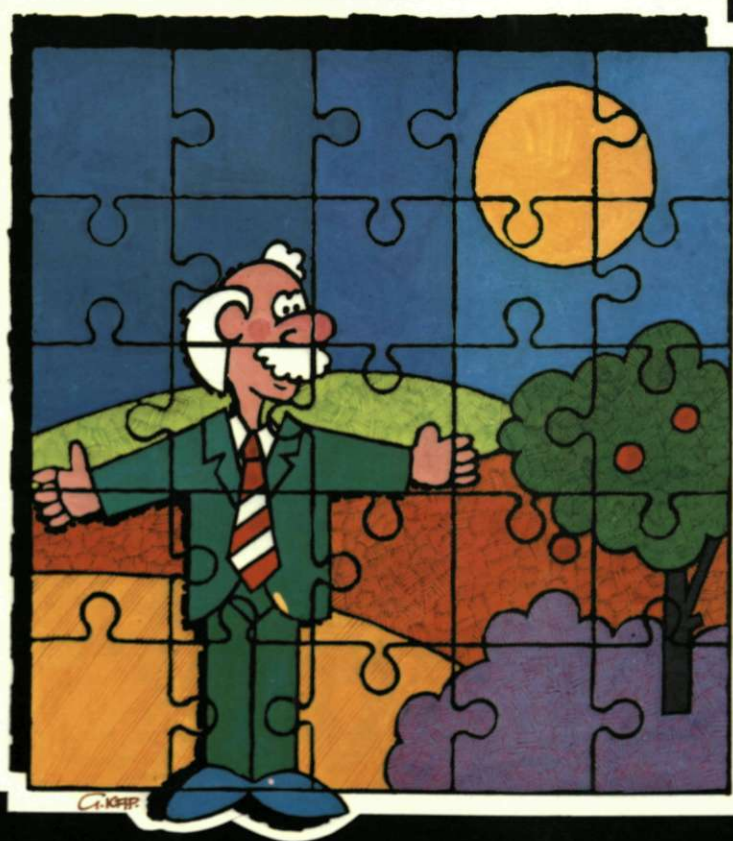

ΟΣΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΩ ΤΑ ΕΜΑΘΑ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΑΣΥΝΗΘΙΣΤΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ROBERT FULGHUM

ΛΥΧΝΟΣ

© 1988

Το « Όσα πραγματικά πρέπει να ξέρω, τα έμαθα στο νηπιαγωγείο» ανήκει στα λιγοστά βιβλία — προορισμένα να περάσουν στη σφαίρα των σύγχρονων κλασικών —, όπου η μαγεία ξεπηδά μέσα από τις σελίδες τους. Πρόκειται για ένα βιβλίο που ανυψώνει το πνεύμα και θερμαίνει την καρδιά, μια συλλογή ασυνήθιστων σκέψεων για καθημερινά πράγματα, που απέκτησε πλέον τη δική της ιστορία.

Η δημιουργία του άρχισε όταν ο Robert Fulghum επιχείρησε να καταγράψει ένα απλό πιστεύω. Με την ιδιότητα του πάστορα στη θρησκευτική ομάδα των αντιτριαδιστών, το μοιραζόταν αρχικά με το ποίμνιό του, αργότερα όμως, σε μια εορταστική εκδήλωση ενός δημοτικού σχολείου, πέρασε στη δημόσια γνώση του. Η τύχη το 'φερε να παρευρίσκεται στο ακροατήριο και ο γερουσιαστής της Ουάσιγκτον Dan Evans. Εντυπωσιασμένος και συγκινημένος απ' αυτά που άκουσε, ζήτησε ένα αντίγραφο από την ομιλία του Fulghum και το πήρε μαζί του στην πρωτεύουσα, όπου διαβάστηκε σε μια συνεδρίαση του Κογκρέσου και τελικά καταχωρήθηκε στα πρακτικά του. Από εκεί έφτασε στους Kansas City Times, που δημοσίευσαν τις παρατηρήσεις του Fulghum στο κυριακάτικο φύλλο τους. Η ανταπόκριση του κοινού ήταν κάτι παραπάνω από θερμή.

Η χιονοστιβάδα του ενθουσιασμού μεγάλωνε συνεχώς. Αποσπάσματα του κειμένου δημοσιεύθηκαν στο Reader's Digest και στην "Dear Abby" (στήλη περιοδικού). Οι Paul Harvey και Lary King το διάβασαν σε εκατομμύρια ακροατές των ραδιοφωνικών τους εκπομπών και η Southwestern Bell πούλησε εκατοντάδες χιλιάδες αντίτυπα στους πελάτες της. Το απλό πιστεύω του Fulghum κυκλοφόρησε σε φωτοτυπίες, στάλθηκε από πολλούς σε αγαπημένα τους πρόσωπα και αναρτήθηκε στους πίνακες ανακοινώσεων των σχολείων σε όλη τη χώρα.

ΟΣΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΩ
ΤΑ ΕΜΑΘΑ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ROBERT FULGHUM

**ΟΣΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΩ
ΤΑ ΕΜΑΘΑ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ**

ΑΣΥΝΗΘΙΣΤΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΥΧΝΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΧΡΟΝΟΣ ΕΙΣΓΟΓΗΣ 18/12 1992

ΑΥΞ. ΑΡ. ΒΙΒΛΙΟΥ 13986

ΕΙΔ. ΑΡΙΘ. Β. Β.

Τίτλος πρωτοτύπου: All I really need to know I learned in
kindergarten

Πρώτη έκδοση: 1986 από Villard Books

Copyright© Robert Fulghum 1986, 1988

Copyright© για την ελληνική γλώσσα: Εκδόσεις Λύχνος ΕΠΕ

Πρώτη έκδοση: 1992

ISBN: 960—7094—15—7

Μετάφραση: Μαρία Καβαδιά

Γλωσσική επιμέλεια - τυπογραφικές διορθώσεις: Νίκος Πατρίκης

Τυποτεχνική επιμέλεια - εξώφυλλο: Νίκος Αγγελάτος

Μακέτα εξωφύλλου: Γιώργος Καραμέτος

Στοιχειοθεσία - Εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες Λύχνος ΕΠΕ

Κεντρική διάθεση: Εκδόσεις Λύχνος ΕΠΕ

Πλ. Θεάτρου 24, 105 52 Αθήνα

Τηλ. 3214766, Fax: 3212675

και

Βιβλιοπωλείο Τροχαλία

Γριβαίων 5 (πάροδος Σκουφά 64) 106 80 Αθήνα

Τηλ. 3646426, Fax: 3621932

Σύμβουλος: Γιούλα Ντάβρη, Επίκουρη Καθηγήτρια Παιδιατρικής

Διεύθυνση έκδοσης: Σπύρος Ντάβρης

Απαγορεύεται η ανατύπωση μέρους ή όλου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο χωρίς την έγγραφη άδεια των εκδοτών

ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

Πριν προχωρήσετε παρακάτω, αφήστε με να σας πω μερικά πράγματα. Να σας δώσω ένα μικρό χάρτη σε περίπτωση που χαθείτε.

Αυτό που πρόκειται να διαβάσετε, γράφτηκε κατά τη διάρκεια πολλών ετών, λίγο λίγο κάθε φορά, και απευθυνόταν σε φίλους, στην οικογένεια, στη θρησκευτική κοινότητα και σε μένα τον ίδιο, χωρίς καμία σκέψη δημοσίευσής του με τη μορφή βιβλίου. Δεν ξέρω πώς να το ονομάσω. Νομίζω ότι είναι «τα πράγματα που κουβαλάω μέσα μου» — μια γραπτή αναφορά των όσων συμβαίνουν στο μυαλό μου και στη ζωή μου.

Ένα μέρος απ' αυτό — το μέρος που ασχολείται με όσα έμαθα στο νηπιαγωγείο — έκανε το γύρο της χώρας, πριν ξεκινήσει τη δική του ζωή. Μια μέρα στάλθηκε από το σχολείο στο σπίτι μέσα στην τσάντα ενός

παιδιού, η μητέρα του οποίου ήταν πράκτορας λογοτεχνικών βιβλίων και η οποία μου έγραψε. Υπήρχε κάτι άλλο που εγώ είχα γράψει; Λοιπόν, ναι. Και το ένα έφερε το άλλο, με τον τρόπο που συμβαίνουν όλα στη Χώρα των Θαυμάτων.

Παρουσιάζεται λοιπόν, με μορφή βιβλίου, ένα υλικό ιδιαίτερα ποικίλο. Έχω, βέβαια, αλλάζει μερικά ονόματα και γεγονότα, για να προστατεύσω αυτούς που είτε είναι αθώοι είτε στρυφνοί είτε και τα δύο μαζί.

Και κάτι ακόμη. Υπάρχουν αντιφάσεις εδώ μέσα. Μπορεί, καθώς διαβάσετε το βιβλίο να σκεφτείτε: «Μα δεν είχε πει ακριβώς το αντίθετο, μερικές σελίδες πριν»; Ναι. Φαίνεται πως έχω στο μυαλό μου μερικές εξίσου αποκλειστικές αντιλήψεις. Για παράδειγμα, είναι αλήθεια πως δεν αξίζει να ζει κανείς μια μη φιλοσοφημένη ζωή, αλήθεια επίσης πως η άγνοια είναι ευδαιμονία και ούτω καθ' εξής. Δεν έχω αποφασίσει ακόμη για όλα.

Τι άλλο να σας πω;

Διαβάστε το λίγο λίγο κάθε φορά: δεν υπάρχει βιασύνη ούτε λύση της πλοκής στο τέλος.

Τελικά, πρέπει να σας πω πως έχω άδεια παραμυθά. Ένας φίλος μού την έβγαλε και την κρέμασε στον τοίχο, πάνω από το γραφείο μου. Αυτή η άδεια μού επιτρέπει να χρησιμοποιώ τη φαντασία μου, για να ξαναβάζω σε σειρά τις εμπειρίες μου και να προωθώ το μύθο, όσο αυτός εξυπηρετεί κάποια όψη της αλήθειας. Ακόμη, περιέχει το πιστεύω ενός παραμυθά:

Πιστεύω ότι η φαντασία είναι πιο δυνατή από τη γνώση.

Ότι ο μύθος είναι πιο δραστικός από την ιστορία.

Ότι τα όνειρα είναι πιο ισχυρά από τα γεγονότα.

Ότι η ελπίδα πάντα θριαμβεύει έναντι της εμπειρίας.

Ότι το γέλιο είναι η μόνη θεραπεία της θλίψης.

Και πιστεύω ότι η αγάπη είναι πιο δυνατή από το θάνατο.

Προσπάθησα πολύ, ώστε να μη γράψω κάτι που θα γινόταν αιτία να μου αφαιρέσουν την άδεια.

Robert Fulghum

Κάθε Άνοιξη, για πολλά χρόνια, έβαζα σκοπό να γράψω μια προσωπική έκθεση πίστης: ένα «Πιστεύω». Όταν ήμουν πιο νέος, η έκθεση έπιανε πολλές σελίδες, στην προσπάθειά μου να καλύψω κάθε θέμα, χωρίς ασαφείς πτυχές. Έμοιαζε σαν απόφαση ανώτατου δικαστηρίου, σαν να μπορούσαν οι λέξεις να λύσουν όλες τις αντιθέσεις σχετικά με το νόημα της ύπαρξης.

Το πιστεύω έγινε συντομότερο τα τελευταία χρόνια —άλλοτε κυνικό, άλλοτε κωμικό, άλλοτε ήπιο —, συνέχισα όμως να δουλεύω πάνω σ' αυτό. Πρόσφατα κάθισα να γράψω αυτές τις προσωπικές σκέψεις σε μια μόνο σελίδα, με απλά λόγια, έτσι που να γίνει εντελώς κατανοητός ο απλοϊκός ιδεαλισμός που υπονοούσαν.

Η έμπνευση της βραχυλογίας μου ήρθε σ' ένα βενζινάδικο. Όταν γέμισα το ρεζερβουάρ ενός παλιού αυτοκινήτου με σούπερ βενζίνη, που έχει υψηλή περιεκτικότητα σε οκτάνια, το σαραβαλάκι μου δεν μπορούσε να τη χρησιμοποιήσει και άρχισε να δυσανασχετεί, να τσιρίζει στα σταυροδρόμια και να ρεύεται στις κατηφόρες. Κατά-

λαβα. Το μυαλό μου και το πνεύμα μου πάθαιναν το ίδιο τότε τότε, εξαιτίας μιας υπερ-περιεκτικής πληροφόρησης. Άρχισα να παθαίνω υπαρξιακές κρίσεις, να τσιρίζω στα σταυροδρόμια όπου έπρεπε να γίνουν επιλογές ζωής και να συνειδητοποιώ ότι γνώριζα άλλοτε περισσότερα και άλλοτε λιγότερα, απ' όσα πραγματικά χρειαζόνταν. Η φιλοσοφημένη ζωή δεν είναι πικνίκ.

Κατάλαβα τότε πως ήξερα ήδη περισσότερα απ' όσα ήταν απαραίτητα για να ζήσω μια ζωή γεμάτη νόημα, ότι δεν ήταν όλα τόσο πολύπλοκα. Το ξέρω. Και το ήξερα εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Να το κάνεις όμως πράξη, ε, αυτό είναι μια άλλη ιστορία, έτσι δεν είναι; Ορίστε το «Πιστεύω» μου:

ΟΣΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΩ για το πώς να ζω, τι να κάνω και πώς να είμαι, τα έμαθα στο νηπιαγωγείο. Η σοφία δε βρισκόταν στην κορυφή του σχολικού βουνού, αλλά εκεί, στα βουναλάκια από άμμο, στο νηπιαγωγείο.

Αυτά είναι τα πράγματα που έμαθα:

Να μοιράζεσαι τα πάντα.

Να παίζεις τίμια.

Να μη χτυπάς τους άλλους.

Να βάζεις τα πράγματα πάλι εκεί που τα βρήκες.

Να καθαρίζεις τις τσαπατσουλιές σου.

Να μην παίρνεις τα πράγματα που δεν είναι δικά σου.

Να λες συγγνώμη, όταν πληγώνεις κάποιον.

Να πλένεις τα χέρια σου πριν από το φαγητό.

Να κοκκινίζεις.

Ζεστά κουλουράκια και κρύο γάλα κάνουν καλό.

Να ζεις μια ισορροπημένη ζωή· να μαθαίνεις λίγο,

να σκέπτεσαι λίγο, να σχεδιάζεις, να ζωγραφίζεις, να τραγουδάς, να χορεύεις, να παίζεις και να εργάζεσαι κάθε μέρα από λίγο.

Να παίρνεις έναν υπνάκο το απόγευμα.

Όταν βγαίνεις έξω στον κόσμο, να προσέχεις την κίνηση, να κρατιέσαι από το χέρι και να μένεις μαζί με τους άλλους.

Να αντιλαμβάνεσαι τα θαύματα. Να θυμάσαι το μικρό σπόρο μέσα στο δοχείο από φελιζόλ. Οι ρίζες πάνε προς τα κάτω και το φυτό προς τα πάνω· κανείς πραγματικά δεν ξέρει πώς και γιατί, αλλά όλοι μας μοιάζουμε σ' αυτό.

Τα χρυσόψαρα, τα χάμστερς, τα άσπρα ποντίκια, ακόμη κι ο μικρός σπόρος μέσα στο πλαστικό δοχείο, όλα πεθαίνουν. Το ίδιο κι εμείς.

Να θυμάσαι τελικά τα βιβλία Dick και Jane και την πρώτη λέξη που έμαθες — την πιο μεγάλη απ' όλες — τη λέξη ΚΟΙΤΑ.

Όλα όσα πρέπει να ξέρετε βρίσκονται κάπου εδώ μέσα. Ο χρυσός κανόνας, η αγάπη και οι βασικές αρχές υγιεινής· η οικολογία, η πολιτική, η ισότητα και η υγιεινή ζωή.

Πάρτε μια απ' αυτές τις συμβουλές, εκφράστε την με επιτηδευμένη ορολογία ενηλίκων και εφαρμόστε την στην οικογενειακή σας ζωή, στην εργασία σας, στην κυβέρνησή σας, στον κόσμο σας· θα παραμείνει αληθινή, ξεκαθάρη, σταθερή. Σκεφτείτε πόσο καλύτερος θα ήταν ο κόσμος, αν όλοι εμείς — όλοι οι άνθρωποι — τρώγαμε γάλα με κουλουράκια γύρω στις τρεις το απόγευμα και μετά ξαπλώναμε κάτω από τις κουβέρτες για έναν

υπνάκο. Ἡ, αν όλες οι κυβερνήσεις είχαν ως βασική αρχή να βάζουν πάντα τα πράγματα εκεί που τα βρήκαν και να καθαρίζουν τις τσαπατσουλιές τους.

Είναι ακόμη αλήθεια, ανεξάρτητα από την ηλικία σας, πως όταν βγαίνετε έξω στον κόσμο είναι καλύτερα να κρατιέστε από το χέρι και να μένετε μαζί με τους άλλους.

Στο σπίτι μας έχω αναλάβει το πλύσιμο των ρούχων, πράγμα που απολαμβάνω. Έχω την αίσθηση ότι ολοκληρώνω μια δουλειά, αλλά και ότι ασχολούμαι, κατά κάποιον τρόπο, με την υπόλοιπη οικογένεια. Κάποιες φορές, εξάλλου, είναι ευχάριστο να βρίσκεσαι μόνος, στο πίσω δωμάτιο, χωρίς τα άλλα μέλη της οικογένειας.

Μου αρέσει να ξεχωρίζω τα ρούχα — ανοιχτόχρωμα, σκούρα, ενδιάμεσα. Μου αρέσει να ρυθμίζω το διακόπτη του πλυντηρίου — ζεστό, κρύο, ξέβγαλμα, χρόνος, θερμοκρασία. Αυτές είναι επιλογές που μπορώ να καταλάβω και να τις κάνω με αποφασιστική επιδεξιότητα. Δεν καταφέρνω ακόμη να χειρίζομαι το καινούριο στέρεο, αλλά με πλυντήρια και στεγνωτήρια τα βγάζω πέρα. Το κουδούνι χτυπάει, βγάζεις έξω τα ζεστά, αφράτα ρούχα, τα πας στην τραπεζαρία, τα ξεχωρίζεις και τα διπλώνεις σε νοικοκυρεμένες στοίβες. Μου αρέσει ιδιαίτερα, όταν υπάρχει πολύς στατικός ηλεκτρισμός και μπορείς να κρεμάς κάλτσες σε όλο σου το σώμα και να μένουν εκεί κολλημένες. (Η γυναίκα μου

με έπιασε μια φορά να το κάνω και με κοίταξε Μ' ΕΝΑ ΥΦΟΣ... Ξέρεις, δεν μπορείς πάντα να τα εξηγείς όλα στον καθένα.)

Όταν τελειώνω, νιώθω ότι ολοκλήρωσα μια δουλειά με επιτυχία. Είμαι καλός στο πλύσιμο των ρούχων. Είναι για μένα κάτι σαν θρησκευτική εμπειρία. Νερό, χρώμα, φωτιά. Διαμετρικές αντιθέσεις βρεγμένου και στεγνού, ζεστού και κρύου, λερωμένου και καθαρού. Ο θαυμάσιος κύκλος της αρχής και του τέλους, του Άλφα και του Ωμέγα, αμήν. Έρχομαι σε επαφή με το ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ. Για μια στιγμή, τουλάχιστον, η ζωή είναι τακτοποιημένη κι έχει νόημα. Μετά όμως, πάλι...

Το πλυντήριο ρούχων «τα 'φτυσε» την περασμένη βδομάδα. Μάλλον το φόρτωσα με πολλές πετσέτες. Το φορτίο πήγε όλο προς τη μια πλευρά κατά τη διάρκεια του σιψίματος. Έτσι, έκανε ένα απίστευτο γκρανγκρουν, έναν τρελό χορό στο πάτωμα και μετά έσκασε. Προς στιγμήν νόμισα ότι ερχόταν πάνω μου. Τη μια στιγμή ήταν ένα ζωντανό πράγμα με τους πόνους μιας αποπληξίας και την άλλη, ένα κρύο άσπρο κουτί γεμάτο από μισοχωνεμένες πετσέτες, με αφρούς γύρω από το στόμα του, αφού, εκτός των άλλων, φαίνεται ότι του είχα βάλει και πολύ απορρυπαντικό. Πέντε λεπτά αργότερα το στεγνωτήριο εξέπνευσε. Σαν ένα ζευγάρι γερόντων σε γηροκομείο, που ακολουθεί γρήγορα ο ένας τον άλλο στο θάνατο, τόσο στενά ήταν δεμένα.

Ήταν Σάββατο απόγευμα, κι όλες οι πετσέτες στο σπίτι, όλα τα σορτς κι οι κάλτσες μου ήταν βρεγμένα. Κάτι έπρεπε να κάνω. Ήξερα καλά πως όταν χρειάζεσαι έναν απ' αυτούς τους τύπους που επισκευάζουν,

πρέπει να μείνεις στο σπίτι ακούνητος για τριάντα έξι ώρες και να έχεις και τον τραπεζίτη σου σε επιφυλακή, με μια εγγυημένη επιταγή, αλλιώς δεν πατάνε. Εγώ δεν είχα καιρό για τέτοια. Η λύση, λοιπόν, ήταν το πλυντήριο για το κοινό στον παρακάτω πεζόδρομο.

Είχα να περάσω Σαββατόβραδο σε πλυντήριο για το κοινό, από τότε που ήμουν στο κολλέγιο. Αν δεν πηγαίνεις πια σε πλυντήρια χάνεις πράγματα σαν κι αυτά: να βλέπεις τα ρούχα των άλλων και να κρυφακούς συζητήσεις που πουθενά αλλού δε θα ξανακούσεις. Παρατηρούσα μια ηλικιωμένη γυναίκα να ξεχωρίζει πολλά σέξυ άσπρα εσώρουχα, και αναρωτιόμουν αν ήταν δικά της. Άκουσα ένα γυμνασιόπαιδο να εξηγεί σ' ένα φίλο του πώς να βγάλει ένα λεκέ από καστόρινο μπουφάν.

Περιμένοντας καθισμένος εκεί, παρατηρούσα το κουτί του απορρυπαντικού. Χρησιμοποιώ τη μάρκα «Κέφι». Μου αρέσει η ιδέα ενός ευχάριστου πλούσιματος. Καθισμένος εκεί αργά τη νύχτα, ακουμπώντας πάνω στο στεγνωτήριο για ζεστασιά, τρώγοντας λίγο τυρί και κράκερς και πίνοντας λίγο άσπρο κρασί από το θερμός (είχα πάει οργανωμένος), συλλογιζόμουν το νόημα της ζωής και άρχισα να διαβάζω αυτά που ήταν γραμμένα πάνω στο κουτί του απορρυπαντικού. Καταπληκτικό. Περιέχει συστατικά για να αφαιρεί τη βρομιά από τα ρούχα και τασιενεργά για να μαλακώνουν το νερό (συνδυασμός φωσφορικού νατρίου). Ακόμη περιέχει ουσίες, για να προστατεύει τα μέρη του πλυντηρίου (πυριτιούχο νάτριο) και να βελτιώνει το πλύσιμο (θειϊκό νάτριο), μικρές ποσότητες από κάποιο συστατικό για να περιορίζει τις ζάρες και να προστατεύει από τις

κιτρινίλες, λευκαντικά, χρωστική ουσία και άρωμα. Δεν έχει αστεία. Και όλα αυτά για λιγότερο από πέντε σεντς την ουγγιά. Ανακυκλώνεται και φέρνει καλύτερα αποτελέσματα στο κρύο νερό — ακούγεται οικολογικό. Ένα θαύμα σε κουτί.

Καθισμένος εκεί, παρατηρούσα την μπουγάδα να στροβιλίζεται στο στεγνωτήριο και σκέφτηκα τον κόσμο μας και την υγιεινή. Είναι αλήθεια πως έχουμε κάνει μεγάλη πρόοδο. Συνηθίζαμε να πιστεύουμε πως η αρρώστια ήταν θεομηνία. Από τότε που καταλάβαμε πως είναι απλώς και μόνο προϊόν της ανθρώπινης άγνοιας, καθαρίζουμε, κυριολεκτικά, τις πράξεις μας. Βγάζουμε τις ακαθαρσίες από τα χέρια, τα ρούχα, το σώμα, το φαγητό και τα σπίτια μας.

Μακάρι να μπορούσαν οι ειδικοί επιστήμονες να βρουν κάτι, για να τις βγάζουμε και από το μυαλό μας. Ένα φλιτζάνι αλυσίβας, παραδείγματος χάρη, που θα έβγαζε τη βρομιά από τη ζωή μας, θα μαλάκωνε τη σκληράδα μας, θα προστάτευε τα εσωτερικά μας όργανα, θα βελτίωνε τη ζωή μας, θα περιόριζε την κιτρινίλα και τις ζάρες, θα καλυτέρευε το φυσικό μας χρώμα και θα μας έκανε πιο γλυκούς και πιο καλούς.

Σας συνιστώ πάντως, να μη δοκιμάσετε το «Κέφι». Το γεύτηκα και το βρήκα φρικτό. (Η γλώσσα μου όμως είναι καθαρή τώρα).

Η γειτονισσά μου είναι μια συμπαθητική κυρία. Ας την παρακολουθήσουμε τη στιγμή που βγαίνει από το σπίτι της, περιποιημένη, για να πάει στη δουλειά της. Κλειδώνει την πόρτα και προχωράει, κρατώντας τα συνηθισμένα πράγματα: τσάντα, σακουλάκι με φαγητό, σάκο γυμναστικής για αερόμπικ και το σκουπιδοτενεκέ που βγάζει έξω. Γυρίζει, με βλέπει, με καλημερίζει χαμογελαστή, κάνει τρία βήματα προς την πόρτα της αυλής και, ξαφνικά, αρχίζει να ουρλιάζει: «ΑΑΑΟ-ΟΟΟΠΠ!!!!!!» (Ακριβώς όπως σας το λέω.) Οι κραυγές της βρίσκονται στη συχνότητα της σειρήνας πυροσβεστικής αντλίας σε όλη της την ένταση. Έχει μόλις περάσει με όλη της τη φόρα μέσα από τον ιστό μιας αράχνης. Το φλέγον ερώτημα, φυσικά, είναι πού βρίσκεται η αράχνη τώρα.

Πετάει τα πράγματά της δεξιά κι αριστερά. Την ίδια στιγμή αρχίζει να χοροπηδάει πανικόβλητη, σαν πελαργός την εποχή του ζευγαρώματος, σε όλη του την έξαρση. Πιάνει το πρόσωπό της και τα μαλλιά της και

συγκρατήσει. Να πηδήξει; Να κρεμαστεί πάνω του και να ελπίζει; Να χωθεί μέσα του;

Έχει πιάσει ένα ανθρώπινο ον. Και το φλέγον ερώτημα είναι βέβαια, πού πηγαίνει και τι θα κάνει, όταν μπει εκεί μέσα.

Η γειτόνισσα νομίζει πως η αράχνη είναι μεγάλη σαν αστακός κι έχει μεγάλα λαστιχένια χείλη και φαρμακερά δόντια· μάλλον θα γδυθεί, θα κάνει και μπάνιο και θα λουστεί, για να βεβαιωθεί πως η αράχνη έχει φύγει, και μετά θα βάλει άλλα ρούχα, για να είναι σίγουρη πως δεν είναι κάπου επάνω της.

Η αράχνη; Αν επιβιώσει έπειτα απ' όλα αυτά, θα έχει σίγουρα κάτι να διηγείται γι' αυτό από το οποίο γλίτωσε και το οποίο ήταν ΤΟΣΟ ΜΕΓΑΛΟ. «Έπρεπε να 'χες δει τα σαγόνια αυτού του πράγματος!»

Αράχνες. Καταπληκτικά πλάσματα. Υπάρχουν γύρω μας περίπου 350 εκατομμύρια χρόνια, άρα μπορούν να τα βγάζουν πέρα σχεδόν με τα πάντα. Κι ακόμη, είναι πάρα πολλές — εξήντα ή εβδομήντα χιλιάδες ανά τέσσερα κατοικημένα στρέμματα. Αυτό που ζηλεύω είναι ο ιστός. Φανταστείτε πώς θα ήταν, αν ο άνθρωπος είχε τον εξοπλισμό που έχουν οι αράχνες. Αν είχαμε αυτό το μικρό άνοιγμα με τις έξι οπές, ακριβώς στη βάση της σπονδυλικής μας στήλης, και μπορούσαμε να φτιάχνουμε μέτρα ολόκληρα από κάτι σαν φάϊμπερ γκλάς. Το τύλιγμα των πακέτων θα ήταν παιχνιδάκι! Η ορειβάσια θα ήταν εντελώς διαφορετική. Σκεφτείτε τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Το ζευγάρι και η ανατροφή των παιδιών θα έπαιρναν καινούριες διαστάσεις. Ας τ' αφήσουμε όμως αυτά. Ακόμη και η σκέψη τους με τρο-

μάζει. Εξάλλου, το να καθαρίζεις ιστούς ανθρώπινου μεγέθους θα ήταν μπελάς.

Όλα αυτά μου θυμίζουν ένα τραγούδι που ξέρω και το ξέρετε κι εσείς. Και οι γονείς σας και τα παιδιά σας το ξέρουν. Λέει για τη μικρούλα αράχνη που ανέβαινε την υδροροχή. Έπεσε βροχή και παρέσυρε την αράχνη. Βγήκε ο ήλιος και στέγνωσε τη βροχή, και η μικρούλα αράχνη ξανανέβηκε στην υδροροχή. Θα ξέρετε μάλλον και το ρυθμό.

Τι συμβαίνει εδώ; Γιατί όλοι μας ξέρουμε αυτό το τραγούδι; Γιατί συνεχίζουμε να το μαθαίνουμε στα παιδιά μας, τη στιγμή που αντιμετωπίζει τις αράχνες με τέτοια συμπάθεια; Κανείς δε φωνάζει «ΑΑΑΑΑΑΑΑΟΟΟΟΟΟΟΟΟΙΠΠΠΠΠΠ!!!!!» όταν το τραγουδάει. Ίσως επειδή παρουσιάζει την περιπέτεια της ζωής με τόσο ξεκάθαρους και απλούς όρους. Το μικρό πλάσμα είναι ζωντανό κι αναζητά την περιπέτεια. Να ο σωλήνας —ένα μακρύ τούνελ που πάει προς το φως. Η αράχνη ούτε που το σκέφτεται, απλώς πηγαίνει. Τη βρίσκει η συμφορά — βροχή, κατακλυσμός, ισχυρές δυνάμεις. Η αράχνη ρίχνεται κάτω, κι ακόμη πιο πέρα από κει που ξεκίνησε. Λέει όμως η αράχνη, «στο διάβολο κι αυτό»; Όχι. Ο ήλιος βγαίνει, ξεκαθαρίζει τα πράγματα, στεγνώνει την αράχνη. Το μικρό πλάσμα πάει ξανά προς το νεροσωλήνα, κοιτάζει προς τα πάνω και σκέφτεται ότι θέλει στ' αλήθεια να μάθει τι υπάρχει εκεί πέρα. Είναι σοφότερη τώρα: ελέγχει πρώτα τον ουρανό, ψάχνει για καλύτερα, πιο ασφαλή πατήματα, λέει μια προσειχή για αράχνες και βάζει μπρος για το μυστήριο προς το φως, προς το άγνωστο.

Τα ζωντανά πλάσματα κάνουν ακριβώς το ίδιο πράγμα, εδώ και πάρα πολλά χρόνια, μέσα από κάθε είδους συμφορές, πισωγυρίσματα και καταστροφές. Είμαστε επιζώντες, και διδάσκουμε και τα παιδιά μας πως να γίνουν κι αυτά. Ίσως και οι αράχνες να μιλάνε γι' αυτό στα παιδιά τους με τον αραχνίστικο τρόπο τους.

Η γειτόνισσα λοιπόν θα επιζήσει και θα είναι λίγο σοφότερη, όταν θα βγεί από την πόρτα της για να πάει στη δουλειά. Και η αράχνη, αν ζήσει, θα κάνει το ίδιο. Και αν όχι, υπάρχουν πολλές άλλες αράχνες για να μαθευτεί η λέξη. Ειδικά, όταν η λέξη είναι «ΑΑΑΑΑΑΑΑ-ΑΑΑΟΟΟΟΟΟΟΟΟΟΙΗΗΗΗΗΗΗΗ!!!!!!»

Στα νησιά του Σολομώντα, στο νότιο Ειρηνικό, μερικοί χωρικοί εφαρμόζουν μια μοναδική μέθοδο υλοτομίας. Αν ένα δέντρο είναι τόσο χοντρό, που δεν μπορεί να κοπεί με τσεκούρι, οι ντόπιοι το ρίχνουν κάτω βάζοντάς του τις φωνές. (Δε βάζω το χέρι μου στο Ευαγγέλιο, αλλά ορκίζομαι ότι το διάβασα.) Γεροδεμένοι ξυλοκόποι σκαρφαλώνουν πάνω στο δέντρο την αυγή και ξαφνικά αρχίζουν να ουρλιάζουν με όλη τους τη δύναμη. Συνεχίζουν έτσι για τριάντα ημέρες. Το δέντρο πεθαίνει και πέφτει. Η θεωρία είναι ότι τα ουρλιαχτά σκοτώνουν το πνεύμα του δέντρου. Σύμφωνα με τους χωρικούς, η επιχείρηση πετυχαίνει πάντα.

Αχ, αυτοί οι καημένοι, αφελείς και αγαθοί, με τις παράξενες γοητευτικές συνήθειες της ζούγκλας. Το να φωνάζεις στα δέντρα είναι πράγματι μια πρωτόγονη εκδήλωση. Κρίμα που δεν έχουν τα πλεονεκτήματα της σύγχρονης τεχνολογίας και της επιστημονικής σκέψης.

Εγώ, βέβαια, βάζω τις φωνές στη γυναίκα μου. Ουρλιάζω στο τηλέφωνο και στη μηχανή που κουρεύω το

γρασίδι, στριγγλίζω στην τηλεόραση, στην εφημερίδα και στα παιδιά μου. Είμαι γνωστός ακόμη, για το ότι κουνάω τη γροθιά μου και καμιά φορά βάζω τις φωνές και στον ουρανό.

Αυτός που μένει δίπλα μας βάζει συχνά τις φωνές στο αυτοκίνητό του. Φέτος το καλοκαίρι τον άκουσα να ουρλιάζει σε μια σκάλα, σχεδόν όλο το απόγευμα. Εμείς οι μοντέρνοι, οι πρωτευουσιάνοι, οι μορφωμένοι χωριάτες, ουρλιάζουμε στην κυκλοφορία, στους διαιτητές, στους λογαριασμούς, στις τράπεζες, στις μηχανές — ειδικά στις μηχανές. Οι μηχανές και τα συναφή ακούνε τα περισσότερα ουρλιαχτά.

Δεν ξέρετε πόσο καλό κάνει. Οι μηχανές και τα πράγματα δεν αντιδρούν. Ακόμη και οι κλωτσιές δε βοηθάνε πάντα. Όσο για τους ανθρώπους, οι κάτοικοι των νησιών του Σολομώντα ίσως έχουν δίκιο σ' αυτό το σημείο. Το να ουρλιάζεις σε έμψυχα όντα, πράγματι συντελεί στο θάνατο του πνεύματός τους. Τα ραβδιά και οι πέτρες μπορεί να ραγίζουν τα κόκαλά μας, οι λέξεις όμως ραγίζουν τις καρδιές μας...

Εχετε δει ποτέ αριθμητήρι; Εννοώ αυτά τα πράγματα που 'ναι σαν σαρανταποδαρούσα με ξύλινες χάντρες στη σειρά. Πουλιούνται συνήθως σε μαγαζιά με μπιχλιμπίδια εισαγωγής, σαν διακοσμητικά τοίχων. Στην πραγματικότητα, ένα αριθμητήρι είναι μια μηχανή πρόσθεσης, μια αριθμομηχανή, ένας υπολογιστής. Αν το σκεφτείς όμως καλύτερα, κάτι τέτοιο δεν είναι αλήθεια. Το αριθμητήρι είναι απλώς μια οπτική σημείωση των υπολογισμών, τους οποίους εκτελεί από μνήμης ο άνθρωπος που το χρησιμοποιεί.

Εκατομμύρια άνθρωποι στην Ασία χρησιμοποιούν ακόμη στις μέρες μας αριθμητήρι. Και βρίσκεται σε χρήση περίπου εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια. Δεν είναι μόνο ένα αποτελεσματικό πρακτικό εργαλείο, αλλά κι ένα όμορφο αντικείμενο· το κρατάς και τ' αγγίζεις με ευχαρίστηση. Ξύλο, μπρούντζος, ελεφαντόδοντο. Όσο παλιώνει κι όσο περισσότερο χρησιμοποιείται, τόσο πιο αγαπητό γίνεται — μαλακό, σκούρο και γυαλιστερό. Κρατάει μια ζωή, δε χρειάζεται εκσυγχρονισμό. Όλα τα λειτουργι-

κά προγράμματα που χρειάζονται για να το κάνουν να δουλέψει, υπάρχουν ανάμεσα στ' αυτιά σας· αν σπάσει, μπορεί να επισκευαστεί κι από έναν οκτάχρονο με οικιακά εργαλεία.

Η ύπαρξη του αριθμητηρίου προκαλεί τη σύγκριση με κάποια είδη της σύγχρονης τεχνολογίας. Θυμάμαι μια φορά, όταν μια ιαπωνο-αμερικανική εταιρεία υπολογιστών εισέβαλε στην κινέζικη αγορά με εντυπωσιακό τρόπο. Για να αποδείξει την αξία των μικρών υπολογιστών τσέπης που ήθελε να προωθήσει, διοργάνωσε ένα διαγωνισμό. Ο υπέροχος υπολογιστής-αριθμητήρι «έσκισε». Ο τύπος που κέρδισε — αυτός με το αριθμητήρι φυσικά — λεγόταν Τσαν Κάι Κιτ. Ήταν ένας κινέζος από το Χονγκ Κονγκ, ανώτερος υπάλληλος ναυτιλιακής εταιρείας. Είναι αλήθεια πως ο χειριστής του μικρού κομπιούτερ εκτελούσε το σύνολο των υπολογισμών σαράντα τέσσερα δευτερόλεπτα γρηγορότερα από τον Τσαν Κάι Κιτ και το αριθμητήρι του. Ο κομπιούτερ όμως έδινε λάθος αποτέλεσμα. Φαίνεται πως ο χειριστής της μηχανής βιαζόταν τόσο πολύ να αποδείξει πόσο έξυπνη ήταν η μηχανή του, που της έδινε λάθος δεδομένα. Η αξιοπιστία όμως είχε πλέον χαθεί.

Μη βιαστείτε να με παρεξηγήσετε. Οι υπολογιστές τσέπης θα υπάρχουν και θα διατηρούν τη θέση τους. Δεν είμαι Luddite* — οι μηχανές δεν είναι κακές από

* Σ.τ.ε. Μια από τις ομάδες 'Αγγλων εργατών, η οποία από το 1811 έως το 1816 προσπαθούσε να εμποδίσει την εισαγωγή μηχανών που μείωναν τα εργατικά χέρια, καίγοντας εργοστάσια και καταστρέφοντας μηχανές.

της» είπε ο πάντρε Molina, «πού είναι όμως οι Ινδιάνοι»; Και ο Diego Ortiz de Parilla συμπλήρωσε, «Η εξοχή είναι καλή, πού είναι όμως οι Ινδιάνοι και ο θησαυρός»;

Η απάντηση σε μερικές απ' αυτές τις ερωτήσεις δόθηκε τον επόμενο Μάρτιο, όταν δύο χιλιάδες Κομάντσι (προσκεκλημένοι από τους Απάτσι) εμφανίστηκαν βαμμένοι κόκκινοι και μαύροι, με τα χρώματα του πολέμου και με το κακό στο νου τους.

Το San Saba απέμεινε ένα ήσυχο μέρος λίγο αργότερα. Το φρούριο, η ιεραποστολή και οι περισσότεροι από τους τολμηρούς *hidalgos* εξαφανίστηκαν από προσώπου γης. Οι υπόλοιποι έφυγαν χωρίς θησαυρούς για το San Antonio, αφού ορκίστηκαν να μην ξαναγυρίσουν ποτέ πια εκεί.

Τις πληροφορίες γι' αυτό το γεγονός τις διάβασα χαραγμένες πάνω στην ιστορική αγορά του San Saba, φέτος την άνοιξη. Συμπληρωματικά στοιχεία μου έδωσαν δύο ηλικιωμένοι κύριοι που συζητούσαν καθισμένοι σ' ένα παγκάκι μπροστά από το παλιό δικαστήριο. Όπως μου εξήγησαν, οι Τεξανοί νίκησαν τους Μεξικανούς και τους Ινδιάνους, ξανακερδίζοντας ό,τι τους ανήκε. Έτσι το San Saba του Τέξας είναι ένα ήσυχο μέρος τώρα. «Άσπρη καρύδα και γίδα, το χρυσάφι του κόσμου». Έτσι λέει η εφημερίδα San Saba News & Star, η οποία κυκλοφορεί εδώ και 111 χρόνια.

Η επίσκεψή μου στο San Saba σήμαινε για μένα επιστροφή στη βάση μου. Συνήθιζα να ταξιδεύω από το Waco τα Σαββατοκύριακα για να φλερτάρω μια φίλη, ονόματι Λουίζα. Για αρκετό καιρό μετά τη λανθασμέ-

νη απόφαση της Λουίζας να παντρευτεί κάποιον άλλο, συνέχιζα να πηγαίνω στο San Saba τα Σαββατοκύριακα. Ένας λόγος ήταν ότι εκεί μπορούσα να αγοράζω μπύρα. Η χώρα μου ήταν στεγνή, όπως μόνο μία χώρα γεμάτη Βαπτιστές* θα μπορούσε να είναι. Ένας άλλος λόγος ήταν ότι εκεί υπήρχε ένα μικρό ροντέο που παρουσίαζε το πιάσιμο γίδας με σκοινί, θέαμα αρκετά διασκεδαστικό. Οι γίδες δε φεύγουν από την κλούβα για να τρέξουν προς το μαντρί, που βρίσκεται στην άλλη άκρη. Κινούνται σαν τρελές. Στροβιλίζονται έξω από την τσουλήθρα, στρίβουν αριστερά, κοκαλώνουν και τρέχουν πίσω προς αυτόν που κρατά το σκοινί. Προσπαθούν να σε κουτουλήσουν, όταν επιχειρήσεις να τις δέσεις. Ποτέ δεν ξέρεις πώς μπορούν να αντιδράσουν. Αξίζει τον κόπο να κάνεις τόσο δρόμο για να δεις πιάσιμο γίδας με σκοινί και να πιείς λίγη μπύρα, όταν βέβαια είσαι δεκαοκτώ ετών. Εξάλλου, έχεις πάντα την ελπίδα, πως η Λουίζα έχει αλλάξει γνώμη.

Μετά την επίδειξη γινότανε χορός έξω στο ύπαιθρο, σ' ένα συγκεκριμένο μέρος, κατά μήκος της μιας όχθης του ποταμού San Saba. Μπορούσες να καθίσεις εκεί με την ησυχία σου, να παρακολουθείς το χορό τρώγοντας ένα φουσκωτό σάντουιτς από άσπρο ψωμί, ένα μεγάλο

* Σ.τ.ε. Προτεστάντες που υποστηρίζουν ότι το βάπτισμα πρέπει να γίνεται μετά την ενηλικίωση και όχι κατά τη νηπιακή ηλικία. Τόπος γένεσης της αίρεσης αυτής ήταν η Αγγλία το 17ο αιώνα. Στις αγγλοσαξωνικές χώρες υπάρχουν αρκετά εκατομμύρια Βαπτιστών, που ο σπουδαιότερος όγκος τους βρίσκεται στις ΗΠΑ, όπου αριθμούν περίπου 18 εκατομμύρια.

σακουλάκι τηγανιτές πατάτες και μπισκότα σοκολάτας, συνοδευμένα με έξι κουτάκια μπύρας Lone Star. Μετά, μπορούσες να χορέψεις, παρακαλώντας το Θεό να μην κάνεις εμετό.

San Saba, Τέξας. Ένα κομμάτι πατρίδας. Δεν έχει αλλάξει πολύ, γι' αυτό άλλωστε βρέθηκα εκεί την άνοιξη. Οι Σπανιόλοι και οι Ινδιάνοι έχουν φύγει εδώ και πάρα πολύ καιρό. Η διαπολιτειακή επιτροπή εμπορίου και οι εμπορικοί πεζόδρομοι του New Texas έχουν πάψει να υπάρχουν από χρόνια.

Το μόνο που έχει απομείνει είναι μια όψη του Texas, όπου ο χρόνος έχει σταματήσει γύρω στο 1945. Ο μεγάλος ενθουσιασμός, που υπάρχει στην πόλη, οφείλεται στο γεγονός ότι η San Saba Armadillos, η σχολική ομάδα μπάσκετ, προκρίθηκε για τα τελικά της πολιτείας. Και η καινούρια αίθουσα προσευχής των Μαρτύρων του Ιεχωβά κάρηκε. Μερικοί λένε πως υπεύθυνοι ήταν οι Μεθοδιστές*, — ποιος μπορεί να ξέρει...

Αυτή την τελευταία πληροφορία την άκουσα στο πρατήριο αναψυκτικών, στο μαγαζί του Bob Everett, στην πλατεία. Είχε κόκα κόλα για τριάντα πέντε σεντς, που συνοδευόταν από μηλόπιτα φτιαγμένη από τον Miz Bob και μπόλικο καφέ — όλα για ογδόντα εννιά σεντς. Μετά μπήκα στο μαγαζί του Harry, για να αγοράσω ένα καινούριο ζευγάρι βακετένιες μπότες του Tony

* Σ.τ.ε. Θρησκευτική αίρεση που ιδρύθηκε στην Αγγλία το 1792. Σήμερα στην Αγγλία και Αμερική αριθμούν περίπου 34 εκατομμύρια οπαδούς. Διακρίνονται για την υπερβολική αυστηρότητα των ηθών τους.

Lama, με ταχούνια σαν κι αυτά που φοράνε στο ροντέο. Τους υπέγραψα μια επιταγή — όχι από τράπεζα της πόλης — και δε ζήτησαν να δουν ούτε την ταυτότητά μου. Φαντάστηκαν ότι χρειαζόμαστε τις μπότες. Η γυναίκα είπε, πως δεν κάνουν πολλοί τόσο δρόμο από το Σιάτλ, για ν' αγοράσουν μπότες· σκέφτηκε πως ήμουν ή τίμιος ή βλάκας, στοιχημάτιζε όμως πως ήμουν τίμιος.

Στη συνέχεια επισκέφτηκα το πολυκατάστημα της πλατείας για ένα ζευγάρι γάντια από γνήσιο δέρμα ελαφιού ειδικά για λάσο — τα πιο καλοφτιαγμένα γάντια του κόσμου. Τα καινούρια γάντια για λάσο έχουν μια μοναδική μυρωδιά· αν σου ταιριάζουν ακριβώς, χρειάζεσαι χειρουργό για να στα βγάλει. Κατόπιν πήγα στην εταιρεία προμηθειών για να παρακολουθήσω τον πλειστηριασμό των αιγοπροβάτων, που γίνεται κάθε Παρασκευή απόγευμα. Λίγο έλειψε ν' αγοράσω μια γίδα. Οι γίδες είναι πραγματικά φτηνές στο San Saba — περίπου με είκοσι δολάρια παίρνεις μια μικρή. Μου αρέσουν οι γίδες.

Είναι στ' αλήθεια ήσυχα τη νύχτα στο San Saba του Τέξας. Αφού δειπνήσεις με τηγανητό κοτόπουλο με μια τοπική σάλτσα, γαρνιρισμένο με καλαμπόκι, φασόλια και πουρέ, μπήγεις ανάμεσα στα δόντια σου μια οδοντογλυφίδα και περιπλανιέσαι έξω από την είσοδο του Alamo Cafe και γύρω από την πλατεία των δικαστηρίων, μέχρι την όχθη του ποταμού, όπου δεν ακούς τίποτε άλλο, εκτός από τριζόνια κι ανοιξιάτικα βατράχια. Ανάλογη ατμόσφαιρα υπάρχει σ' όλες αυτές τις μικρές πόλεις που 'ναι σκορπισμένες στο κεντρικό Τέ-

ξας —Cranfils Gap, China Springs, Valley Mills. Ήσυχα, πολύ ήσυχα έρχεται το σούρουπο· ήσυχα, όπως τον παλιό καιρό, απλά, συνηθισμένα και πολύ αληθινά. Ένα κομμάτι πατρίδας.

Ξέρω, νομίζετε πως όλα αυτά είναι φανταστικά. Κι όμως, τα περισσότερα είναι αληθινά. Δε θέλω βέβαια να πω ότι πρόκειται για επίγειο παράδεισο. Είναι βαρετό σαν κόλαση με το δικό του ρυθμό και δε θα 'θελα να ζήσω εκεί ούτε μια βδομάδα. Για ποιο πράγμα σας μιλάω, λοιπόν; Γι' αυτό ακριβώς: για το ότι υπάρχουν μέρη απ' όπου όλοι καταγόμαστε — βαθιά ριζωμένα, συνηθισμένα μέρη — που μας κάνουν να είμαστε, έτσι όπως είμαστε. Αυτά τα περιφρονούμε ή τα αντιμετωπίζουμε απερίσκεπτα, με δικό μας κίνδυνο. Τους γυρνάμε την πλάτη, ρισκάροντας να περιφρονήσουμε τον ίδιο μας τον εαυτό. Υπάρχει όμως κάτι που μας κάνει να γυρίσουμε ξανά στην πατρίδα — και μπορούμε να γυρίσουμε ξανά. Όχι, όχι για να την ξαναβρούμε, αλλά για να καθαγιάσουμε την ανάμνηση.

Οι Σπανιόλοι είχαν δίκιο για ένα πράγμα, σχετικά με το San Saba. Όσο κι αν είναι δύσκολο να το εξηγήσεις, ο παλιός μύθος ήταν σωστός. Υπάρχει θησαυρός εκεί.

Οι Ρώσοι είναι χαμένα κορμιά, ανήθικοι, επιθετικοί, αδίστακτοι, άξεστοι και γενικά σατανικοί. Ευθύνονται για τα περισσότερα δεινά αυτού του κόσμου. Δεν είναι σαν εμάς.

Αυτό είναι με λίγα λόγια η περίληψη των καθημερινών ειδήσεων για τους Ρώσους. Μερικές φορές όμως, κάτι ξεγλιστράει μέσα από το δίχτυ της προκατάληψης· ένα μικρό κομμάτι από ένα σημάδι που 'ναι τόσο ξεκάθαρο, αληθινό και πραγματικό, ώστε σφηνώνει κι αφήνει ανοιχτό το σκουριασμένο σιδερένιο παραπέτασμα τόσο, όσο μας χρειάζεται για να δούμε όχι εχθρούς, αλλά συνοδοιπόρους, που ενώνονται μαζί μας με την ιδιότητα των μελών της αδελφότητας της χαράς και του πόνου.

Δες τον Nikolai Pestretsov. Δεν ξέρω πολλά γι' αυτόν, δεν ξέρω πού βρίσκεται τώρα, θα πω όμως αυτά που γνωρίζω.

Τριαντα έξι ετών, επιλοχίας στο ρωσικό στρατό. Ήταν εγκατεστημένος στην Angola, αρκετά μακριά από

την πατρίδα και η γυναίκα του είχε έρθει να τον επισκεφθεί.

Στις 24 Αυγούστου, οι στρατιωτικές μονάδες της Νότιας Αφρικής μπήκαν στην Angola, σε μια επίθεση ενάντια στους μαύρους εθνικιστές αντάρτες που είχαν καταφύγει εκεί. Στο χωριό N-Giva συνάντησαν μια ομάδα Ρώσων στρατιωτών. Τέσσερις σκοτώθηκαν και οι υπόλοιποι Ρώσοι το έσκασαν —εκτός από τον επιλοχία Pestretsov. Πιάστηκε αιχμάλωτος, όπως τουλάχιστον μαθαίνουμε από το ακόλουθο στρατιωτικό ανακοινωθέν της Νοτίου Αφρικής: «Ο επιλοχίας Nikolai Pestretsov αρνήθηκε να αφήσει το σώμα της νεκρής γυναίκας του, η οποία σκοτώθηκε κατά την έφοδο στο χωριό».

Το ανακοινωθέν επαναλάμβανε την είδηση, λες κι οι Νοτιοαφρικανοί δεν μπορούσαν να το πιστέψουν. «Κατευθύνθηκε προς το σώμα της νεκρής γυναίκας του και δε θα το εγκατέλειπε, παρ' ότι εκείνη ήταν νεκρή».

Πόσο περιεργό. Γιατί δεν έτρεξε να σώσει το τομάρι του; Τι τον έκανε να γυρίσει πίσω; Η αγάπη του γι' αυτήν; Ήθελε να την κρατήσει στην αγκαλιά του για τελευταία φορά; Ίσως είχε ανάγκη να κλάψει και να θρηνήσει! Ίσως κατάλαβε την ανοησία του πολέμου! Ίσως ένιωσε την αδικία της μοίρας! Ίσως σκέφτηκε τα γεννημένα κι αγέννητα παιδιά του. Ίσως δεν τον ένοιαζε τι θα γινόταν εκείνος.

Ίσως. Δεν ξέρουμε ή, τουλάχιστον, δεν ξέρουμε σίγουρα. Μπορούμε όμως να μαντέψουμε. Οι πράξεις του δίνουν την απάντηση.

Βρίσκεται, λοιπόν, μόνος του σε μια φυλακή της Νότιας Αφρικής. Δεν είναι ένας «Ρώσος» ή «κομμουνι-

στής» ή «στρατιώτης» ή «εχθρός» ή κάποιος απ' αυτές τις κατηγορίες. Είναι απλώς ένας άνθρωπος, που για μια και μόνο φορά νοιάζεται για μια και μόνο γυναίκα, περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο.

Σας παρουσιάζω τον Nikolai Pestretsov, όπου κι αν βρίσκεστε, για να δίνει ένα ισχυρό νόημα στις υποσχέσεις, που είναι οι ίδιες παντού. Για να δίνει αξία στη Γραφή, που είναι ίδια σε όλες τις γλώσσες: «Για το καλύτερο ή το χειρότερο, στους καλούς και στους άσχημους καιρούς, στην αρρώστια και στην υγεία, βοήθησέ με Θεέ μου να αγαπώ και να τιμώ και να νοιάζομαι μέχρι το θάνατο». Διαφύλαξες την πίστη φωτεινή, λαμπερή. Ας είσαι ευλογημένος!

(Ω, οι Ρώσοι είναι χαμένα κορμιά, ανήθικοι, επιθετικοί, αδίστακτοι, άξεστοι και γενικά σατανικοί. Ευθύνονται για τα περισσότερα δεινά αυτού του κόσμου. Δεν είναι σαν κι εμάς.) Σίγουρα.

Αυτό που θα σας πω, είναι κατά κάποιο τρόπο προσωπικό. Μπορεί όμως να φανεί λίγο μελό, γι' αυτό προσέξτε. Ξεκίνησε σαν σημείωμα στη γυναίκα μου. Μετά σκέφτηκα πως, αφού μερικοί από σας μπορεί να έχετε συζύγους και να αισθάνεστε το ίδιο, θα μπορούσα να το αναφέρω. Δεν είναι δικιά μου πάντως η ιστορία, είναι του Charles Boyer.

Θυμάστε τον Charles Boyer; Ευχάριστος, τσαχπίνης, όμορφος, χαριτωμένος. Εραστής των πιο διάσημων και όμορφων γυναικών της ασπρόμαυρης οθόνης. Έτσι ήταν μπροστά στο φακό και στα περιοδικά. Στην πραγματικότητα ήταν διαφορετικός.

Υπήρχε γι' αυτόν μόνο μια γυναίκα, για σαράντα τέσσερα χρόνια. Η γυναίκα του, η Πατρίτσια. Οι φίλοι λένε πως ήταν ένας ερωτικός δεσμός που κράτησε μια ζωή. Εξακολουθούσαν να είναι εραστές, φίλοι και σύντροφοι ύστερα από σαράντα τέσσερα χρόνια, ακριβώς όπως και τον πρώτο χρόνο της κοινής τους ζωής.

Τότε, η Πατρίτσια έπαθε καρκίνο του ήπατος. Παρ'

όλο που ο Charles το έμαθε από τους γιατρούς, δεν άντεξε να της το πει. Έτσι, έμεινε στο πλευρό της, για να της δώσει κουράγιο και χαμόγελο. Μέρα νύχτα, για έξι μήνες. Δεν μπορούσε να αλλάξει το αναπόφευκτο. Κανείς δεν μπορούσε. Η Πατρίτσια πέθανε στην αγκαλιά του. Δυο μέρες αργότερα ο Charles οδηγήθηκε στο θάνατο με το ίδιο του το χέρι. Δεν ήθελε να ζει χωρίς εκείνη. «Η αγάπη της ήταν ζωή για μένα», είπε.

Αυτό δεν ήταν σινεμά. Όπως είπα, είναι αληθινή ιστορία — η ιστορία του Charles Boyer.

Δεν μπορώ να κρίνω τον τρόπο που αντιμετώπισε τη θλίψη του. Αλλά μπορώ να πω ότι συγκινήθηκα και παρηγορήθηκα κατά έναν περίεργο τρόπο. Συγκινήθηκα με το θάνατο από αγάπη, πίσω από τη φανερή υποκρισία της ερωτικής ζωής του Hollywood. Παρηγορήθηκα, όταν έμαθα πως μια γυναίκα κι ένας άνδρας μπορούν να αγαπούν ο ένας τον άλλο τόσο βαθιά για τόσο χρόνο.

Δεν ξέρω πώς θα αντιμετώπιζα τη θλίψη μου σε παρόμοιες περιστάσεις. Εύχομαι να μη βρεθώ ποτέ στη θέση του. (Εδώ είναι το προσωπικό μέρος — χωρίς διάθεση απολογίας.) Υπάρχουν όμως στιγμές που κοιτάζω το δωμάτιο — μέσα στην καθημερινότητα της ζωής — και βλέπω τον άνθρωπο που λέω γυναίκα μου και φίλο και σύντροφο. Τότε καταλαβαίνω γιατί ο Charles Boyer έκανε ό,τι έκανε. Είναι στ' αλήθεια δυνατόν να αγαπάς κάποιον τόσο πολύ. Το ξέρω. Είμαι σίγουρος γι' αυτό.

Παρατηρούσα έναν άνθρωπο να στολίζει μια βιτρίνα καταστήματος για την ημέρα του Αγίου Βαλεντίνου. Είναι μέσα Φεβρουαρίου και οι έμποροι έχουν ανάγκη να επωφεληθούν από την αγάπη, φαντάζομαι. Μη με παρεξηγείτε — οι έμποροι είναι εντάξει άνθρωποι. Μας προσφέρουν επιλογές και μας κρατούν ενήμερους για τις σημαντικές επετείους. Πώς θα ήξερες εγκαίρως ότι είναι Παραμονή των Αγίων Πάντων ή του Αγίου Βαλεντίνου ή η Γιορτή της Μητέρας, για να κάνεις κάτι, αν οι έμποροι δεν έκαναν τη δουλειά τους;

Η άλλη ομάδα στην οποία στηρίζομαι είναι οι νηπιαγωγοί. Αυτές πάντα ξέρουν για τις γιορτές· όταν φτάνει του Αγίου Βαλεντίνου ή άλλες γιορτές αγάπης, κανείς έμπορος δεν μπορεί να τις συναγωνιστεί. Αυτό που οι νηπιαγωγοί ενεργοποιούν, δεν μπορεί να το πουλήσει κανείς έμπορος — δεν έχει τιμή — δεν μπορείς να το βρεις στα μαγαζιά.

Αυτό για το οποίο μιλάω, είναι κάτι σαν την κατασκευή χαρτοκολλητικής. Μια φορά ήταν ένα κουτί από παπούτσια, που το είχε διακοσμήσει και μου το είχε χαρίσει το μεγαλύτερο παιδί μου. Στη συνέχεια έγινε

αποθήκη για άλλα απομεινάρια της παιδικής ηλικίας, που μου χάρισαν τα μικρότερα παιδιά μου. Το κουτί από τα παπούτσια έγινε με τον καιρό το μπαούλο του θησαυρού μου. Τα υλικά του είναι συνηθισμένα. Χαρτί για κατασκευές σε τρία διαφορετικά χρώματα —ρόζ, κόκκινο και άσπρο — ξεθωριασμένα τώρα, αλουμινόχαρτο, πορτοκαλί χαρτομάντιλο, διάφορες χάρτινες διακοσμητικές γιρλάντες, τριών ειδών μακαρόνια, μαλακές καραμέλες, και μικρά άσπρα κουφετάκια σε σχήμα καρδιάς με λέξεις γραμμένες πάνω τους, κι όλο αυτό ενωμένο με μια μεγάλη ποσότητα άσπρης κόλλας για χαρτιά.

Εν πάση περιπτώσει, αυτό το κουτί από παπούτσια δεν έχει ωραία εμφάνιση τώρα. Είναι λίγο στραπατσarisμένο και έχει μουχλιάσει εκεί που οι σπόροι και η κόλλα έχουν ενωθεί. Ακόμη κολλάει σε μερικές μεριές και το μεγαλύτερο μέρος του είναι μάλλον μπεζ παρά κόκκινο και άσπρο. Αν σηκώσεις όμως το καπάκι, θα αρχίσεις να καταλαβαίνεις γιατί το κρατάω. Πάνω σε διπλωμένα, ξεθωριασμένα και εύθραυστα κομματάκια σχολικού χαρτιού με αραιές γραμμές υπάρχουν οι λέξεις: «Γεια σου μπαμπά» και «Χρόνια Πολλά» και «Σ' αγαπώ». Ένα μεγάλο «Σ' αγαπώ». Κολλημένα στο κάτω μέρος του κουτιού υπάρχουν είκοσι τρία Χ και Ο από μακαρόνια. Τα έχω μετρήσει πολλές φορές. Υπάρχουν ακόμη σε διάφορες μεριές, κακογραμμένα, τα ονόματα τριών παιδιών.

Οι θησαυροί του Τουταγχαμών δεν είναι τίποτα μπροστά σ' αυτό.

Έχετε κάτι στο σπίτι σας σαν την κατασκευή χαρτο-

κολλητικής; Απόδειξη αγάπης στην πιο απλή κι αξιόπιστη μορφή της; Μπορεί να ζήσετε πολλά πολλά χρόνια. Μπορεί να λάβετε δώρα μεγάλης αξίας κι ομορφιάς. Μπορεί να γευθείτε πολλή αγάπη. Δε θα πιστέψετε όμως σ' αυτή, με τον τρόπο που πιστεύετε σε μια κατασκευή χαρτοκολλητικής. Αυτό σου δίνει φτερά ευτυχίας κι αξίζει γι' αυτό.

Τα τρία παιδιά έχουν μεγαλώσει τώρα. Με αγαπούν ακόμη, παρ' ότι είναι δύσκολο μερικές φορές να έχεις αποδείξεις γι' αυτό. Η αγάπη γίνεται πιο περίπλοκη με τα χρόνια, τη γνώση και τις συγκεχυμένες αξίες. Πλέον, η αληθινή αγάπη, δεν είναι κάτι απλό. Δεν είναι κάτι που μπορείς να το βάλεις σ' ένα κουτί από παπούτσια.

Αυτή η εικόνα χαρτοκολλητικής βρίσκεται στο πάνω ράφι της ντουλάπας μου. Κανείς άλλος δεν ξέρει ότι βρίσκεται εκεί. Εγώ όμως το ξέρω. Είναι ένα φυλαχτό, κάτι σαν ορόσημο στη μνήμη και το σκέφτομαι κάθε πρωί που ντύνομαι. Μια φορά στις τόσες το κατεβάζω από το ράφι και το ανοίγω. Είναι κάτι που μπορώ να το αγγίξω, να το κρατήσω και να πιστέψω σ' αυτό, ιδιαίτερα όταν η αγάπη δυσκολεύεται να εκφραστεί και δεν υπάρχουν πια μικρά χεράκια γύρω από το λαιμό μου.

Α, σίγουρα αυτό είναι το χειρότερο είδος αφελούς, σπαραξικάρδιου χαζομπαμπά, που μπορεί κανείς να φανταστεί. Ίσως σας έκανα να βαρεθείτε μ' αυτά που σας είπα. Αυτά όμως, σβήνουν και τα μαγικά δαχτυλίδια και τα mantra*, όταν πρόκειται για ανακούφιση.

* Σ.τ.ε. Στην πρακτική της γιόγκα είναι το τρίτο από τα οκτώ

Δεν απολογούμαι. Η κατασκευή χαρτοκολλητικής είναι η δική μου αγάπη. Να με θάψετε μ' αυτή. Θέλω να την πάρω μαζί μου, όσο μακριά κι αν πάω.

στάδια της μεθόδου αυτοβυθισμού. Ο ασκούμενος μυείται και παίρνει από το δάσκαλό του (γκουρού) νέο όνομα και μια τελετουργική φράση (mantra), την οποία οφείλει να επαναλαμβάνει επίμονα, για να επιταχυνθεί η πορεία του προς τη λύτρωση.

Θα σας μιλήσω για ένα σπίτι, όπου έμεινα κάποτε. Ήταν ένα παλιό εξοχικό στην ακρολιμνιά, χτισμένο στην άκρη του δρόμου, στα τέλη του περασμένου αιώνα. Ένας τόπος καλοκαιρινών διακοπών για μια οικογένεια που ερχόταν με άλογο και άμαξα έξω από το Σιάτλ, διασχίζοντας πυκνά δάση κι απόκρημνους λόφους μέσα από δύσβατα μονοπάτια. Τότε η φύση ήταν άγρια εκεί, κι ακόμη είναι.

Το σπίτι ήταν χτισμένο με τούβλα, περιτριγυρισμένο από πυκνούς θάμνους βατόμουρων και από κληματαριές, μπλεγμένες τόσο πολύ μεταξύ τους, που σχεδόν το έπνιγαν. Και παρ' ότι σήμερα βρίσκεται μόνο λίγα λεπτά έξω από την πόλη, σκίουροι, λαγοί, αγριόγατες, και πλάσματα, που δεν είχα δει ποτέ μου, αλλά μόνο ακουστά είχα, από καιρό είχαν εγκαταστήσει τις φωλιές τους σ' αυτό το σπίτι.

Είχαμε και κάμποσα μεγάλα ρακούνες*. Για λόγους

* Σ.τ.ε. Γένος σαρκοφάγων θηλαστικών ζώων. Έχουν μήκος

που γνωρίζει μόνο ο Θεός και οι ορμόνες των ρακούν, διάλεξαν να ζευγαρώνουν κάτω από το σπίτι μου, κάθε άνοιξη. Και για λόγους που γνωρίζουν μόνο ο Θεός και οι ορμόνες των ρακούν, διάλεξαν να ζευγαρώνουν κάτω από το σπίτι μου στις τρεις το πρωί.

Ώσπου να ζήσετε την εμπειρία του ζευγαρώματος των ρακούν κάτω από την κρεβατοκάμαρά σας στις τρεις το πρωί, θα έχετε χάσει μια από τις πιο αισθησιακές στιγμές της ζωής. Το λιγότερο που μπορώ να πω, είναι ότι πρόκειται για εντελώς ασυνήθιστο γεγονός. Αν έχετε ακούσει γάτες να τσακώνονται τη νύχτα, έχετε μια ιδέα. Πολλαπλασιάστε την ένταση και τη σφοδρότητα επί δέκα. Δεν είναι αυτό που θα ονομάζατε αισθησιακό και ερωτικό ήχο. Μοιάζει περισσότερο με τρεις πυροσβεστικές σειρήνες μαζί.

Θυμάμαι την πρώτη φορά που συνέβη. Όταν οι συνθήκες δεν ευνοούσαν πια τον ύπνο, σηκώθηκα. Όταν λέω σηκώθηκα, εννοώ *TINAXTHKA* έξαλλος, μαζί με τα σκεπάσματα.

Όταν ξαναβρήκα την ψυχραιμία μου και ρυθμίστηκε η ποσότητα της αδρεναλίνης στο αίμα μου, πήρα ένα φακό, βγήκα έξω κι έψαξα κάτω από το σπίτι. Η κυρία ρακούν και ο μνηστήρας της είχαν στριμωχτεί σε μια γωνία, δείχνοντας τα δόντια τους, καλυμμένοι με λάσπη και αίμα, και χωρίς να δείχνουν καθόλου σέξυ.

0,75 μ. και βρίσκονται στην Αμερική. Το τρίχωμά τους έχει χρώμα σταχτύ με λευκές ταινίες στην ουρά. Ζουν κοντά στα ποτάμια. Την ημέρα είναι κρυμμένα και τη νύχτα βγαίνουν για αναζήτηση της τροφής τους.

Ούτε η παρουσία μου, αλλά ούτε κι η λάμψη του φακού μπόρεσαν να σταματήσουν αυτό που είχαν αρχίσει. Με γρυλίσματα, δαγκώματα και ουρλιαχτά, η παθιασμένη μάχη γινόταν όλο και πιο άγρια. Ενώ παρατηρούσα, το θέμα τελικά ολοκληρώθηκε και λύθηκε. Δεν ένιωθαν ντροπή. Ό,τι ήταν να γίνει έγινε. Απομακρύνθηκαν με το μάτι να γυαλίζει, σαν αποχαυνωμένοι, για να προετοιμαστούν για οτιδήποτε επακολουθούσε στη ζωή ενός ρακούν.

Κάθισα εκεί στη βροχή, ενώ ο φακός μου έφεγγε ακόμη το δωμάτιο των ερωτευμένων. Συλλογιζόμουν γιατί ο έρωτας και η ζωή πραγματοποιούνται συνήθως με τόσο πόνο, τόση κούραση και τόση φασαρία; Σας ρωτάω, γιατί;

Σκεφτόμουν τη δικιά μου γλυκιά γυναικούλα, κοιμισμένη στο κρεβάτι πάνω μου, και τον απόηχο των καυγάδων μας ανακατεμένο με στοργή. Αναρωτιέμαι τι συμπέρασμα θα έβγαζαν τα ρακούνες από τους θορύβους των ανδρών και των γυναικών τη νύχτα —αυτούς που ακούγονται κάπως έτσι «Αν πραγματικά με αγαπούσες δε θα συνέχιζες να δημιουργείς τόση ακαταστασία στο μπάνιο,» ακολουθούμενους από «Α, ΝΑΙ; ΛΟΙΠΟΝ, ΑΣΕ ΜΕ ΝΑ ΣΟΥ ΠΩ ΜΕΡΙΚΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ...»

Γιατί ο έρωτας δεν είναι εύκολη υπόθεση;
Δεν ξέρω. Ούτε τα ρακούνες λένε.

Cassida Rubignosa είναι το επιστημονικό όνομα ενός σκαθαριού. Αυτό, όταν έχει ακόμη τη μορφή κάμπιας, κουβαλάει ένα μικρό σάκο με τα περιττώματά του στην πλάτη. Υπάρχει ένα μικρό κεντρί κολλημένο στην άκρη της κοιλιάς του. Όταν λοιπόν η κάμπια μεταμορφώνεται, το παλιό δέρμα πιάνεται πάνω στο κεντρί και φτιάχνει κάτι σαν σάκο απορριμμάτων. Ο πρωκτός είναι κι αυτός ακριβώς σ' αυτό το σημείο και τα άχρηστα υλικά εναποθέτονται στο σάκο. Για πολύ καιρό οι ζωολόγοι προσπαθούσαν να καταλάβουν το σκοπό αυτής της διευθέτησης.

Μετά παρατήρησαν το μυρμήγκι. Ένα κυνηγετικό μυρμήγκι, που του αρέσει να τρώει τις κάμπιες των σκαθαριών. Ένα μυρμήγκι που είναι επίσης ιδιότροπο από τη φύση του, προορισμένο να διατηρεί την καθαριότητα. (Φαντάζεστε τι πρόκειται να συμβεί;)

Έτσι, όταν το μυρμήγκι τρέχει βιαστικά και δίνει στην κάμπια την προκαταρκτική αίσθηση πως την προορίζει για γεύμα, η κάμπια ρίχνει πάνω του το σάκο με

τα περιττώματα. Το μυρμήγκι τρέχει να καθαρίσει τις βλαβερές ακαθαρσίες, και η κάμπια το σκάει. Οι ζωολόγοι αναφέρουν αυτό το τέχνασμα σαν «περιττωματοφόρα ασπίδα».

Ενώ δεν έχω δει στην πραγματικότητα ποτέ μου κάτι τέτοιο να συμβαίνει (απλώς το έχω διαβάσει σ' ένα βιβλίο, κι έτσι πρέπει να είναι αλήθεια...), μου θυμίζει κάτι.

Πρόσφατα, σ' ένα κοκτέιλ πάρτι είδα έναν άνδρα και μια γυναίκα να κάνουν το ίδιο πράγμα, όπως η κάμπια και το μυρμήγκι.

Η φύση λοιπόν λειτουργεί έτσι, ώστε ο καθένας με τη σειρά του να παίρνει με κάποιον τρόπο αυτό που του αξίζει. Μακάριοι ή μη, λοιπόν, οι ταπεινοί, μερικοί απ' αυτούς είναι προετοιμασμένοι.

*Ε*νας φίλος δικηγόρος πραγματοποίησε την ετήσια καλοκαιρινή του επίσκεψη, την περασμένη βδομάδα, από την Καλιφόρνια, ταξιδεύοντας με δύο δεκαοκτάχρονες κι ένα μικρό βόα, μέσα σ' ένα παλιό φορτηγάκι VW, που έγραφε στο πλάι ΕΙΡΗΝΗ, ΑΓΑΠΗ, ΦΩΣ. Οι ζωγραφιές στο εσωτερικό θύμιζαν το σκηνικό της Αλί-κης στη χώρα των θαυμάτων. Είναι σαράντα επτά ετών. Γυναίκα, τέσσερα παιδιά, σπίτι στο Berkeley hills, δουλειά στην πόλη σε μεγάλη εταιρεία... σκέτη καταστροφή.

Διατηρώ φιλικές σχέσεις μαζί του, γιατί είναι πάντα λίγο πιο μπροστά από την εποχή του. Έχει δοκιμάσει τα πάντα — και εννοώ ΤΑ ΠΑΝΤΑ. Ένα κινητό κοινωνιολογικό πείραμα του εξήντα και του εβδομήντα στην αμερικανική κουλτούρα. Πολιτικά δικαιώματα, Βιετνάμ, Χίππς, ΤΑ, ΤΜ*, χορτοφαγία, Zen**, μασάζ, LSD,

* Σ.τ.ε. Transcendent meditation (υπερβατικός διαλογισμός).

** Σ.τ.ε. Ιδιαίτερη σχολή του Βουδδισμού, που κατατάσσεται

χειρομαντεία, δέκα είδη γιόγκα, macrame*, ψυχανάλυση, σακίδιο στην πλάτη, ζεστά μπάνια, γυμνισμό, κρύσταλλα, περισσότερα θρησκευτικά κινήματα απ' όσα μπορείς να σκεφτείς, και βιταμίνες. Έχει όλο τον εξοπλισμό — συσκευές που ανακατεύουν τον καπνό, πίπες, μύλους, ποδήλατα, φόρμες για τζόκινγκ, λάδια, αλοιφές, τεχνητό φωτισμό για φυτά** — όλα τα εργαλεία.

Φέτος βρίσκεται σε πλήρη άγνοια. « Όλα είναι αηδίες», λέει. « Όλα ψέματα. Οι αισθήσεις σου σε εξαπατούν, ο πρόεδρος σε εξαπατά, όσο περισσότερο ψάχνεις, τόσο λιγότερα βρίσκεις, όσο περισσότερο προσπαθείς, παίρνεις το χειρότερο. Η άγνοια είναι ευτυχία. Να ΕΙΣΑΙ απλά άνθρωπος. Να μη σκέφτεσαι ή να μην κάνεις τίποτα — απλώς να ΕΙΣΑΙ. Ο ΚΟΣΜΟΣ φτάνει στο ΤΕΛΟΣ»!

Μια μέρα πριν φύγει, πήδηξε σε μια λίμνη με τα ρούχα, για να βοηθήσει ένα παιδί που κινδύνευε να πνιγεί στα βαθιά νερά. Ομολόγησε ύστερα, πως ήταν στην πόλη για τη γενική συνέλευση των δικηγόρων, μια που είναι μέλος της επιτροπής κοινωνικής δικαιοσύνης.

«Αν λοιπόν είναι όλα ψέματα και αηδίες — και η

στον κλάδο Mahāyāna. Προήλθε από τον κινέζικο Βουδδισμό, αλλά αναπτύχθηκε στην Ιαπωνία, σύμφωνα με την ιαπωνική ιδιοσυγκρασία, και εξελίχθηκε με σαφείς ιδιομορφίες στη θεωρία και στην πράξη του.

* Σ.τ.ε. Ειδική τεχνική πλεξίματος, που θεωρείται ότι χαλαρώνει.

** Σ.τ.ε. Προφανώς υπονοεί ότι ο φίλος του καλλιεργούσε σε κλειστό χώρο μαριχουάνα.

άγνοια είναι η τελευταία λόξα — τότε πώς γίνεται...;» είπα.

«Καλά,» είπε, «μπορεί να έκανα λάθος».

Κομμάτια λογικής βρέθηκαν ξεβρασμένα σε όλες τις ακτές αυτό τον καιρό. Και ο σκεπτικισμός και ο ρεαλισμός δεν είναι το ίδιο με τον κυνισμό και τον πεσιμισμό. Το αναφέρω αυτό, γιατί μοιάζει να είναι μια καλή προειδοποιητική ετικέτα για τη δεκαετία του ενενήντα. «Μπορεί να κάνω και λάθος».

Τελικά δύο καλοί φίλοι αποφάσισαν να συνεισφέρουν κι απέκτησαν έτσι ένα παιδί. Εγώ είμαι ο νονός της υπόθεσης. Παίρνω τη δουλειά μου στα σοβαρά.

Έτσι έφερα το παιδί σε επαφή με τα ωραία πράγματα της ζωής — σοκολάτα, μπύρα, πούρα, Μπετόβεν και σόκιν ανέκδοτα. Δε νομίζω πως ενδιαφέρεται πολύ για τον Μπετόβεν. Είναι όμως μόνο ενάμιση χρόνου και θα βαρεθεί τις σοκολάτες, τις μπύρες, τα πούρα και τα σόκιν ανέκδοτα. Δεν του έχω μιλήσει ακόμη για το σεξ, αλλά έχει ήδη μια ιδέα από μόνο του. Δε θα μπω σε λεπτομέρειες εδώ, αλλά αν είχατε ποτέ ένα παιδάκι ή υπήρξατε ποτέ παιδάκι, τότε θα καταλάβετε τι εννοώ.

Ακόμη, το έφερα σε επαφή με τις κηρομπογιές. Του αγόρασα ένα σετ για αρχάριους — αυτές τις χοντρές και σκληρές με τα βοηθητικά σχεδίου. Κάθε λίγες εβδομάδες θα του έβαζα από μια στο χέρι και θα του έδειχνα πώς να κάνει σημάδια. Αρχικά την κράτησε και κάρφωσε το βλέμμα του πάνω μου. Είχε ένα πούρο στο άλλο χέρι και δεν μπορούσε να καταλάβει τη διαφορά μεταξύ τους. Μετά πέρασε στη φάση που βουλώνουν

τρύπες, και η κηρομπογιά πήγε στο στόμα του, στ' αυτιά του και στη μύτη του. Τελικά, την περασμένη βδομάδα, κράτησα το χέρι του κι έκανα ένα μεγάλο κόκκινο σημάδι με τη κηρομπογιά σ' ένα φύλλο από εφημερίδα. Και, ΓΙΟΥΧΟΥ! Συνέλαβε την εικόνα. Ένα φωτεινό λαμπάκι άναψε σε κάποιο καινούριο σημείο του μυαλού του. Και το έκανε πάλι μόνος του. Τώρα, λέει η μητέρα του, με ευχαρίστηση και πόνο μαζί, τίποτε δεν μπορεί να το σταματήσει.

Κηρομπογιές συν φαντασία (η ικανότητα να δημιουργείς εικόνες) — αυτό είναι ευτυχία, όταν είσαι παιδί.

Κηρομπογιές, καταπληκτικά πράγματα. Λίγο κερί με βάση το πετρέλαιο, λίγο χρώμα, ελάχιστο στερεωτικό — όχι πολλά πράγματα. Μέχρι να προσθέσεις τη φαντασία. Η εταιρία Binney στην Πενσυλβάνια φτιάχνει περίπου δύο δισεκατομμύρια κάθε χρόνο απ' αυτά τα λιπαρά μπαστουνάκια της χαράς, και τα εξάγει σε όλα τα κράτη των Ηνωμένων Εθνών. Οι κηρομπογιές είναι ένα από τα λίγα κοινά πράγματα του ανθρώπινου γένους. Το κιτρινοπράσινο κουτί δεν έχει αλλάξει από το 1937. Στην πραγματικότητα, η μόνη αλλαγή ήταν η μετονομασία του «κρεατί» χρώματος σε «ροδακινί». Αυτό, είναι ένα σημάδι προόδου.

Ξέρω την ιστορία με το κρεατί και το ροδακινί, γιατί, όταν αγόρασα στο βαφτισιμιό μου το σετ για αρχάριους, ικανοποίησα και τον εαυτό μου. Αγόρασα κι ένα σετ. για μένα, των εξήντα τεσσάρων τεμαχίων, στη μεγάλη συσκευασία των τεσσάρων σειρών, μαζί με ξύστρα. Ποτέ πριν δεν είχα δικό μου σετ. Φαίνεται πως ήμουν πάντα πολύ μικρός ή πολύ μεγάλος για να έχω.

Όσο καιρό κράτησε ο ενθουσιασμός μου, αγόρασα διάφορα σετ. Πήρα ένα για τη μαμά και τον μπαμπά του παιδιού, και του εξήγησα πως ήταν δικά τους και όχι δικά του.

Αυτό που παρατηρώ είναι πως σε κάθε μεγάλο ή μικρό που δίνω ένα καινούριο σετ κηρομπογιές, του φαίνεται αστείο. Τα παιδιά χαμογελούν, παίρνουν ένα λαμπερό ύφος, χύνουν τις κηρομπογιές έξω και απλά τις κοιτούν για λίγο... Μετά, πάνε να δουλέψουν πάνω στην πιο κοντινή επίπεδη επιφάνεια και ζωγραφίζουν ό,τι τους ζητήσουν. Οι μεγάλοι παίρνουν πάντα το πιο αδέξιο χαμόγελο — ένα μίγμα ευχαρίστησης, νοσταλγίας και ανοησίας. Και αμέσως αρχίζουν να σου διηγούνται όλες τις εμπειρίες τους που έχουν σχέση με κηρομπογιές. Το πρώτο τους κουτί, ότι χρησιμοποιούσαν όλα τα χρώματα, ότι τις έσπασαν προσπαθώντας να τις βάλουν πάλι στο κουτί με τη σειρά, ότι προσπάθησαν να τις χρησιμοποιήσουν όλες μαζί, να τις βάλουν σε καυτά πράγματα για να τις δουν να λιώνουν, να τις περάσουν πάνω σε κηρόχαρτο και να τις σιδερώσουν πάνω σε βιτρώ, να τις φάνε, και άλλα τέτοια. Αν θέλεις να κάνεις κάποια φορά ένα ενδιαφέρον πάρτι, συνδύασε τα κοκτέιλς με ένα κουτί κηρομπογιές για κάθε καλεσμένο.

Αν το σκεφτείς, καθαρά από άποψη όγκου, έχει γίνει περισσότερη τέχνη με κηρομπογιές παρά με οποιοδήποτε άλλο υλικό. Πρέπει να υπάρχουν δισεκατομμύρια φύλλα χαρτί σε κάθε χώρα του κόσμου, μέσα σε δισεκατομμύρια κουτιά, συρτάρια, σοφίτες και ντουλάπες, που 'ναι γεμάτα με δισεκατομμύρια εικόνες από κηρομπογιές.

Η φαντασία του ανθρώπινου γένους χύθηκε σαν ένα ποτάμι. Βάζω στοίχημα πως ο Ρόναλντ Ρήγκαν και ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ χρησιμοποίησαν κηρομπογιές. Το ίδιο έκανε και ο Φιντέλ και ο αυτοκράτορας της Ιαπωνίας και ο Ρατζίβ Γκάντι και η κυρία Θάτσερ και ο κύριος Μουμπάρακ, και ίσως ακόμη και ο Αγιατολάχ, και όσοι άλλοι θα θέλατε να αναφερθούν.

Ίσως πρέπει να κατασκευάσουμε μια βόμβα κηρομπογιάς, να είναι αυτό το επόμενο μυστικό μας όπλο. Θα είναι ένα όπλο ευτυχίας, μία όμορφη βόμβα. Κάθε φορά που θα δημιουργείται κάποια κρίση, θα εκτοξεύουμε και μία. Θα εκρήγνυται ψηλά στον αέρα, απαλά, και θα σκορπίζει χιλιάδες εκατομμύρια μικρά αλεξίπτωτα που θα ρίχνουν στη γη κουτιά με κηρομπογιές. Και όχι βέβαια φτηνιαρικά πράγματα — όχι μικρά κουτάκια των οκτώ. Κουτιά των εξήντα τεσσάρων τεμαχίων, μαζί με ξύστρα. Με ασημί, χρυσό, χάλκινο, βαθυκόκκινο, ροδακινί, κίτρινο, κεχριμπαρένιο, σταχτί και όλα τα υπόλοιπα χρώματα. Οι άνθρωποι θα χαμογελάνε, θα παίρνουν ένα αστείο ύφος και θα γεμίζουν τον κόσμο με φαντασία.

Φαντάζομαι πως ακούγεται παράλογο, λίγο «κουφό», τρελό, ανόητο και αλλόκοτο. Διάβαζα όμως σήμερα στην εφημερίδα πόσα χρήματα έχουν βάλει στην άκρη για όπλα οι Ρώσοι και το δικό μας Κονγκρέσο. Σκέφτομαι τι θα τα κάνουν όλα αυτά τα όπλα. Τότε δεν έχω αμφιβολία για το τι είναι αλλόκοτο, τρελό και παράλογο και καταλαβαίνω την έλλειψη, και την ανάγκη φαντασίας σε μικρές ή μεγάλες δόσεις. Δώστε τις κηρομπογιές, σας παρακαλώ.

Η απανεμιά του καλοκαιριού μου δημιουργεί σοβαρή φιλοσοφική διάθεση. Στοχάζομαι πάνω στις βαθιές, πολύ προσωπικές ανάγκες των ανθρώπων. Ανάγκες που όταν τις ικανοποιούμε, μας δίνουν μια μεγάλη αίσθηση ευεξίας. Δε μας αρέσει να μιλάμε γι' αυτές, από φόβο μήπως και δε μας καταλάβουν. Για να αυξησω όμως τη μεταξύ μας οικειότητα, θα σας μιλήσω για μια δική μου ανάγκη: το σνίτσελ.

Αν έχετε και την παραμικρή ιδέα για το τι είναι ωραίο, θα ξέρετε ήδη ότι παίρνετε ένα κομμάτι σκληρό κρέας βοδινού, το μαλακώνετε με τον κόπανο, το βουτάτε σε αυγό και αλεύρι, το ρίχνετε στο τηγάνι με λίπος από μπέικον και το τηγανίζετε. Στη συνέχεια το βγάζετε, ρίχνετε στο τηγάνι λίγο αλεύρι, γάλα, αλάτι και πιπέρι κι έχετε μια γευστικότερη σάλτσα. Μαζί με το σνίτσελ, βάζετε στο πιάτο μπιζέλια και πουρέ, περιχύνοντάς τα με τη σάλτσα. Λίγο ψωμί από καλαμπόκι, βούτυρο κι ένα ποτήρι κρύο γάλα υπάρχουν απαραίτητα στο πλάι. Μετά παίρνετε μαχαίρι και πηρούνι, στρογ-

γυλοκάθεστε κοντά στην πιατέλα, σηκώνετε τα μάτια ψηλά προσευχόμενοι για τα θαύματα του Θεού και δε σταματάτε, μέχρι που θα έχετε καταβροχθίσει και το τελευταίο ίχνος σάλτσας μαζί με την τελευταία μπουκιά ψωμιού.

Αηδιαστικό, θα πείτε. Σίγουρα όμως τρώτε κάτι που σημαίνει για σας σπίτι, ευτυχία, και που δε θα το πλησίαζα με μετρητή Geiger* και με ομάδα εξουδετέρωσης βομβών. Εντάξει. Εσείς τρώτε τα δικά σας κι εγώ τα δικά μου. Θα μπορούσε να ήταν και χειρότερα.

Ο καθένας μας έχει μερικούς μυστικούς σκοπούς στη ζωή του. Κι εγώ έχω πάντα τα μάτια μου ανοιχτά για την εξαιρετική εμπειρία ενός σνίτσελ. Δεν έχετε παρά να ρίξετε μια ματιά στα μέρη που κάνουν στάση τα φορτηγά και στις μικρές πόλεις κοντά στις εθνικές οδούς. Θα ανακαλύψετε εκεί, μέσα στα χαμόδενδρα, μικρούς ναούς του ιερού γεύματος.

Αν σας ενδιαφέρει, η έρευνα αυτού του καλοκαιριού έδωσε τα ακόλουθα αποτελέσματα:

- Ένα αστέρι στο Torres Bar and Grill στο Weiser, Idaho — οι οδοντογλυφίδες δωρεάν.

- Δύο αστέρια στο Farewell Bend Cafe στο Farewell Bend, του Όρεγκον — με ειδικό έπαινο για ένα είδος «βραστόυ νεκροταφείου», το οποίο είναι τόντ με γάλα — αλλά αυτό είναι μιαν άλλη ιστορία.

- Δύο αστέρια στο Blue Bucket, στην Umatilla του Όρεγκον — δωρεάν καραμέλες μέντας μετά το γεύμα.

* Σ.τ.ε. Όργανο που κατασκεύασε το 1908 ο Γερμανός Geiger για τη μέτρηση της ραδιενέργειας.

● Τρία αστέρια στο Roostertail Truck Stop στην έκτη λεωφόρο, νότια του Σιάτλ — η σερβιτόρα ήταν οδηγός φορτηγού στην Αλαμπάμα, γνωρίζοντας τα πάντα για τα σνίτσελ.

● ΠΕΝΤΕ ΑΣΤΕΡΙΑ και μια ανθοδέσμη στο Maud Owens' Cafe στο Payette του Idaho, όπου το σνίτσελ κρέμεται έξω από το πιάτο και συνοδεύεται από μαϊντανό, ένα πικάντικο ροδάκινο, δύο πίκλες με άνιθο, κι ένα τηγανητό αυγό. Και δωρεάν οι οδοντογλυφίδες και οι καραμέλες μέντας. Και ένας χάρτης του Payette κάτω από το πιάτο.

Ο ιδιοκτήτης μου έσφιξε το χέρι όταν έφευγα από το Maud Owens' Cafe και η σερβιτόρα μου έδωσε ένα φιλί στο μάγουλο. Της άφησα δύο δολάρια φιλοδώρημα. Δε νομίζω να το είχε φάει ποτέ κανείς όλο αυτό το πράγμα. Είχα τη γεύση του στο στόμα μου για τρεις ημέρες.

Τώρα υποθέτω θα αναρωτιέστε, γιατί επιτέλους σας τα λέω όλα αυτά. Λοιπόν, βαρέθηκα να ακούω πως ο κόσμος είναι τιποτένιος και πως οι άνθρωποι δεν είναι καλοί. Τι κουβέντες είναι αυτές; Εγώ ξέρω ένα μέρος στο Payette, Idaho, όπου ένας μάγειρας, μια σερβιτόρα κι ένας ιδιοκτήτης βάζουν ό,τι έχουν και δεν έχουν για να σου προσφέρουν ένα σνίτσελ.

Είναι γνωστή η φράση των Rolling Stones ότι δεν μπορείς πάντα να έχεις ό,τι θέλεις, αλλά μερικές φορές μπορείς να έχεις ό,τι χρειάζεσαι. Λοιπόν, εγώ σας λέω εδώ, πως μπορείς μερικές φορές να έχεις συγχρόνως ό,τι θέλεις και ό,τι χρειάζεσαι, με δωρεάν οδοντογλυφίδες και μέντες, κι ένα φιλί από πάνω.

Ενα σκοτεινό Σαββατόβραδο του Οκτωβρίου, τα παιδιά της γειτονιάς παίζουν κρυφτό. Πόσος καιρός έχει περάσει από τότε που έπαιζα κρυφτό; Τριάντα χρόνια, ίσως και παραπάνω. Θυμάμαι πώς παίζεται. Θα μπορούσα να μπω στο παιχνίδι με το πρώτο, αν με καλούσαν. Οι μεγάλοι δεν παίζουν κρυφτό. Κρίμα.

Είχατε κανένα παιδί στη γειτονιά σας που να κρυβόταν τόσο καλά, ώστε κανείς να μην μπορούσε να το βρει; Εμείς είχαμε. Έπειτα από λίγο σταματούσαμε να ψάχνουμε και συνεχίζαμε, αφήνοντάς τον να σαπίζει, όπου κι αν ήταν. Αργά ή γρήγορα θα εμφανιζόταν εκνευρισμένος, γιατί δε συνεχίσαμε να τον ψάχνουμε. Κι εμείς τσαντιζόμασταν με τη σειρά μας, γιατί δεν έπαιζε το παιχνίδι όπως έπρεπε. Υπάρχει κρύβομαι και βρίσκομαι του λέγαμε και αυτός μας έλεγε πως το παιχνίδι ήταν κρύψου-και-ψάξε κι όχι κρύψου-και-παράτα τα: όλοι εμείς ουρλιάζαμε για το ποιος κάνει τους κανόνες και ποιος νοιάζεται για ποιον τέλος πάντων, και ότι δε θα τον ξαναπαίζαμε πια, αν δεν έπαιζε

καλά, και στο κάτω κάτω ποιος τον είχε ανάγκη, και κάτι τέτοια. Κρύψου-και-ψάξε-και-ούρλιαζε. Δεν είχε κανένα νόημα, την επόμενη φορά θα κρυβόταν το ίδιο καλά. Είναι ακόμη κάπου κρυμμένος, απ' όσο ξέρω.

Την ώρα που τα γράφω όλα αυτά, το παιχνίδι στη γειτονιά συνεχίζεται και υπάρχει ένα παιδί κάτω από ένα σωρό φύλλα στην αυλή μου, ακριβώς κάτω από το παράθυρό μου. Βρίσκεται εκεί εδώ και πολλή ώρα, ενώ όλοι οι υπόλοιποι έχουν βρεθεί και είναι έτοιμοι να τον παρατήσουν στην κρυψώνα του. Σκέφτηκα να πάω έξω και να τους πω, πού ήταν κρυμμένος. Σκέφτηκα ακόμη να βάλω στα φύλλα φωτιά, για να τον κάνω να βγει έξω. Τελικά, φώναξα δυνατά, έξω από το παράθυρο: «ΣΕ ΒΡΗΚΑ, ΜΙΚΡΕ!» Φοβήθηκε τόσο πολύ, που μάλλον έβρεξε το παντελόνι του. Άρχισε να κλαίει κι έτρεξε σπίτι να το πει στη μαμά του. Είναι δύσκολο μερικές φορές να ξέρεις πώς μπορείς να βοηθήσεις.

Ένας γνωστός μου ανακάλυψε πέρυσι πως είχε καρκίνο στο τελευταίο στάδιο. Ήταν γιατρός και ήξερε ότι θα πέθαινε, δεν ήθελε όμως να κάνει την οικογένειά του και τους φίλους του να υποφέρουν μαζί του. Έτσι το κράτησε μυστικό. Όταν πέθανε, όλοι είπαν πόσο γενναίος ήταν, για ν' αντέξει να υποφέρει στα σιωπηλά, χωρίς να το πει σε κανέναν, και άλλα τέτοια. Όμως από μέσα τους η οικογένεια και οι φίλοι έλεγαν πόσο θυμωμένοι ένιωθαν, γιατί δεν τους είχε ανάγκη και δεν εμπιστεύτηκε τη δύναμή τους. Πονούσαν, γιατί δεν τους είπε καν αντίο.

Κρύφτηκε πάρα πολύ καλά. Αν είχε βρεθεί, ίσως είχε μείνει στο παιχνίδι. Κρυφτό, με τον τρόπο των μεγά-

λων. Η θέληση να κρυφτείς, η ανάγκη να ψάξουν για σένα, η ανησυχία για το αν ανακαλυφθείς. «Δε θέλω να το ξέρει κανείς». «Τι θα σκεφτεί ο κόσμος»; «Δε θέλω να ενοχλήσω κανέναν».

Περισσότερο από το κρυφτό μου αρέσει ένα παιχνίδι που λέγεται σαρδέλες. Στις σαρδέλες, ο ένας μόνο πάει και κρύβεται και οι υπόλοιποι ψάχνουν να τον βρουν. Όταν κάποιος τον βρίσκει, κρύβεται κι αυτός μαζί του στο ίδιο μέρος. Σύντομα όλοι είναι κρυμμένοι μαζί, όλοι είναι στοιβαγμένοι σ' ένα μικρό μέρος, σαν κουταβάκια. Και σε λίγο κάποιος χαχανίζει, κάποιος γελάει, και όλοι μαζί αποκαλύπτονται.

Οι μεσαιωνικοί θεολόγοι περιγράφουν ακόμη και το Θεό με όρους του κρυφτού και τον αποκαλούν *Deus Absconditus**. Εγώ όμως πιστεύω πως ο Θεός είναι ένας παίκτης της σαρδέλας και θα αποκαλυφτεί με τον ίδιο τρόπο που αποκαλύπτεται κανείς στις σαρδέλες — από το γέλιο αυτών που είναι τελικά στοιβαγμένοι μαζί του.

“Olly-olly-oxen-free”. Τα παιδιά έξω στο δρόμο βγάζουν την κραυγή που λέει «Έλα έξω, όπου κι αν βρίσκεσαι. Παίζουμε από την αρχή». Έτσι λέω κι εγώ σ' όλους αυτούς που έχουν κρυφτεί τόσο καλά. Σε βρήκαμε, μικρέ! Olly-olly-oxen-free.

* Σ.τ.ε. Όρος της αποφατικής Θεολογίας και σημαίνει αποκεκρυμμένος.

Τι θα λέγατε για μερικά καλά νέα, έτσι για αλλαγή; Κάτι για να το λάβετε υπόψη σας, όταν είστε στη διάθεση του «οι άνθρωποι δεν είναι πανάθεμά τους καλοί»;

Να μια φράση που ακούμε συχνά: «Δεν μπορείς πια να εμπιστευθείς κανέναν». Οι γιατροί, οι πολιτικοί, οι έμποροι, οι πωλητές, είναι όλοι έτοιμοι να σε ξεσκίσουν, έτσι δεν είναι;

Όχι απαραίτητα.

Ένας τύπος, ονόματι Steven Brill, πειραματίστηκε πάνω σ' αυτή τη θεωρία, στη Νέα Υόρκη, με τους ταξιτζήδες. Ο Brill παρέστησε τον πλούσιο ξένο που δεν ήξερε καλά αγγλικά. Μπήκε σε ντουζίνες ταξί στη Νέα Υόρκη, για να δει πόσοι οδηγοί θα τον κοροϊδέψουν. Οι φίλοι του προέβλεπαν από την αρχή πως οι περισσότεροι θα τον εκμεταλλεύονταν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο.

Ένας οδηγός στους τριάντα επτά τον κοροϊδέψε. Οι υπόλοιποι τον πήγαν κατευθείαν στον προορισμό του και τον χρέωσαν κανονικά. Μερικοί αρνήθηκαν να τον

πάρουν, όταν ο προορισμός του ήταν ένα ή δύο τετράγωνα πιο κάτω, κι ακόμη βγήκαν και από τα αυτοκίνητά τους, για να του δείξουν πόσο κοντά βρισκόταν. Η μεγαλύτερη ειρωνεία ήταν πως μερικοί οδηγοί τον προειδοποίησαν ότι η Νέα Υόρκη ήταν γεμάτη από απατεώνες και να προσέχει.

Θα συνεχίσετε να διαβάζετε ιστορίες απατεωνιάς και διαφθοράς — αστυνομικών που λένε ψέματα και κλέβουν, γιατρών που εκμεταλλεύονται τους ασθενείς, πολιτικών που δωροδοκούνται... Μην παρασυρθείτε. Αυτές είναι ειδήσεις, επειδή αποτελούν εξαιρέσεις. Η πραγματικότητα αποδεικνύει πως μπορείτε να εμπιστευέστε πολύ περισσότερους ανθρώπους, απ' όσους φαντάζεστε. Η πραγματικότητα αποδεικνύει πως πάρα πολλοί το πιστεύουν αυτό. Μία πρόσφατη έρευνα του Gallup δείχνει πως το 70% των ανθρώπων πιστεύουν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης τις περισσότερες φορές.

Ποιος λέει πως οι άνθρωποι δεν είναι καλοί, πανάθεμά τους; Τι κουβέντες είναι αυτές;

Η μετακίνηση είναι κατά κύριο λόγο το θέμα της ημέρας. Θα το έχετε παρατηρήσει. Η αφοσίωσή μας στο αυτοκίνητο είναι λατρευτική. Ο Eric Berne το αποκάλεσε η ευχάριστη απασχόληση "General Motors".

Παρά τα όσα ακούτε, δεν είναι στ' αλήθεια θέμα οικονομικών. Είναι θέμα εμφάνισης. Στην Αμερική είσαι ό,τι οδηγείς. Πήγαινε έξω στο γκαράζ και κοίτα. Αυτό είσαι.

Καλά, το παλιό σαραβαλάκι μου πήγε να βρει τις σακαράκες κι έχω ήδη παραγγείλει ένα καινούριο όχημα (γότητρο).

Η γκρι μεταλλική Μερσεντές, καλυμμένη παντού με εφαρμοστό δέρμα, μου πήγαινε πραγματικά. Η τράπεζα όμως δεν πίστευε στ' αλήθεια πως όλα αυτά ήταν για μένα. Η αστραφτερή μαύρη BMW μοτοσυκλέτα με το καλάθι, μου πήγαινε. Η γυναίκα μου όμως πίστευε πως δεν ήταν γι' αυτήν — ιδιαίτερα το καλάθι. Το Land Rover με σχάρα για όπλο και οροφή για σκοποβολή, μου πήγαινε. Υπάρχουν όμως πια τόσο λίγοι βοσκότο-

ποι για κυνήγι γύρω από την πόλη. Το VW Rabbit (κουνέλι) είναι η επιλογή των «Νέων του Καταναλωτή», δεν μου πήγαινε όμως το κουνέλι. Αν το είχαν ονομάσει VW ιππόκαμπο ή VW νεροβούβαλο, ίσως και να το διάλεγα. Ούτε ένα δίπορτο Chrysler δε θα μου έκανε. Ποιος θέλει να είναι αναχρονιστικός;

Ένας μαθητής μου μου συνέστησε να ρίξω όλα μου τα χρήματα στα ναρκωτικά. Να μένεις σπίτι και να κάνεις όσα «ταξίδια» θέλεις. Όμως αυτά δεν είναι για μένα — εξάλλου δε γυρίζεις με ψώνια απ' αυτά τα «ταξίδια».

Είναι ξεκάθαρο πως αυτό που θα ήταν και το πρώτο, είναι ένα εκλεκτό κομμάτι μηχανικής — κάτι που είναι πολυτελές, πρακτικό, χρήσιμο και οικονομικό, όπως ένα ανατρεπόμενο φορτηγό Porsche που κυκλοφορεί στο Kleenex. Γκρί μεταλλικό, φυσικά.

Αυτό που πραγματικά θέλω από τη μετακίνηση, δεν είναι η εμφάνιση, αλλά η αίσθηση.

Θυμάμαι που γύριζα σπίτι ένα καλοκαιρινό απόγευμα στην καρότσα ενός ανατρεπόμενου Ford, με δύο οκτάχρονα ξαδελφάκια για παρέα και το θείο Roscoe στο τιμόνι. Είχαμε κολυμπήσει και καθόμαστε πάνω στις σαμπρέλες για άνεση· είχαμε και δύο παλιά στρώματα κι ένα γέρο σκύλο που 'χε κουλουριαστεί κοντά μας για ζεστασιά. Τρώγαμε μπισκότα σοκολάτας, πίναμε γλυκό γάλα από ένα πήλινο κιούπι και ξελαρυγγιαζόμαστε, τραγουδώντας ατέλειωτους στίχους από το "Ninety-nine Bottles of Beer on the Wall". Με αστέρια και φεγγάρι και το Θεό από πάνω μας, κι όνειρα γλυκά, φτάσαμε σπίτι στο τέλος της διαδρομής.

Αυτή είναι μετακίνηση. Αυτός είναι ο τρόπος που μου αρέσει να ταξιδεύω. Κι αυτός είμαι εγώ. Αν ακούσεις για κανέναν αντιπρόσωπο, πες μου.

Για ένα διάστημα έμενα πάνω στην απότομη πλαγιά ενός λόφου, σ' ένα ετοιμόρροπο εξοχικό που είχε αυτό που ένας πραγματικός μεσίτης θα ονόμαζε «χάρη». Αυτό σήμαινε πως ήταν καλύβι με θέα.

Διατηρώντας την αισθητική του σπιτιού, άφησα τον κήπο να αναπτυχθεί «φυσικά», επιτρέποντας να υπάρχει εκεί οτιδήποτε μπορούσε να υπάρξει και να φροντίζει τον εαυτό του χωρίς καμιά δική μου βοήθεια. Θυμάμαι ότι ανάγγειλα από την αυλόπορτα σε όλα τα έμψυχα πράγματα της αυλής: «Είστε ολομόναχα τώρα. Καλή τύχη».

Ψηλά στο λόφο, πάνω από μένα, έμενε ο κύριος Washington, σε μια καλογουαλισμένη κατοικία, χτισμένη με τούβλα και σανίδες σε στυλ ράντσου, με μιαν αυλή που θύμιζε συνδυασμό γηπέδου γκολφ και άλσους. Ήταν το καμάρι του κι η χαρά του.

Ηλικιωμένος άνδρας, ασφαλιστικός πράκτορας και μεγάλος πρωταθλητής μαγειρικής, όταν επρόκειτο για παιδάκια και μπριζόλες στα κάρβουνα. Ο κύριος Washin-

gton ήταν επίσης μαύρος. Εγώ δεν είμαι, (στην πραγματικότητα είμαι πιο έγχρωμος).

Βρισκόμασταν προς το τέλος της δεκαετίας του εξήντα κι εγώ ήμουν ανακατεμένος με τα ανθρώπινα δικαιώματα και επίμονα φιλελεύθερος απέναντι στο καθετί. Ο κύριος Washington ήταν — καλά, θα χρησιμοποιήσω ακριβώς τα λόγια του: «Fulghum, είσαι ένας σύντροφος οπισθοδρομικός κράχτης, κι εγώ είμαι ένας σύντροφος προοδευτικός αράπης, μην το ξεχάσεις ποτέ αυτό!» Μετά γελούσε και ξαναγελούσε.

Με εκνεύριζε, όταν χρησιμοποιούσε αυτή τη λέξη. Δε με ένοιαζε για το «κράχτης», αλλά για κείνη την άλλη λέξη. Όμως έτσι αποκαλούσε τον εαυτό του και γελούσε πάντα όταν το έλεγε.

Ο κύριος Washington κοιτούσε από την αυλόπορτά του προς το βρομόσπιτό μου με διασκεδαστική περιφρόνηση. Έλεγε ότι τα πάει καλά μαζί μου, γιατί μπορούσα και μαγειρεύω καλύτερο τσίλι απ' αυτόν κι είχα την καλύτερη συλλογή δυνατών εργαλείων στη γειτονιά.

Μερικές φορές παίζαμε πόκερ· είχαμε το ίδιο πάθος για τα ακριβά πούρα, και γυναίκες που δε συμμερίζονταν τα πάθη μας. Πηγαίναμε στις ίδιες πορείες της εποχής εκείνης — αυτές για τη δικαιοσύνη και τον πόλεμο — και μας άρεσε η ίδια μουσική. Μια μέρα περάσαμε σχεδόν ένα ολόκληρο απόγευμα συγκρίνοντας το σόλο του John Coltrane και του Johnny Hodges.

Πάντα υπήρχε το γέλιο του· όσο σκληρός και αδυσώπητος κι αν γινόταν ο κόσμος, αυτός πάντα έβλεπε την κωμική πλευρά, μέσα στην οποία βρισκόμαστε όλοι.

Μ' έναν ασυνήθιστο τρόπο ορίζαμε το σημείο αναφοράς ο ένας για τον άλλο, καθώς ξετυλίγαμε καθημερινά τη ζωή μας, όπως θα δείτε.

Έχει πεθάνει τώρα. Πραγματικά μου λείπει. Έχω ακόμη το γέλιο του στο μυαλό μου και το ακούω στις δύσκολες στιγμές.

Και το καλύτερο απ' όλα, έχω τη συνταγή του για τη σάλτσα των ψητών.

Ο κύριος Washington ήταν ένας σκληροπυρηνικός γρασιδοπαρμένος. Ο κήπος του και ο κήπος μου ανακατεύονταν κατά έναν περίεργο τρόπο. Κάθε χρόνο καταλαμβανόταν από ένα είδος ζιζανιομανίας. Άρχιζε να χαϊδεύει τα ζιζανιοκτόνα και να ανακατεύει στο γκαράζ απαίσια δηλητήρια μέσα σε κουβάδες. Αυτό μεγάλωνε συνήθως τα προβλήματα.

Πράγματι, μια μέρα τον έπιασα στον κήπο μου να ψεκάζει πικραλίδες. «Σκέφτηκα πως δε θα σε πείραζε» είπε, με το δίκιο του.

«Ασφαλώς και με πειράζει! Μόλις σκότωσες τα λουλούδια μου», είπα με συγκρατημένη περιφρόνηση.

«Λουλούδια;» μου αποκρίθηκε. «Αυτά είναι αγριόχορτα! Κι έδειξε τις πικραλίδες μου γεμάτος περιφρόνηση.

«Αγριόχορτα» είπα εγώ, «είναι τα φυτά που μεγάλωνουν εκεί που οι άνθρωποι δεν τα θέλουν. Με άλλα λόγια» είπα πάλι, «αν είναι αγριόχορτα ή όχι εξαρτάται από το πώς το βλέπει ο καθένας. Και σ' ό,τι αφορά

εμένα, οι πικραλίδες δεν είναι ζιζάνια, είναι λουλούδια!»

«Σκατά», είπε αυτός, και κίνησε για το σπίτι, για να μην κολλήσει την τρέλα μου.

Τυχαίνει να αγαπάω τις πικραλίδες πάρα πολύ. Κάθε άνοιξη, σκεπάζουν την αυλή μου με όμορφα κίτρινα λουλούδια, χωρίς καμιά βοήθεια από μένα. Κοιτάνε τη δουλειά τους κι εγώ τη δική μου. Τα τρυφερά φύλλα κάνουν μια πικάντικη σαλάτα. Τα λουλούδια προσθέτουν ένα ωραίο άρωμα και όμορφο χρώμα σ' ένα συνηθισμένο άσπρο κρασί. Ξέρανε τις ρίζες, άλεσέ τις, βράσ' τις, κι έχεις έναν εύγεστο καφέ. Τα πιο τρυφερά βλαστάρια φτιάχνουν τονωτικό τσάι. Τα παλιά ξεραμένα φύλλα είναι πλούσια σε σίδηρο, βιταμίνη Α και C και αποτελούν πολύ καλό καθαρτικό. Οι μέλισσες αγαπούν τις πικραλίδες, και το μέλι που παράγεται απ' αυτές είναι υψηλής ποιότητας.

Οι πικραλίδες υπάρχουν εδώ και τριάντα εκατομμύρια χρόνια, σύμφωνα με τα υπάρχοντα απολιθώματα. Οι πιο κοντινοί συγγενείς τους είναι το μαρούλι και το ραδίκι. Επίσημα ταξινομούνται στα πολυετή φυτά του γένους *Taraxacum* της οικογένειας *asteraceae*. Το όνομά τους (*Dandelions*) προέρχεται από τη γαλλική φράση *δόντι του λιονταριού*, (*dent de lion*). Αφού διαδόθηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη, την Ασία και τη Βόρειο Αμερική, συνέχισαν εκεί μόνες τους. Είναι ανθεκτικές στις ασθένειες, στα ζώφια, στη ζέστη, στο κρύο, στον αέρα, στη βροχή και στους ανθρώπους.

Αν οι πικραλίδες ήταν σπάνιες και ευαίσθητες, οι άνθρωποι θα άδειαζαν τις τσέπες τους για να τις πληρώσουν 14.95 δολάρια το κάθε φυτό, να τις καλλιεργή-

σουν σε θερμοκήπια, να κάνουν ποικιλίες πικραλίδων και άλλα τέτοια. Όμως υπάρχουν παντού και δε μας έχουν ανάγκη, κάνουν ό,τι τους αρέσει. Έτσι, τις αποκαλούμε «αγριόχορτα» και τις δολοφονούμε με κάθε ευκαιρία.

Το λέω λοιπόν και το τονίζω πως είναι λουλούδια και μάλιστα πολύ όμορφα. Είμαι υπερήφανος που τα έχω στην αυλή μου, όπου και θέλω να υπάρχουν. Επιπλέον, εκτός απ' όλα τα άλλα καλά που έχουν, είναι και μαγικά. Όταν το λουλούδι βγάζει σπόρους, μπορείς να το φυσηξεις από το μίσχο, κι αν το φυσηξεις σωστά κι όλα τα μικρά ελικόπτερα πετάξουν μακριά, πραγματοποιείται η ευχή σου. Μαγικό. Αν είσαι ερωτευμένος, φτιάχνεις μ' αυτά όμορφο στεφάνι για τα μαλλιά της φίλης σου.

Προκάλεσα το γείτονά μου να μου δείξει κάτι στον κήπο του, που θα μπορούσε να συγκριθεί με τις πικραλίδες.

Κι αν όλα αυτά δε σας αρκούν, σκεφτείτε κάτι ακόμη. Οι πικραλίδες είναι ελεύθερες. Κανένας δεν παραπονιέται, όταν τις κόβετε. Μπορείτε να κόψετε και να πάρετε όσες θέλετε.

Ακούς εκεί, αγριόχορτα!

Ο τύπος της διπλανής πόρτας καθάριζε τα λούκια του σπιτιού του χθες· ακόμη και τις υδρορροές. Το 'χει ξανακάνει κι άλλη φορά. Τον είδα πέρυσι κι έμεινα κατάπληκτος. Έπρεπε να φτάσω σαράντα ετών, για να μάθω ότι οι άνθρωποι καθαρίζουν λούκια και υδρορροές. Και δεν είχα αξιωθεί να κάνω κάτι τέτοιο ούτε μια φορά.

Νιώθω δέος για τους ανθρώπους που έχουν κάνει τέτοιου είδους δουλειές, τους ανθρώπους που ζουν τακτικά, κάνουν πάντα ό,τι πρέπει να γίνει και το κάνουν σωστά. Γνωρίζω ανθρώπους που πραγματικά ισοσκελίζουν τα λογιστικά τους βιβλία κάθε μήνα. Ξέρω πως είναι δύσκολο να το πιστέψετε, αλλά σας ορκίζομαι, λέω την αλήθεια.

Αυτοί οι άνθρωποι έχουν ακόμη αρχειοθήκες (όχι κουτιά από παπούτσια) με νοικοκυρεμένα και ενημερωμένα αρχεία. Μπορούν να βρουν πράγματα στο σπίτι, την ώρα που τα χρειάζονται. Υπάρχει τάξη κάτω από τους νεροχύτες τους, μέσα στις ντουλάπες τους και

στο πορτ μπαγκάζ των αυτοκινήτων τους. Ακόμη, αλλάζουν το φίλτρο στον απορροφητήρα της κουζίνας τους μια φορά το χρόνο. Βάζουν λάδι και γράσο στα μηχανικά αντικείμενα. Οι εγγυήσεις τους δε λήγουν. Όχι μόνο χρησιμοποιούν τους φακούς τους, αλλά ξέρουν και πού βρίσκονται!

Θυμούνται ακόμη και πότε το αυτοκίνητό τους πέρασε από σέρβις για τελευταία φορά. Τα εργαλεία στο γκαράζ τους βρίσκονται πάνω στον κρεμαστό πίνακα — ακριβώς στη θέση που πρέπει να βρίσκεται το καθένα. Η φορολογία τους βασίζεται σε στοιχεία, όχι σε προαισθήματα και προσευχές. Όταν πάνε για ύπνο το βράδυ, η λίστα με τις εργασίες που έπρεπε να κάνουν έχει μια γραμμή πάνω από καθεμιά. Κι όταν σηκώνονται το πρωί, το μπουρνούζι τους βρίσκεται ακριβώς δίπλα στο κρεβάτι τους, καθαρό και καινούριο. Κάλτσες — ακριβώς εκεί, μέσα στο συρτάρι, διπλωμένες ανά ζευγάρι. Μάλιστα! Και καθώς ετοιμάζονται να βγουν από την πόρτα για την καινούρια ημέρα, ξέρουν ακριβώς πού βρίσκονται τα κλειδιά του αυτοκινήτου τους και δεν ανησυχούν για την κατάσταση του αμαξιού, της μπαταρίας ή αν έχουν αρκετή βενζίνη για να πάνε στη δουλειά τους.

Υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι. Αυτοί που τα έχουν όλα, εκτός από το βασίλειο του Χάους και τους νόμους της εντροπίας. Τους βλέπω καθημερινά γύρω μου. Ήρεμοι κι ανέμελοι, στυλοβάτες της κοινωνίας. Είναι οι άνθρωποι που ήθελες να μπουν στο βιβλίο της χρονιάς του σχολείου. Αυτοί που το έφτιαξαν.

Εγώ βέβαια δεν είμαι ένας απ' αυτούς. Εγώ είμαι

απ' αυτούς που χύνουν το γάλα έξω από την κατσαρόλα. Τις περισσότερες φορές η καθημερινή ζωή μοιάζει σαν μια ατέλειωτη αγγαρεία να κυνηγάς κότες σ' ένα μεγάλο κοτέτσι. Η ζωή είναι μια άσκηση αεροπορικής επιδρομής. Δεν έχουν σημασία οι λεπτομέρειες.

Έχω όμως μια επαναλαμβανόμενη φαντασίωση, μέσα από την οποία βλέπω και τον εαυτό μου. Είναι η φαντασίωση του γυαλισμένου κλαριού. Μια μέρα, μια επιτροπή ηλικιωμένων θα έρθει στην πόρτα μου και θα μου πει πως είναι καιρός να τελέσω το τυπικό του γυαλισματος του κλαριού — μια ιεροτελεστία προαγωγής για τους καλούς στην καρδιά, αλλά χρονικά αποδιοργανωμένους.

Να με ποιο τρόπο γίνεται. Επιλεχτήκατε γι' αυτή τη δουλειά, γιατί έχετε καλή καρδιά κι είναι καιρός να ξελασπώσετε. Αρχικά, σας δίνεται μία εβδομάδα από τη ζωή σας απαλλαγμένη από κάθε υποχρέωση. Ό,τι υπήρχε στο ημερολόγιό σας, έχει σβηστεί. Όχι συνεδριάσεις επιτροπής, τίποτα καθυστερημένο — λογαριασμοί, αλληλογραφία, αναπάντητα τηλεφωνήματα. Σας πάνε σ' ένα ωραίο μέρος, όπου όλα είναι ήσυχα και ήρεμα και Zen. Σας φροντίζουν. Σας ταΐζουν καλά. Κάθε τόσο σας καθησυχάζουν. Η δουλειά σας είναι αυτή: να ξοδέψετε μία εβδομάδα γυαλίζοντας ένα κλαρί. Σας δίνουν λίγο γυαλόχαρτο, λαδολέμονο και κουρέλια. Και φυσικά το κλαρί — ένα ωραίο αλλά συνηθισμένο κομμάτι ξύλου. Αυτό που πρέπει να κάνετε, είναι να το γυαλίσετε, όσο καλύτερα μπορείτε, όποτε έχετε τη διάθεση. Αυτό είναι: να γυαλίσετε το κλαρί.

Στο τέλος της εβδομάδας οι ηλικιωμένοι θα επιστρέ-

ψουν. Θα εξετάσουν αυστηρά τη δουλειά σας. Θα σας επαινέσουν για τη δεξιοτεχνία σας, για την ευαισθησία σας και την πνευματική σας οξυδέρκεια. «Κανένα κλαρί δε γυαλίστηκε ποτέ σαν αυτό», θα πουν με θαυμασμό. Η φωτογραφία σας θα εμφανιστεί στην τηλεόραση και στις εφημερίδες. Η ιστορία θα λέει: «Άνδρας που έχει καλή καρδιά και καλές προθέσεις, γυάλισε ολοκληρωτικά και αξιοθαύμαστα το κλαρί του!» Θα συνοδευθείτε σπίτι σχεδόν θριαμβευτικά. Η οικογένειά σας κι οι φίλοι σας θα σας κοιτάζουν με σεβασμό. Καθώς θα περνάτε από τους δρόμους, οι άνθρωποι θα χαμογελούν πονηρά και θα σας γνέφουν με τον αντίχειρα σηκωμένο. Θα έχετε περάσει σ' άλλο επίπεδο ύπαρξης.

Το πιο σημαντικό όμως είναι πως από τότε και στο εξής θα μπορείτε να αγνοείτε τα λούκια και τις υδρορροές. Τα λογιστικά σας βιβλία, τα αρχεία, τα έντυπα, τις ντουλάπες, τα συρτάρια, τους φόρους ακόμη και το πορτ μπαγκάζ του αυτοκινήτου σας. Δε θα σας απασχολεί τίποτα. Τώρα έχετε εξαιρεθεί απ' αυτές τις έννοιες. Είστε δια παντός αποδεσμευμένοι από τα δεσμά αυτών που πρέπει να γίνουν, επειδή έχετε γυάλισι το κλαρί! Κοιτάξτε το, όπως κρέμεται πάνω από το τζάκι. Να είστε περήφανοι, λουστραδόροι του κλαριού! Αυτό είναι στ' αλήθεια κάτι, και είναι αρκετό.

Αχ, δε θα το ευχόμουν.

Ο γειτονάς μου κι εγώ βλέπουμε ο ένας τον άλλο με καχυποψία. Τον θεωρώ τσουγκρανιστή, φτυαριστή, έναν ταραχοποιό της φυσιολογικής πορείας της γης· απομεινάρι της ράτσας που υπέταξε την αγριότητα. Εκείνος πιστεύει πολύ απλά για μένα πως είμαι τεμπέλης.

Για να καταλάβετε, κάθε βδομάδα το φθινόπωρο είναι έξω και μαζεύει με την τσουγκράνα του τα μικρά φυλλαράκια σε σωρούς. Κάθε φορά που χιονίζει, βγαίνει έξω για να βασανίσει τους άσπρους σωρούς από χιόνι με το φτυάρι του. Κάποτε, είτε από ζήλο είτε από βιαιότητα, κατάφερε να φτυαρίσει ένα παχύ στρώμα πάγου. «Δεν μπορούμε ν' αφήνουμε τη γριά μάνα φύση να μας ξεπερνάει», λέει.

Του λέω λοιπόν, πως δεν έχει δει με κριτική ματιά αυτά που μας έχει δώσει ο Θεός. Τα φύλλα πέφτουν εδώ και χιλιάδες χρόνια, του λέω. Και η γη τα πήγαινε μια χαρά, πριν από τις τσουγκράνες και τους ανθρώπους, λέω πάλι. Η γριά μάνα φύση βάζει τα φύλλα εκεί που τα χρειάζεται, κι αυτά φτιάχνουν περισσότερο χώ-

μα. Χρειαζόμαστε περισσότερο χώμα, του λέω. Μας τελειώνει, λέω. Και χιόνι — το χιόνι δεν είναι εχθρός μου, του λέω. Το χιόνι είναι ένας τρόπος με τον οποίο ο Θεός μας λέει να μειώσουμε το ρυθμό μας, να ξεκουραστούμε και να μείνουμε στο κρεβάτι μίαν ολόκληρη μέρα. Και εκτός απ' αυτό, το χιόνι πάντα λιώνει μόνο του. Ανακατεύεται με τα φύλλα και παράγει περισσότερο χώμα, του λέω.

Ο κήπος του φαίνεται στ' αλήθεια νοικοκυρεμένος, οφείλω να το παραδεχτώ — αν το νοικοκύρεμα είναι κάτι σημαντικό. Και δεν έπεσε πηγαίνοντας στο αυτοκίνητό του την τελευταία φορά που χιόνισε, ενώ εγώ, πράγματι, έπεσα. Και είναι καλός γείτονας, παρ' ότι είναι τσουγκρανιστής και φτυαριστής. Έχω ανοιχτό μυαλό σε τέτοια πράγματα.

Επιπλέον, ο κήπος μου είναι σαν ανατολίτικο χαλί, κόκκινο, κίτρινο, πράσινο και καφέ. Ο δικός του δεν είναι. Και ξοδεύω την ίδια ώρα για να φτυαρίζω χιόνι και να το βάζω σε μπουκάλια, για να το ανακατέψω με χυμό πορτοκαλιού τον επόμενο Ιούλιο, και μαγνητοφωνώ τον ήχο του χιονιού καθώς πέφτει και χρησιμοποιώ την μαγνητοταινία για να τυλίξω τα χριστουγεννιάτικα δώρα (το χιόνι έχει πολλές χρήσεις).

Του έδωσα ένα μπουκάλι χιόνι χειμερινής σοδειάς για χριστουγεννιάτικο δώρο, περιτυλιγμένο με μια μαγνητοταινία. Αυτός μου έδωσε μια τσουγκράνα. Δίνουμε ο ένας στον άλλο μαθήματα για τη σωστή χρήση αυτών των εργαλείων. Νομίζω πως είναι άθεος και προσπαθώ να τον προσηλυτίσω. Πιστεύει πως το 'χω παρακάνει και προσπαθεί να με συμμαζέψει.

Στο κάτω κάτω της γραφής, όμως, εγώ είμαι που
βγαίνω κερδισμένος. Γιατί αυτός κι εγώ — ακόμη κι
εσείς — θα γίνουμε τελικά ό,τι γίνονται τα φύλλα και
το χιόνι, και θα πάμε εκεί που τα φύλλα και το χιόνι
πάνε — είτε τσουγκρανίζουμε και φτυαρίζουμε είτε όχι.

Αν ρωτήσετε το γείτονά μου τι δουλειά κάνει, θα σας πει πως είναι επαγγελματίας τζογαδόρος, μπλεγμένος με το οργανωμένο έγκλημα. Στην πραγματικότητα είναι ασφαλιστικός πράκτορας. Έχει μια υγιή έλλειψη σεβασμού για τη δουλειά του και προεκτείνει αυτόν τον τρόπο σκέψης στη φιλοσοφία της ζωής. «Είμαστε όλοι τζογαδόροι,» λέει, «κι η ζωή είναι μια συνεχής παρτίδα μπαρμπούτι, πόκερ, και ιπποδρόμου». Μετά προσθέτει: «Κι εγώ λατρεύω τον τζόγο»!

Του αρέσει πολύ να πατσίζει τα στοιχήματά του, ωστόσο προστατεύει τον εαυτό του, στοιχηματίζοντας κι απ' τις δύο μεριές, όταν οι πιθανότητες είναι πενήντα πενήντα. Φιλοσοφικά αυτό εκφράζεται με όλα αυτά τα ρητά που είναι κολλημένα μέχρι το ταβάνι σ' έναν τοίχο του γραφείου του:

Πάντα να εμπιστεύεσαι το συνάνθρωπό σου. Και πάντα να κόβεις τα χαρτιά.

Πάντα να εμπιστεύεσαι το Θεό. Και πάντα να χτίζεις το σπίτι σου σε καλό έδαφος.

Πάντα ν' αγαπάς το γείτονά σου. Και πάντα να διαλέγεις μια καλή γειτονιά για να μείνεις.

Η κούρσα δεν ανήκει πάντα στο γρηγορότερο ούτε η μάχη στον πιο δυνατό, αλλά είναι καλύτερα να στοιχηματίζεις γι' αυτούς.

Βάλε το στοίχημά σου ανάμεσα στο «γύρισε και το άλλο μάγουλο» και το «ως εδώ και μη παρέκει».

Βάλε το στοίχημά σου ανάμεσα στο «όποιος βιάζεται σκοντάφτει» και στο «ο τολμών νικά».

Δεν έχει σημασία αν κερδίζεις. Αυτό που πραγματικά μετράει, είναι ο τρόπος που παίζεις το παιχνίδι.

Δεν έχει σημασία αν χάνεις. Αυτό που πραγματικά μετράει, είναι ο τρόπος που παίζεις το παιχνίδι.

Πώς να παίζεις το παιχνίδι; Παίξε για να κερδίσεις.

Τα πιστεύει αλήθεια όλα αυτά; Ζει πράγματι έτσι; Δεν ξέρω. Παίζω όμως πόκερ μαζί του. Και έκανα την ασφάλειά μου σ' αυτόν. Μου αρέσει ο τρόπος που στοιχηματίζει.

Τα μαλλιά μακραίνουν περίπου μισή ίντσα το μήνα. Δεν ξέρω από που πήρε αυτά τα στοιχεία ο κύριος Washington, το ανέφερε πάντως κάποια φορά που συγκρίναμε τον κουρέα του με το δικό μου. Αυτό σημαίνει πως ο κουρέας μου έκοψε δυόμισι μέτρα τρίχες από το κεφάλι και το πρόσωπό μου, τα τελευταία δεκαέξι χρόνια.

Δεν το είχα σκεφτεί πολύ αυτό, μέχρι τη στιγμή που τηλεφώνησα για να κλείσω το συνηθισμένο μου ραντεβού κι έμαθα πως ο κουρέας μου είχε εγκαταλείψει το επάγγελμα, για να ασχοληθεί με τη συντήρηση κτιρίων. Τι; Πώς μπόρεσε να το κάνει αυτό ο δικός μου κουρέας; Μου φάνηκε σαν να πέθανε κάποιος στην οικογένεια. Υπήρχαν πολύ περισσότερα στη σχέση μας, απ' όσα θα μπορούσαν να δείξουν ανάλογες στατιστικές.

Αρχίσαμε σαν «κουρέας» και «πελάτης». Μετά γίναμε «ανίδεος κοκκινολαίμης κουρέας» και «αγκαθωτός αυγοκέφαλος πάστορας». Μια φορά το μήνα επιθεωρούσαμε τον κόσμο και τη ζωή μας και εκθέταμε τις από-

φεις μας. Λυπόμαστε για τα ανθρώπινα δικαιώματα, το Βιετνάμ και τις πολλές εκλογικές αναμετρήσεις. Γίναμε καθρέφτες, μυστικοσύμβουλοι, εξομολογητές, θεραπευτές και σύντροφοι, κατά έναν περίεργο τρόπο. Πέρασαμε μαζί από τα τριάντα στα σαράντα. Συζητούσαμε, μαλώναμε, αστειευόμαστε, πάντα όμως με τον απαιτούμενο σεβασμό. Στο τέλος τέλος, ήμουν πελάτης του. Κι αυτός στεκόταν εκεί με μια λεπίδα στο χέρι.

Έμαθα ότι ο πατέρας του ήταν αγροφύλακας, ότι μεγάλωσε φτωχικά σε μια μικρή πόλη κι είχε προκατάληψη για τους Ινδιάνους. Έμαθε ότι κι εγώ καταγόμουν από μικρή πόλη κι ότι μεγάλωσα με προκατάληψη για τους μαύρους. Τα παιδιά μας είχαν την ίδια ηλικία και περνάγαμε τις ίδιες καταστάσεις ως γονείς. Μοιραζόμαστε ιστορίες για τις γυναίκες μας, τα παιδιά μας, προβλήματα με το αυτοκίνητο και με τα δάνεια. Έμαθα ότι αφιέρωνε τις ελεύθερες μέρες του στο να κουρεύει δωρεάν ηλικιωμένους σε ιδρύματα. Υποθέτω πως θα έμαθε και για μένα μερικά καλά πράγματα.

Δεν τον συνάντησα ποτέ έξω από το κουρείο, ούτε είδα ποτέ τη γυναίκα του και τα παιδιά του. Δεν πήγα ποτέ στο σπίτι του ούτε μοιράστηκα το φαγητό του. Τελικά, είχε γίνει ένα σημαντικό αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μου. Ίσως πολύ πιο σημαντικό απ' ό,τι αν ήμασταν γείτονες. Η ποιότητα της σχέσης μας δημιουργήθηκε εν μέρει από μια περίεργη απόσταση. Υπάρχει μια πραγματική αίσθηση απώλειας στην αποχώρησή του. Αισθάνομαι πως δε θέλω να ξανακόψω τα μαλλιά μου πια, παρ' ότι δύομισι μέτρα τρίχες θα φαίνονται μάλλον περίεργα.

Χωρίς να το καταλαβαίνουμε, καταλαμβάνουμε σημαντική θέση ο ένας στη ζωή του άλλου. Έτσι συμβαίνει μ' έναν πάστορα και το εκκλησίασμά του ή με το παιδί στο μπακάλικο της γωνίας, το μηχανικό στο γκαράζ της περιοχής, τον οικογενειακό γιατρό, δασκάλους, γείτονες, συνεργάτες. Καλοί άνθρωποι, που είναι πάντα «εκεί», που μπορείς να βασίζεσαι σ' αυτούς για πράγματα απλά, αλλά σημαντικά. Άνθρωποι που μας διδάσκουν, μας ευλογούν, μας δίνουν θάρρος, μας στηρίζουν, μας ανυψώνουν το ηθικό στην καθημερινότητα της ζωής. Ποτέ δεν τους το λέμε. Δεν ξέρω γιατί, αλλά δεν τους το λέμε.

Και, φυσικά, ενσαρκώνουμε αυτό το ρόλο κι εμείς οι ίδιοι. Υπάρχουν αυτοί που εξαρτώνται από μας, μας παρακολουθούν, μαθαίνουν από μας, παίρνουν από μας. Και ποτέ δε θα το μάθουμε. Μην πουλήσεις φτηνά τον εαυτό σου. Μπορεί να μην έχεις ποτέ την απόδειξη της σπουδαιότητάς σου, αλλά είσαι πολύ πιο σημαντικός απ' ό,τι νομίζεις.

Όλα αυτά, μου θυμίζουν μια παλιά ιστορία ενός καλού ανθρώπου, που ο Θεός του πραγματοποίησε μια ευχή του. Ο άνθρωπος είπε πως ήθελε να ζήσει κάνονας το καλό, χωρίς να το ξέρει. Ο Θεός πραγματοποίησε την ευχή του. Μετά ο Θεός σκέφτηκε πως ήταν μια καλή ιδέα, και πραγματοποίησε αυτή την ευχή για όλους τους ανθρώπους. Έτσι γίνεται, λοιπόν, μέχρι τις μέρες μας.

Γίγαντες, μάγοι και νάνοι ήταν το παιχνίδι που θα παιζόταν.

Ήμουν υπεύθυνος για ογδόντα περίπου παιδιά, ηλικίας επτά έως δέκα ετών, όσο οι γονείς τους απουσίαζαν. Συγκέντρωσα λοιπόν τα στρατεύματά μου στην αίθουσα εκδηλώσεων της εκκλησίας και τους εξήγησα το παιχνίδι. Είναι μια παραλλαγή, σε υψηλότερο επίπεδο, του παιχνιδιού «Πέτρα, ψαλίδι, χαρτί», περιλαμβάνοντας τη λήψη μερικών πνευματικών αποφάσεων. Ο πραγματικός σκοπός του παιχνιδιού όμως είναι να κάνεις όσο περισσότερη φασαρία μπορείς και να τρέχεις γύρω γύρω, κυνηγώντας τους άλλους, μέχρι που να μην ξέρει κανείς με ποια ομάδα είναι, ούτε ποιος νικάει.

Η οργάνωση ενός χώρου ασφυκτικά γεμάτου από ξαναμμένα μαθητούδια σε δύο ομάδες, η εξήγηση των κανόνων του παιχνιδιού, η ομοφωνία σχετικά με την ταυτότητα της ομάδας — όλα αυτά δεν έχουν και μεγάλη σημασία, αλλά τα κάναμε με καλή θέληση κι ήμασταν έτοιμοι να ξεκινήσουμε.

Ο ενθουσιασμός του κυνηγητού είχε φτάσει σε κρίσιμο σημείο. Τότε φώναξα με όλη μου τη δύναμη: «Πρέπει να αποφασίσετε τώρα τι θέλετε να είστε — ΓΙΓΑΝΤΑΣ, ΜΑΓΟΣ ή ΝΑΝΟΣ»!

Όσο οι ομάδες στριμώχονταν σε έξαλλη κατάσταση και συνεννοούνταν ψιθυριστά, ένωσα ένα τράβηγμα στο παντελόني μου. Ένα μικρό παιδάκι στεκόταν και με κοίταζε, και με ρώτησε με μια ψιλή ανήσυχη φωνούλα: «Πού στέκονται οι γοργόνες»;

Λοιπόν, ΠΟΥ στέκονται οι γοργόνες;

Ακολούθησε μεγάλη παύση. Μια πολύ μεγάλη παύση. «Πού στέκονται οι γοργόνες;», είπα εγώ.

«Ναι. Ξέρετε, εγώ είμαι γοργόνα».

«Δεν υπάρχουν γοργόνες».

«Μα ναι, εγώ είμαι γοργόνα»!

Δε θέλησε να είναι Γίγαντας, Μάγος ή Νάνος. Ήξερε την κατηγορία της. Γοργόνα. Και δεν ετοιμαζόταν να βγει από το παιχνίδι και να πάει να σταθεί κοντά στον τοίχο, εκεί που στέκονται οι χαμένοι. Σκόπευε να πάρει μέρος, όπου κι αν ταίριαζαν οι γοργόνες μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο, χωρίς να απαρνηθεί την αξιοπρέπεια της και την ταυτότητά της. Το πήρε για δεδομένο, πως υπήρχε μια θέση για γοργόνες κι ότι εγώ ήξερα πού ήταν.

Λοιπόν ΠΟΥ στέκονται οι γοργόνες; Όλες οι «Γοργόνες», όλοι αυτοί που είναι διαφορετικοί, που δεν ταιριάζουν με τα πρότυπα και που δε δέχονται τα διαθέσιμα γι' αυτούς κουτιά και τα κάθε είδους καλούπια;

Απάντησε σ' αυτή την ερώτηση και μπορείς να χτίσεις ένα σχολείο, ένα έθνος, έναν κόσμο πάνω εκεί.

Ποια ήταν η απάντησή μου τη συγκεκριμένη στιγμή; Μονομιάς είπα το σωστό. «Η Γοργόνα στέκεται ακριβώς εδώ, δίπλα στο βασιλιά της θάλασσας», είπα. (Ναι, ακριβώς εδώ, δίπλα στον τρελοβασιλιά, σκέφτηκα για τον εαυτό μου.)

Έτσι, σταθήκαμε εκεί, χέρι με χέρι, επιθεωρώντας τις ομάδες των Γιγάντων, των Μάγων και των Νάνων, καθώς στροβιλιζόνταν με ξέφρενη αταξία.

Δεν είναι αλήθεια πάντως, ότι δεν υπάρχουν γοργόνες. Προσωπικά, ξέρω τουλάχιστον μία. Την έχω κρατήσει από το χέρι.

Μια χρονιά δεν είχα λάβει πολλές χριστουγεννιάτικες κάρτες. Κάποιο θλιβερό απόγευμα του Φεβρουαρίου, αυτή η βασανιστική διαπίστωση μου ήρθε από το πίσω μέρος του κεφαλιού, που είναι και η πηγή των άχρηστων πληροφοριών. Νομίζω πως έψαχνα μια αιτία για να αισθάνομαι κουρέλι, και τελικά τη βρήκα. Δεν είπα όμως τίποτα. Μπορώ να το αντέξω, είμαι δυνατός. Δε θα παραπονιέμαι, όταν οι φτηνοί φίλοι μου δε νοιάζονται ούτε τόσο λίγο, για να μου στείλουν μια ανόητη χριστουγεννιάτικη κάρτα. Μπορώ να κάνω και χωρίς αγάπη.

Τον επόμενο Αύγουστο ψαχούλενα στη σοφίτα, προσπαθώντας να βάλω λίγη τάξη στο χάος, και βρήκα μαζί με τα χριστουγεννιάτικα στολίδια ένα ολόκληρο κουτί με χριστουγεννιάτικες κάρτες, που ούτε καν είχαν ανοιχτεί από τα περασμένα Χριστούγεννα. Τις είχα ρίξει στο κουτί, για να τις ανοίξω με την ησυχία μου, και μετά δε βρήκα ησυχία μέσα στον κυκεώνα του συνηθισμένου χριστουγεννιάτικου πανικού. Έτσι μπλέχτηκαν μέσα στις μπάλες και στοιβάχτηκαν στη σοφίτα· θα τις βγάζαμε έξω με το σύνδρομο του επόμενου χρόνου.

Κατέβασα το κουτί κάτω, και μια ζεστή καλοκαιρινή μέρα, μέσα Αυγούστου — φαντάσου — με το μαγιό μου, καθισμένος σε μια πάνινη σεζλόνγκ, με γυαλιά ηλίου, λάδι καρύδας, παγωμένο τσάι και με κομματιασμένη μνήμη, άρχισα ν' ανοίγω τις χριστουγεννιάτικες κάρτες μου. Για να βοηθήσω, έβαλα στο φορητό στέρεο μια κασέτα με χριστουγεννιάτικα κάλαντα και δυνάμωσα τη φωνή.

Όλα ήταν εκεί. Άγγελοι, χιόνι, μάγοι, κεριά, κλαδιά από έλατα, άλογα, έλκηθρα, η Αγία Οικογένεια, ξωτικά, ο Άγιος Βασίλης. Ουράνια μηνύματα για αγάπη και χαρά, για ειρήνη και καλοσύνη. Αν δεν έφταναν όλα αυτά, υπήρχαν όλα εκείνα τα χειρόγραφα μηνύματα αγάπης από τους φτηνούς φίλους μου, που είχαν πράγματι έρθει για τις γιορτές.

Έκλαψα. Ξαφνικά, ένιωσα τόσο άσχημα και τόσο καλά μαζί, με τόσο έξοχα αναπτερωμένο ηθικό, όμορφα λυπημένος, και με μελαγχολία και νοσταλγία και απ' όλα. Ήταν μια απότομη πτώση από το σοβαρό στο γελοίο, μια πλήρης πτώση από το σοβαρό στο γελοίο.

Όπως τα φέρνει πάντα η τύχη, με βρήκε σ' αυτή την κατάσταση μια γειτόνισσα που είχε έρθει μέχρι εκεί, σπρωγμένη από τον ήχο των χριστουγεννιάτικων τραγουδιών. Γέλασε. Της έδειξα τις κάρτες. Έκλαψε. Περάσαμε αυτή την εξωφρενική χριστουγεννιάτικη δοκιμασία εκεί, στην πολυθρόνα μου, στα μέσα του Αυγούστου, τραγουδώντας μαζί με τη χορωδία των Μορμών* μέχρι τις τελευταίες δυνατές στροφές του « Άγια

* Σ.τ.ε. Θρησκευτική αίρεση στη Β. Αμερική. Ιδρύθηκε το 1830

Νύχτα». «Νααααίίίί, με μια φωωωωννήήήή».

Τι να πω; Πιστεύω πως το θαύμα, το δέος και η χαρά βρίσκονται πάντα στη σοφία του μυαλού του καθενός από μας, και δεν παίρνει πολύ να τα ξετρυπώσουμε. Και τα Χριστούγεννα είναι μια παράξενη ιστορία, είτε έρχονται τον Δεκέμβριο είτε έρχονται στα μέσα Αυγούστου.

από τον Ιωσήφ Σμιθ, ο οποίος, εκδίδοντας το έργο «Το βιβλίο του Μορμόνου», ισχυρίστηκε ότι ήταν μετάφραση έργου του 4ου π.Χ. αιώνα, γραμμένο από κάποιον προφήτη Μορμόνο σε χρυσές πλάκες. Μετά τη δολοφονία του οι οπαδοί του ίδρυσαν στις όχθες της Αλμυράς Λίμνης την πόλη Ν. Ιερουσαλήμ, που μαζί με τα περίχωρά της αποτέλεσε την πολιτεία Γιούτα. Οι Μορμόνοι είναι οργανωμένοι θεοκρατικά και κάποτε δεχόντουσαν και ασκούσαν την πολυγαμία.

Ηταν μια Κυριακή απόγευμα, λίγες ημέρες πριν από τα Χριστούγεννα, με βροχή, αέρα και κρύο. Χειμωνιάτικη μελαγχολία. Η λίστα με τα πράγματα που έπρεπε να γίνουν μεγάλωνε όλο και περισσότερο, σαν μια ακαταμάχητη μούχλα. Διάθεση: κακή. Βιορυθμοί: αρνητικοί. Το ωροσκόπιό μου συνιστούσε προσοχή και η κυριακάτικη εφημερίδα μιλούσε για δολάρια, θάνατο και καταστροφές, τα σημαντικά της ημέρας. Πω, πω, ειδήσεις ανακούφισης και χαράς.

Αυτή η ιερή ώρα της καθημερινής θεόσταλτης ευδαιμονίας διακόπηκε από ένα χτύπημα στην πόρτα. Και τώρα τι κάνουν; Βαθύς αναστεναγμός. Την ανοίγουν ή αρνούνται να δεχτούν όποια άσχημα μαντάτα παραμονεύουν, κι εγώ δεν ξέρω. Ένας μάλλον μικρόσωμος άνθρωπος με μια φτηνή μάσκα Αη-Βασίλη, που μεταφέρει μια μεγάλη ανοιχτή καφέ χαρτοσακούλα: «ΦΑΡΣΑ 'Η ΑΠΟΛΑΥΣΗ!» είπε η μάσκα του Αη-Βασίλη. Τι; «ΦΑΡΣΑ 'Η ΑΠΟΛΑΥΣΗ!» φώναξε ξανά η μάσκα. Με δεμένη τη γλώσσα, κάρφωσα το βλέμμα μου σ' αυτή

την οπτασία. Αυτός κούνησε τη σακούλα προς το μέρος μου· χωρίς να πω κουβέντα, άνοιξα το πορτοφόλι μου κι έβγαλα ένα δολάριο, για να το ρίξω στη σακούλα. Η μάσκα πέφτει, κι είναι ένα ασιατικό παιδί μ' ένα πλατύ χαμόγελο, που γεμίζει όλο του το πρόσωπο. «Θες ν' ακούσεις κάλαντα;» με ρώτησε με τραγουδιστά αγγλικά.

Τώρα τον αναγνωρίζω. Ανήκει σε μια οικογένεια που εγκατέστησαν στη γειτονιά οι Κουάκεροι* πέρυσι. Πρόκειται για βαρκάρηδες, μάλλον βιετναμέζους πρόσφυγες. Είχε ξαναπεράσει την παραμονή των Αγίων Πάντων με τις αδελφές και τους αδελφούς του και γέμισα τις τσάντες τους. Χονγκ Ντιούκ είναι το όνομά του — νομίζω πως είναι οκτώ ετών. Την παραμονή των Αγίων Πάντων έμοιαζε σαν μάγος, τυλιγμένος σε ένα μπουρνούζι, με μια πετσέτα της κουζίνας γύρω από το κεφάλι του.

«Θες ν' ακούσεις κάλαντα;»

Κούνησα καταφατικά το κεφάλι, βάζοντας με το νου μου ένα οκτέττο σκανταλιάρικων προσφύγων, κρυμμένων πίσω από τ' αυτοκίνητα κι έτοιμων να συνοδέψουν τον αρχηγό τους στο τραγούδι που είχε αρχίσει. «Βέβαια, πού είναι η χορωδία;»

«Εγώ είμαι η χορωδία», είπε αυτός. Και άρχισε σε

* Σ.τ.ε. Αίρεση που ιδρύθηκε τον 17ο αιώνα από τον υποδηματοποιό G. Fox. Μαζεύονται σε αίθουσες δίχως καθόλου διακόσμηση και αναμένουν εναγωνίως την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος. Δεν αναγνωρίζουν τα μυστήρια, δεν ορκίζονται, δεν υπηρετούν ως στρατιώτες και δεν έχουν εκκλησιαστική ιεραρχία.

γρήγορο ρυθμό ένα ρεφραίν του «τρίγωνα κάλαντα», με όλη τη δύναμη της φωνής του. Ακολούθησε μία εξίσου ενθουσιώδης απόδοση κάποιου τραγουδιού, που ορκίζομαι πως ακούστηκε σαν «'Ακου, οι άγγελοι με τα μακριά μαλλιά τραγουδούν». Και στο τέλος, με απαλή κι ευλαβική φωνή τραγούδησε την «'Αγια Νύχτα». Το κεφάλι πίσω, τα μάτια κλειστά, κι από τα βάθη της ψυχής του πρόφερε την τελευταία στροφή «Κοιμήσου σε ουράνια γαλήνη», μέσα στη νύχτα που έπεφτε.

Με βουρκωμένα μάτια, άφωνος από την παράστασή του, έβγαλα ένα πεντοδόλαρο από το πορτοφόλι μου και το έριξα μέσα στη χαρτοσακούλα. Σε ανταπόδοση έβγαλε από την τσέπη του μισό ζαχαρωτό μπαστουνάκι και μου το έδωσε με ύφος σοβαρό. Χαρίζοντάς μου ένα πλατύ χαμόγελο, γύρισε κι έτρεξε προς την αυλόπορτα φωνάζοντας «Ο ΘΕΟΣ ΝΑ Σ' ΕΧΕΙ ΚΑΛΑ» και «ΦΑΡΣΑ 'Η ΑΠΟΛΑΥΣΗ», κι έφυγε.

Ποιο ήταν αυτό το μασκαρεμένο παιδί; Ο Χονγκ Ντιούκ, ο άνθρωπος χορωδία που μοίραζε τα Χριστούγεννα από πόρτα σε πόρτα.

Ομολογώ ότι συνήθως τα έχω λιγάκι χαμένα με τα Χριστούγεννα. Ποτέ άλλοτε δε μου είχαν κάνει τόση αίσθηση. Είναι εξωπραγματικό. Κάθε φορά που άκουγα τη λέξη 'Αγιος Βασίλης, η καρδιά μου γινόταν ένας θάλαμος που βασίλευε ο κυνισμός. Να τραγουδάς το, «Τρέχοντας μ' ένα μόνιππο έλκηθρο» είναι γελοίο. Ποτέ μου δεν έχω δει κάτι τέτοιο και ποτέ, βέβαια, δεν έχω ανέβει σε τέτοιο πράγμα. Ποτέ δεν έχω ψήσει κάστανα έξω στη φωτιά. Ούτε που θα 'ξερα πως να ψήσω αν είχα, παρ' ότι έχω ακούσει πως δεν είναι τίποτα

σπουδαίο. Οι περιπλανώμενοι μάγοι με βάζουν σε υποψίες και οι βοσκοί, που περνούν τη ζωή τους τριγυρίζοντας με τα πρόβατα, είναι κάπως περίεργα πράγματα. Δεν είδα ποτέ μου άγγελο και η εμπειρία μου με παρθένες είναι στ' αλήθεια περιορισμένη. Η εμφάνιση ενός νεογέννητου βασιλιά δε μ' ενδιαφέρει. Μόλις έχω συμβιβαστεί μ' έναν άλλο πρόεδρο. Τα μωρά και οι τάρανδοι βρομάνε. Τα 'χω ζήσει και τα δύο και ξέρω. Η μικρή πόλη της Βηθλεέμ είναι μια κόλαση, σύμφωνα μ' αυτούς που έχουν πάει εκεί.

Να τραγουδάς για πράγματα που δεν έχεις δει ή κάνει ή θελήσει, να ονειρεύεσαι άσπρα Χριστούγεννα που ποτέ δεν έχεις γνωρίσει, είναι τουλάχιστον εξωπραγματικό. Και ξαφνικά, και ξαφνικά... είμαι πολύ μεγάλος για να το πιστέψω, και πολύ νέος για να μην του δώσω σημασία· πολύ κυνικός για να το αποδεχτώ και πολύ φτωχός για να το απορρίψω.

Φάρσα ή απόλαυση! Μόλις έκλεισα την πόρτα μ' έπιασε υστερία — γέλια και δάκρυα, κι αυτό το περίεργο συναίσθημα που έχεις, όταν ξέρεις πως τα Χριστούγεννα ήρθαν πάλι σε σένα. Από την καμινάδα της καλύβας μου, μέσα στο καταχείμωνο, ήρθε ο Άγιος Χονγκ Ντιούκ. Τα 'χει κι αυτός χαμένα με τις λεπτομέρειες, όπως κι εγώ, αλλά έχει ξεκάθαρη άποψη για το πνεύμα της εποχής. Είναι μια δικαιολογία για να βγεις να διασκεδάσεις — να αρχίσεις διακοπές, με όλα όσα έχεις κι όπου κι αν βρίσκεσαι. «Εγώ είμαι η χορωδία» είπε. Πού είναι τα Χριστούγεννα, αναρωτήθηκα. Εγώ είμαι τα Χριστούγεννα, απαντάει η ηχώ. Εγώ είμαι τα Χριστούγεννα. Το κεφάλι πίσω, τα μάτια κλειστά και η

φωνή υψώνεται σε οποιοδήποτε τραγούδι βρίσκω το κουράγιο να τραγουδήσω.

Λένε πως ο Θεός έστειλε ένα παιδί μια έναστρη νύχτα, έτσι ώστε ο κόσμος να γνωρίσει την ελπίδα και τη χαρά. Δεν είμαι εντελώς σίγουρος ότι το πιστεύω αυτό ή ότι πιστεύω όλα όσα φορτώσανε πάνω σ' αυτή την ιστορία εδώ και δυο χιλιάδες χρόνια. Είμαι όμως σίγουρος πως πιστεύω στον Χονγκ Ντιούκ, τον άνθρωπο-χριστουγεννιάτικη χορωδία, που φωνάζει «φάρσα ή απόλαυση» από πόρτα σε πόρτα. Δεν ξέρω ποιος ή τι τον έστειλε σε μένα. Ξέρω όμως πως ξεγελάστηκα από την παράξενη φάρσα της μοίρας, που μ' έκανε να συναντήσω τη χορωδία που τραγουδά για τη χαρά και την ελπίδα. Μέσα από ένα παιδί, απόλαυσα τα Χριστούγεννα.

Μιλώντας για δώρα, πρέπει απαραιτήτως να σας πω έναν κανόνα. Δεν είναι δικός μου. Ειπώθηκε από έναν κατσοφιασμένο άνθρωπο σ' ένα πάρτι γραφείου. Ένας άνδρας εμφανίστηκε, κρατώντας ένα ορθάνοιχτο κουτί γεμάτο φτηνοπράγματα. Είχε μόλις ξετυλίξει το χαριτωμένο δωράκι που βρήκε κάτω από το χριστουγεννιάτικο δένδρο του γραφείου. Με ύφος που έδειχνε πως ήθελε να διασκεδάσει τη θλίψη του είπε, χωρίς να απευθύνεται ειδικά σε κάποιον:

«Ξέρεις, δεν είναι αλήθεια πως αυτό που μετράει είναι η χειρονομία και όχι το δώρο. Όχι, δεν είναι αλήθεια. Η μητέρα με παρακινούσε γι' αυτό. Έχω μαζέψει τόσα πολλά φτηνοπράγματα, χρόνια τώρα, από ανθρώπους που βρήκαν τον μπελά τους κι έτρεξαν ν' αγοράσουν κάποιο φτηνιάρικο πλαστικό, για να το δώσουν με το πρόσχημα της χειρονομίας. Σου λέω, το δώρο είναι που μετράει. Ή, μάλλον, αυτοί που νοιάζονται για τη χειρονομία, κάνουν και καλά δώρα. Πρέπει να γίνει κανόνας — ο Χρυσός Κανόνας της Ανταλλαγής Δώρων».

Και πήγε προς το δοχείο απορριμμάτων, κουβαλώντας το δωράκι του σαν να 'ταν ψόφια κατσαρίδα.

Εντάξει, λοιπόν, μπορεί να 'ναι κι έτσι. Είναι μια σκληρή κρίση και λίγο αυστηρή για παρηγοριά. Το πνεύμα όμως της εποχής έχει γίνει ξεκάθαρο εδώ και χρόνια. Ο Θεός, που λένε πως άρχισε όλα αυτά, νοιαζόταν αρκετά, ώστε να στέλνει το καλύτερο σε περισσότερες από μια περιπτώσεις. Και οι Μάγοι δεν ήρθαν φέρνοντας φιλομπιχλιμπίδια. Ακόμη και ο Αη-Βασίλης, όταν κάνει τη λίστα του, την τσεκάρει δύο φορές. Και οι Άγγελοι ήρθαν φέρνοντας καλά νέα, που δεν ήταν μισοτιμής.

ΞΕΡΩ ΣΤ' ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΙ ΘΕΛΩ να μου χαρίσει κάποιος για τα Χριστούγεννα. Το ήξερα από τότε που ήμουν σαράντα ετών. Κουρδιστά μηχανικά παιχνίδια, αυτά που κάνουν θόρυβο, γυρίζουν γύρω γύρω και κάνουν αστεία πράγματα. Όχι μπαταρίες. Παιχνίδια που με χρειάζονται για να τα βοηθάω πότε πότε. Αυτά τα παλιομοδίτικα, από βαμμένο τενεκέ, που είχα όταν ήμουν παιδί. Αυτά είναι που θέλω. Κανείς δε με πιστεύει. Είναι αυτό που θέλω, σας λέω.

Καλά, εντάξει, δεν είναι ακριβώς αυτό. Θέλω απλότητα κι ευχαρίστηση, τρέλα, φαντασία και φασαρία. Αγγέλους και θαύματα και αθωότητα και μαγεία. Αυτό είναι πιο κοντά σ' αυτό που θέλω.

Είναι σκληρό να μιλάς γι' αυτό, όμως εκείνο που αληθινά, αληθινά, αληθινά θέλω από τα Χριστούγεννα, είναι αυτό:

Θέλω να γίνω πέντε χρονών ξανά, για μια ώρα.

Θέλω να γελάσω και να κλάψω πολύ.

Θέλω να με πάρουν και με κουνήσουν στην αγκαλιά

και να με πάνε στο κρεβάτι για μιαν ακόμη φορά.

Ξέρω τι πραγματικά θέλω από τα Χριστούγεννα.

Θέλω πίσω την παιδική μου ηλικία.

Κανείς δεν πρόκειται να μου το δώσει αυτό. Μπορώ όμως να δώσω στον εαυτό μου την ανάμνησή της, αν προσπαθήσω. Ξέρω ότι δεν είναι λογικό, αλλά έτσι κι αλλιώς, από τότε τα Χριστούγεννα είχαν σχέση με τη λογική; Έχουν σχέση μ' ένα παιδί που έζησε χρόνια πριν, πολύ μακριά, αλλά και μ' ένα παιδί τωρινό, μέσα σας και μέσα μου, που περιμένει πίσω από την πόρτα της καρδιάς μας, κάτι υπέροχο να συμβεί: ένα παιδί που δεν είναι πρακτικό, δεν είναι ρεαλιστικό, αλλά απονήρευτο και φοβερά επιρρεπές στη χαρά. Ένα παιδί που δε χρειάζεται ή δε θέλει ή δεν καταλαβαίνει από κάλτσες και ποδιές για δώρα.

Ο Χρυσός Κανόνας είναι αλήθεια.

Πάντα ήθελα ένα ρολόι κούκο. Μια μεγάλη μπαρόκ γερμανική κατασκευή, με όλων των ειδών τα σκαλισμένα μπιχλιμπίδια και μ' ένα μικρό πουλάκι που πετάγεται έξω κάθε μία ώρα και σκούζει κάποιο υπαρξιακό σχόλιο για τη ζωή. Πήρα λοιπόν ένα για τον καλύτερό μου φίλο, που τυχαίνει να είναι η γυναίκα μου και να μένει στο ίδιο σπίτι μ' εμένα. Συνήθως δεν της αρέσουν τα χριστουγεννιάτικα δώρα που της χαρίζω κι έτσι καταλήγουν πάντα σ' εμένα. Σκέφτηκα λοιπόν ν' αρχίσω να της χαρίζω πράγματα που αρέσουν πρώτα σε μένα: έτσι, όταν μου τα δίνει πίσω, να είμαι στ' αλήθεια ευχαριστημένος. Αυτή παίρνει την πρόθεση κι εγώ το δώρο. Ξέρω πως είναι μικροπρεπές, είναι όμως ρεαλιστικό και πρακτικό. *(Και μη μου κάνετε τους υψηλόφρονες εδώ, σαν να μην έχετε σκεφτεί ποτέ να κάνετε κάτι τέτοιο. Ντροπή σας να το πείτε. Ξέρω τι γίνεται γύρω μου.)*

Εν πάση περιπτώσει, ήθελα μια αυθεντική αντίκα κούκο. Στοιχίζουν όμως μια περιουσία. Κι αυτό το μαγαζί είχε καινούρια, μεγάλα αποθέματα, σε ειδική χαμη-

λή τιμή — καλή περίπτωση. Αγόρασα λοιπόν ένα. Υπήρχαν δύο ενδείξεις γραμμένες με μικρά γράμματα πάνω στο χαρτοκούτι, τις οποίες παρέλειψα να διαβάσω. «Κατασκευασμένο στη Νότια Κορέα», ήταν η μία. «Χρειάζεται συναρμολόγηση» ήταν η άλλη.

Το χαρτοκούτι είχε πέντε πλαστικές σακούλες με διάφορα εξαρτήματα κι έναν βουνίσιο Βαυαρό γιδοβοσκό που στην καλύβα του έγραφε «αυθεντική απομίμηση ξύλου». Για τελείωμα στην κορυφή υπήρχε ένα πλαστικό κεφάλι ελαφιού, που έμοιαζε σαν τη μητέρα του Bambi*. Τα συναρμολόγησα όλα χωρίς, ευτυχώς, να περισσέψουν εξαρτήματα και τα κρέμασα στον τοίχο. Τράβηξα κάτω τα βαρίδια, έσπρωξα το εκκρεμές κι έκανα ένα βήμα πίσω. Έκανε ένα πολύ ωραίο τικ τακ. Πρώτη φορά τα κατάφερνα τόσο καλά. Το διαβολεμένο πράγμα πραγματικά δούλευε!

Πήγε ακριβώς. Η μικρή πόρτα άνοιξε. Το πουλάκι όμως δε βγήκε έξω. Από τα βάθη της μικρής τρυπίτσας του ακούστηκε ένα γρατσουνιστό πνιχτό «κουκάα, κουκάα, κουκάα». Τρία «κουκάα»; Αυτό είναι; Αυτό είναι όλο; Οι δείκτες του ρολογιού έλεγαν όμως μεσημέρι.

Κοίταξα βαθιά μέσα στο εσωτερικό της καλύβας του βουνίσιου Βαυαρού γιδοβοσκού από απομίμηση ξύλου. Το πουλί ήταν εκεί. Χρησιμοποιώντας μια λαβίδα πάγου κι ένα ξυλαράκι, προσπάθησα να τραβήξω αυτό το πλάσμα έξω. Φαινόταν λασκαρισμένο. Ρύθμισα το ρολόι στις τρεις. Το ρολόι έκανε τικ τακ και μετά κουδούνισε. Η πόρτα ήταν ορθάνοιχτη, το πουλί όμως δεν εμφανίστηκε.

* Σ.τ.ε. Γνωστό κινούμενο σχέδιο (ελαφάκι) του Walter Disney

Μέσα από το σκοτάδι, στο εσωτερικό της καλύβας, ακούστηκε ένα «κουκ» χωρίς «ου» — ούτε καν «αα».

Εφαρμόζοντας την αρχή του «αν δεν κουνιέται, σπρώξτο», κατέφυγα σε ένα λαστιχένιο σφυράκι και σ' ένα γάντζο κρεμάστρας, ενώ, συγχρόνως, το ταρακουνούσα με δύναμη. Ρύθμισα πάλι το ρολόι. Χτύπησε ακριβώς. Η πόρτα άνοιξε. Σιωπή.

Ύστερα από προσεκτική παρατήρηση ανακάλυψα ένα μικρό πτώμα που κείτονταν στην άκρη μ' ένα ελατήριο γύρω από το λαιμό του. Δεν είναι πολλοί αυτοί που έχουν δολοφονήσει έναν κούκο ρολογιού, εγώ όμως το έκανα. Μπορούσα να φανταστώ το πρωί των Χριστουγέννων: «Ορίστε, αγάπη μου, ένα ρολόι κούκος. Για σένα. Το πουλί είναι νεκρό».

Και το έκανα. Της έδωσα το ρολόι και της είπα την ιστορία. Γέλασε, και κράτησε το ρολόι με το νεκρό κούκο κι όλα τα υπόλοιπα για λίγο. Το ρολόι και το πουλί του έχουν φύγει εδώ και καιρό από το σπίτι μας. Και τα Χριστούγεννα ήρθαν και πέρασαν κι αυτά πολλές πολλές φορές. Διηγούμαστε, όμως, την ιστορία κάθε χρόνο, όταν μαζευόμαστε με φίλους τον Δεκέμβριο. Γελάνε. Η γυναίκα μου με κοιτάει και μου σκάει ένα χαμόγελο και της χαμογελώ κι εγώ. Μου θυμίζει πως ο αληθινός κούκος σε όλη την ιστορία δεν ήταν το πλασματάκι μέσα στο ρολόι. Θυμάμαι.

Κι εγώ, ακόμη δεν έχω ένα δικό μου ρολόι κούκο. Έχω όμως κρατήσει κάτι. Είναι η ανάμνηση του μηνύματος των Χριστουγέννων, που ήταν γραμμένο πάνω στο χαρτοκούτι. «Χρειάζεται συναρμολόγηση». Να συναρμολογήσεις ό,τι καλύτερο έχεις μέσα σου και να

το δώσεις. Να πας μαζί μ' αυτούς που αγαπάς, για να αναζωπυρώσεις τη χαρά. Κούκου σε σένα, παλιόφιλε κούκε, και καλά Χριστούγεννα, όπου κι αν βρίσκεσαι.

Οι τύποι που μένουν απέναντι είναι πραγματικά ιδιόρρυθμοι. Κάνουν τζόκινγκ, στερεώνουν τις φασολιές τους και ανακυκλώνουν τα πάντα, εκτός από τον αέρα που αναπνέουν. Η απελευθέρωση είναι επίσης γι' αυτούς μεγάλο πράγμα, τόσο για τους άνδρες όσο και τις γυναίκες. Δεν είναι παντρεμένοι — έχουν κάνει «συμβόλαιο» μεταξύ τους — και κάνουν διαφορετική ζωή. Έχουν σαφή επίγνωση του γεγονότος ότι ξεχωρίζουν. Καλοί άνθρωποι, δίνουν στη γειτονιά έναν προοδευτικό τόνο. Καλά είναι κι έτσι.

Αγόρασαν ένα ποδήλατο βουνού με δεκαοκτώ ταχύτητες, δίδυμο, με δύο σέλες και δύο ζευγάρια πετάλια, για οικονομία και αποτελεσματικότητα. Το χρησιμοποιούν κάθε μέρα. Φοράνε τις ίδιες στολές ποδηλατιστών, δερμάτινα κράνη, και είναι εφοδιασμένοι με μπουκαλάκια χυμών και όλα τα σχετικά. Παρατηρώ πως αυτός κάθεται πάντα μπροστά. Έχει πάντα τη διακυβέρνηση. Πάντα. Δε μου φαίνεται και τόσο απελευθερωμένος, αλήθεια.

Οι συζητήσεις με τον καθένα ξεχωριστά αποκαλύπτουν την αιώνια αλήθεια. Εκείνος, ιδιαιτέρως, πιστεύει πως είναι πιο δυνατός κι έχει καλύτερη αίσθηση της διεύθυνσης. Αυτή τον αφήνει, επειδή έτσι κοιτάει γύρω της κι απολαμβάνει το τοπίο, επειδή μπορεί να σταματάει να κάνει πετάλι, χωρίς εκείνος να το καταλαβαίνει. Κι αν προσκρούσουν πουθενά, εκείνος θα αποτελεί καλή προστασία.

Το αιώνιο ζευγάρι. Οι άνδρες μπροστά και οι γυναίκες στο πίσω μέρος. Ίσως είναι αλήθεια ότι οι άνδρες είναι πιο δυνατοί. Οι γυναίκες όμως είναι πιο έξυπνες — τουλάχιστον αυτή εδώ είναι. Πιστεύω πως απελευθέρωση σημαίνει να παίρνουν όλοι αυτό που νομίζουν ότι θέλουν, χωρίς να ξέρουν όλη την αλήθεια. Ή με άλλα λόγια, η απελευθέρωση συνίσταται στο να είσαι αποδεδειγμένος από πράγματα που δε σου αρέσουν, για να μπορείς να υποταχτείς σ' αυτά που εγκρίνεις. Αυτά, για το αιώνιο ζευγάρι.

Το χτύπημα στην πόρτα ήταν δυνατό, βιαστικό, επίμονο — ένα προάγγελμα κρίσης — ντουκ-ντουκ-ντουκ-ντου... Εγώ τρέχω στην πόρτα, ψαχουλεύω την κλειδαριά, αντλώ την αδρεναλίνη μου κι ετοιμάζομαι για κάτι επείγον. Ένα μικρό αγόρι, με παράξενη έκφραση, μου δίνει ένα κακογραμμένο σημείωμα σ' ένα τσαλακωμένο χαρτί: «Το όνομά μου είναι Ντόνυ. Θα μαζέψω τα φύλλα σας. Ένα δολάριο ο κήπος. Είμαι κουφός. Μπορείτε να μου γράψετε. Ξέρω να διαβάζω. Κάνω καλή δουλειά». (Στο πίσω μέρος του σπιτιού μας υπάρχει μια σειρά από μεσόκοπες, ευτραφείς σφενταμιές, υπερβολικά γεμάτες την εποχή τους με εκατομμύρια φύλλα. Όταν αλλάζει η εποχή, τα φύλλα πέφτουν. Δε φυσάει πολύ στην απάνεμη αυλή μας κι έτσι τα φύλλα κείτονται σαν σε πόδια κυριών, που έχουν βγάλει τα ρούχα τους για μπάνιο το χειμώνα.

Μου αρέσει η όψη τους. Μου αρέσει πολύ έτσι που είναι. Στη γυναίκα μου δεν αρέσει, ούτε και στο περιοδικό κηπουρικής αρέσει. Τα φύλλα πρέπει να μαζεύο-

νται, υπάρχουν κανόνες. Τα φύλλα δεν κάνουν καλό στο γρασίδι. Τα φύλλα είναι ακαταστασία. Τα φύλλα είναι σάπια γλίτσα. Μου αρέσουν όμως τόσο πολύ, που κάποτε είχα γεμίσει την τάξη μου στο σχολείο μέχρι τον αστράγαλο με φύλλα.

Υπάρχει κάποια λογική για τα φύλλα, δεν υπάρχει καμία λογική για το κουρεμένο γρασίδι. Έτσι νομίζω εγώ.

Η γυναίκα μου δεν το βλέπει έτσι. Μια ανομολόγητη κατηγορία για τεμπελιά πλανιέται στον αέρα. Το 'χουμε ξαναπεράσει κι άλλοτε αυτό. Φέτος όμως κάναμε μια συμφωνία, εν ονόματι της επιστημονικής μεθόδου. Ο μισός κήπος θα είναι τακτοποιημένος, όπως πρέπει, και ο άλλος μισός θα αφήνεται στις φροντίδες της φύσης. Ας έρθει το καλοκαίρι και θα δούμε. Έτσι η δική της μεριά είναι καθαρή από φύλλα, ενώ η δική μου όχι. 'Ασ' τη να 'ναι έτσι.)

Σαν ένας πιλότος στην ομίχλη που εμπιστεύεται τα όργανά του, το αγόρι με κοιτάζει επίμονα στο πρόσωπο για πληροφορίες. Ξέρει πως έχω φύλλα, τα έχει δει. Πραγματικά, η δική μου είναι η μόνη αυλή στη γειτονιά που έχει φύλλα. Ξέρει πως η τιμή του είναι λογική. Με σοβαρότητα βγάζει χαρτί και μολύβι για την απάντησή μου. Πώς να του εξηγήσω για το επιστημονικό πείραμα που συντελείται στο πίσω μέρος της αυλής μου;

(Κατά κάποιο τρόπο, τα δέντρα υπάρχουν εξαιτίας των φύλλων. Με αλόγιστη σπατάλη, πολλά εκατομμύρια σπόροι πέταξαν από τον ουρανό και προσγειώθηκαν σαν δυνάμεις εφόδου, για να πρασινίσουν τη γη. Τα φύλλα έρχονται να σκεπάσουν, να προστατέψουν, να

ζεστάνουν και να θρέψουν την επόμενη γενιά δένδρων. Πετρώδες έδαφος, σήψη, φυλλόχωμα, βακτήρια, πουλιά, σκίουροι, ζώφια, άνθρωποι — όλοι συμβάλλουν. Για κάποιους λόγους, μερικοί τα καταφέρνουν. Μερικοί ανθεκτικοί σπόροι κρατούν γερά κι αντέχουν — για την αγαπημένη ζωή. Μέσα στη σιωπή του σκοτεινού χειμώνα, αυτοί επικρατούν, φυτεύονται από μόνοι τους κι επιζούν, για να γίνουν η επομένη γενιά δένδρων. Αυτό συμβαίνει εδώ κι αιώνες, κι εμείς μπλεκόμαστε στη διαδικασία με προσωπικό μας κατά τη γνώμη μου κίνδυνο. Αυτό είναι σημαντικό.)

«Το όνομά μου είναι Ντόνυ. Θα μαζέψω τα φύλλασας. Ένα δολάριο ο κήπος. Είμαι κουφός. Μπορείτε να μου γράψετε. Ξέρω να διαβάζω. Κάνω καλή δουλειά». Κρατάει το μολύβι και το χαρτί με υπομονή, ελπίδα και καλή θέληση.

Υπάρχουν φορές που τα πιο απλά περιστατικά θέτουν ξαφνικά σε αμφισβήτηση υπαρξιακά κίνητρα. Τι θα έκανα, αν δεν ήταν κουφός; Τι θα σήμαινε γι' αυτόν, αν έλεγα όχι; Αν έλεγα ναι; Ποια η διαφορά; Μένουμε κι οι δυο σε μια μακρόσυρτη σιωπή, ανίκανοι να μιλήσουμε, για διαφορετικούς λόγους. Την ίδια στιγμή που κάνει να φύγει εγώ του παίρνω το μολύβι και το χαρτί και γράφω, με σοβαρό ύφος. «Ναι. Ναι, θα ήθελα να μαζευτούν τα φύλλα». Ένα σοβαρό, καταφατικό νεύμα από τον προσεκτικό επιχειρηματία-παιδί. «Τα μαζεύεις, όταν είναι υγρά»;

«Ναι», γράφει.

«Έχεις δική σου τσουγκράνα»;

«Όχι».

«Είναι μεγάλη η αυλή, υπάρχουν πολλά φύλλα».

«Ναι».

«Μάλλον θα σου δώσω δύο δολάρια».

Χαμόγελο. «Τρία;» γράφει.

Πλατύ χαμόγελο.

Έκλεισε η συμφωνία. Του έδειξα την τσουγκράνα κι ο Ντόνι, ο κουφός τσουγκρανιστής, πιάνει δουλειά στο βιαστικό σούρουπο του Νοεμβρίου. Μαζεύει τα φύλλα σιωπηλά. Σιωπηλά τον παρακολουθώ — μέσα από το παράθυρο του σκοτεινού σπιτιού. Αναρωτιέμαι, αν υπάρχουν καθόλου ήχοι στο μυαλό του ή μόνο ο υπόκωφος, άδειος ήχος της θάλασσας, που ακούω όταν κλείνω τα αυτιά μου με τα δάχτυλα, όσο πιο σφιχτά μπορώ.

Προσεκτικά μαζεύει τα φύλλα σ' ένα μεγάλο σωρό, σύμφωνα με τις οδηγίες. *(Ειλικρινά, σκέπτομαι να τα ξανασκορπίσω πάλι στην αυλή, μόλις φύγει. Είμαι πεισματάρης στο θέμα αυτό.)* Προσεκτικά πάει πίσω στην αυλή και μαζεύει με το χέρι του τα φύλλα που έχουν ξεφύγει, βάζοντάς τα κι αυτά στο σωρό. Είναι σταθερός στις αρχές του. Μαζεύω τα φύλλα, σημαίνει όλα τα φύλλα.

Γνέφοντας πως πρέπει να φύγει, επειδή νύχτωσε και πρέπει να πάει σπίτι να φάει, αφήνει τη δουλειά στη μέση. Έχοντας πληρωθεί προκαταβολικά, αναρωτιέμαι μήπως δεν ξαναγυρίσει. Στην ηλικία των σαράντα πέντε ετών είμαι κυνικός. Πολύ κυνικός. Το πρωί γύρισε στην εργασία του κι έλεγξε πρώτα το σκουπισμένο μέρος της αυλής για τίποτα φρεσκοπεσμένα φύλλα. Είναι περήφανος για τη δουλειά του. Η αυλή είναι καθαρή από φύλλα. Παρατηρώ πως μαζεύει τα πιο γυαλιστερά

κίτρινα φύλλα και τα βάζει στην τσέπη του μπουφάν του, μαζί με μια ολόκληρη χούφτα σπόρους.

Ντουκ-ντουκ-ντουκ-ντου...! χτυπάει στην πόρτα, δίνοντας σήμα πως η δουλειά τελείωσε. Καθώς απομακρύνεται στο δρόμο, τον βλέπω να φυσά έναν ελικοφόρο σπόρο τη φορά ψηλά στον αέρα. Πρόσθετες παροχές. Στέκομαι στην πόρτα μου, στη σιωπή μου, χαμογελώντας με τη χάρη του. Πρόσθετες παροχές.

Αύριο θα βγω έξω και θα σπρώξω το σωρό με τα φύλλα στην άκρη, μέσα στην κοπριά, στο αυλάκι που βρίσκεται στο πίσω μέρος του σπιτιού. Θα το κάνω σιωπηλά. Τα φύλλα και οι σπόροι θα πρέπει να φροντίσουν για το μέλλον τους εκεί φέτος. Δε νιώθω καλά να χαλάσω τη δουλειά του. Το πείραμά μου με την επιστήμη πρέπει να παραμεριστεί για κάτι πιο ανθρώπινο. Ας πάνε τα φύλλα, ας πάνε και οι σπόροι, ας πάω κι εγώ, κι ας ενώσω την τύχη μου μ' αυτή της φύσης των ατελών, αλλά ανθεκτικών επιζώντων.

Συνέχισε Ντόνυ, συνέχισε.

Μιλούσα με μια καλή κυρία στο τηλέφωνο. Είχε ένα κρούσμα χειμερινής κατάπτωσης ηθικού και ένα φοβερό κρυολόγημα από την πρώτη Σεπτεμβρίου.

«Λοιπόν,» είπε με βραχνή φωνή, «εσείς ποτέ δεν παθαίνετε κατάθλιψη»;

«Ακούστε,» της λέω, «όταν αισθάνομαι πεσμένος, χρειάζομαι σπαστές σκάλες, για να βγω απ' αυτή την κατάσταση».

«Λοιπόν τι κάνετε;» με ρωτάει. «Εννοώ, τι ΚΑΝΕΤΕ ΕΣΕΙΣ;»

Κανείς ποτέ πριν δε με είχε καρφώσει κάτω έτσι. Συνήθως ρωτάνε τι νομίζω πως πρέπει εκείνοι να κάνουν.

Η ανακούφισή μου δεν είναι η θρησκεία, η γιόγκα, το ρούμι ή ακόμη ο βαθύς ύπνος. Είναι ο Μπετόβεν. Είναι το ατού μου για τη δύσκολη κατάσταση. Βάζω την ενάτη συμφωνία του στο στέreo, φορώ σφικτά τα ακουστικά μου και ξαπλώνω στο πάτωμα. Η μουσική έρχεται σαν την πρώτη μέρα της δημιουργίας.

Σκέφτομαι τον ηλικιωμένο κύριο Μπετόβεν. Αυτός ήξερε ένα σωρό για την κατάθλιψη και τη δυστυχία. Γυρνούσε από μέρος σε μέρος, προσπαθώντας να βρει τον κατάλληλο τόπο. Είχε άθλια ερωτική ζωή και τσακωνόταν συνεχώς με τους φίλους του. Ένας βρομοανιψιός του τον ανησυχούσε έντονα — ένας ανιψιός που αγαπούσε πολύ. Ο κύριος Μπετόβεν ήθελε να γίνει βιρτουόζος πιανίστας. Ακόμη, ήθελε να τραγουδά όμορφα. Αλλά, όταν ήταν ακόμη νέος, άρχισε να χάνει την ακοή του. Κακό μαντάτο για τους πιανίστες και τους τραγουδιστές. Το 1818, όταν ήταν σαράντα οκτώ ετών, κουφάθηκε εντελώς, πράγμα που κάνει ακόμη πιο καταπληκτικό το γεγονός, ότι τελείωσε την ενάτη συμφωνία πέντε χρόνια αργότερα. Στην πραγματικότητα, δεν την άκουσε ποτέ! Απλώς τη φαντάστηκε!

Ξαπλώνω λοιπόν με τα ακουστικά μου κι αναρωτιέμαι αν ποτέ είχε φανεί στον Μπετόβεν έτσι, όπως ηχεί στ' αυτιά μου.

Το κρεσέντο δυναμώνει και το στέρνο μου αρχίζει να πάλλεται. Και τη στιγμή που το τελικό μεταλλικό τύμπανο πλημμυρίζει το χώρο με όλα αυτά τα δυνατά Φά, σηκώνομαι τραγουδώντας με όλη τη δύναμη της φωνής μου σε ασυνάρτητα γερμανικά, μαζί με τη μεγάλη χορωδία, και πηδάω πάνω κάτω, σαν τον θρυλικό Fulghumowski που διευθύνει τις τελευταίες τρομερές στιγμές του ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΧΟΜΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ ΤΟΥ! ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ! TTTZZOOOOYUUMMM - TAPATATTZZOOYUUM-TZOUMMTZOYMM!!! Κύριε!

Είμαι ανυψωμένος πνευματικά, εκστασιασμένος, συγκι-

νημένος, επιβεβαιωμένος και συντετριμμένος! ΤΟ ΜΑΝ-
ΝΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ! Πέρα από κάθε λύπη και στενοχώρια,
πέρα από κάθε αποτυχία και απογοήτευση, πέρα από
κάθε βαθιά και διαρκή σιωπή, ήρθε όλη αυτή η μεγαλο-
πρέπεια — αυτό το ξέσπασμα ΧΑΡΑΣ και έκστασης!
Αντιστάθηκε στη μοίρα του με αγαλλίαση!

Ποτέ δεν μπορώ να αντισταθώ σε όλη αυτή την αλή-
θεια και την ομορφιά. Απλώς, δεν μπορώ να συνεχίσω
να κάθομαι γύρω από το χειμωνιάτικο σωρό της τέφρας
μου, συστρέφοντας τα δάχτυλά μου από απελπισία και
νιώθοντας λύπη για τον εαυτό μου, αγνοώντας ΑΥΤΗ
ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ! Αυτή, όχι μόνο εξαλείφει την ψυχική κα-
τάπτωση, αλλά ίσως να γιατρεύει και τα κρυολογήματα.

Τι είναι λοιπόν όλη αυτή η φασαρία γύρω από το
χειμώνα, τη βροχή, τους λογαριασμούς και τους φόρους,
λέω στον εαυτό μου. Ποιος χρειάζεται όλη αυτή τη
συζήτηση σχετικά με την αποτυχία, τη σύγχυση και
την απογοήτευση; Τι είναι όλη αυτή η φασαρία για τη
ζωή και τους ανθρώπους που δεν είναι — που να πάρει
— καλοί;

Ακόμη και τις μέρες που τρώμε πληγούρι, βρίσκω
μέσα στη μουσική του Μπετόβεν ακαταμάχητη επιβε-
βαίωση. Μέσα στο βαθύ, πνευματικό χειμώνα, βρίσκω
μέσα μου τον ήλιο του καλοκαιριού. Και κάποτε, μια
απίστευτη νύχτα του Δεκεμβρίου, όταν θα είμαι πολύ
πλούσιος, θα πάω να νοικιάσω μια μεγάλη αίθουσα, μια
σπουδαία χορωδία και την πιο καλή συμφωνική ορχή-
στρα, και θα σταθώ στην εξέδρα και θα διευθύνω την
Ενάτη. Κι εγώ προσωπικά θα παίξω το μεταλλικό
τύμπανο σ' όλη τη διάρκεια, μέχρι το θριαμβευτικό

τέλος, ενώ παράλληλα θα τραγουδώ με όλη τή δύναμη της φωνής μου. Και στη γεμάτη δέος σιωπή που ακολουθεί, θα δοξάσω όλους τους θεούς που παραστάθηκαν στον Ludwig van Beethoven, για την Ενάτη του και το φωτισμένο πνεύμα του.

TO MANNA ΤΗΣ ΖΩΗΣ!

Υπάρχει μια πήλινη πλάκα στο Βρετανικό Μουσείο που χρονολογείται περίπου από το 3.800 π.Χ. — Βαβυλωνιακή. Είναι μια αναφορά απογραφής πληθυσμού, για τον προσδιορισμό του φόρου εισοδήματος. Οι Αιγύπτιοι και οι Ρωμαίοι διενεργούσαν απογραφές. Υπάρχει και το γνωστό Domesday Book του Γουλιέλμου του Κατακτητή, που συντάχτηκε στην Αγγλία το 1085.

Στη δική μας χώρα, η απογραφή χρονολογείται από το 1790. Σύντομα θα την επαναλάβουμε. Το μέτρημα των ανθρώπων μας λέει μερικά ενδιαφέροντα πράγματα, ειδικά από τη στιγμή που οι υπολογιστές μάς δίνουν τη δυνατότητα να συνάγουμε συμπεράσματα για το μέλλον. Πάρτε αυτό, για παράδειγμα: Αν ο πληθυσμός της γης συνεχίσει να αυξάνεται με το σημερινό ρυθμό επ' αόριστον, το 3.530 μ.Χ. η συνολική μάζα της ανθρώπινης σάρκας και του αίματος, θα είναι ίση με τη μάζα της γης. Το 6.826, η συνολική μάζα της ανθρώπινης σάρκας και του αίματος θα είναι ίση με τη μάζα του γνωστού σύμπαντος.

Μας κάνει να τα χάνουμε, έτσι δεν είναι;

Σκεφτείτε κι αυτό εδώ: Ο συνολικός πληθυσμός της γης την εποχή του Ιούλιου Καίσαρα ήταν 150 εκατομμύρια. Η συνολική πληθυσμιακή αύξηση μέσα σε δύο χρόνια είναι στις μέρες μας 150 εκατομμύρια.

Προσαρμόστε το αυτό σε μικρότερη κλίμακα: Όσο καιρό θα σας πάρει να διαβάσετε αυτά που λέμε τώρα, περίπου 200 άνθρωποι θα πεθάνουν και 480 θα γεννηθούν. Αυτή θα είναι η αξία δύο περίπου λεπτών για τη ζωή και το θάνατο.

Οι στατιστικολόγοι υπολογίζουν πως μέχρι τώρα έχουν γεννηθεί περίπου εξήντα δισεκατομμύρια άνθρωποι. Κι όπως σας είπα, δεν μπορούμε να προβλέψουμε με ακρίβεια πόσοι θα γεννηθούν ακόμη, φαίνεται όμως πως θα είναι αρκετοί. Και ήδη — κι εδώ είναι η στατιστική των στατιστικών — με όλες τις δυνατότητες παραλλαγής ανάμεσα στα γενετικά κύτταρα που παράχθηκαν από τους γονείς κάθε ανθρώπου, φαίνεται σχεδόν σίγουρο, πως καθεμία από τα δισεκατομμύρια των ανθρώπινων υπάρξεων που έζησε ποτέ, υπήρξε ευκρινώς διαφορετική από κάθε άλλη ανθρώπινη ύπαρξη, κι έτσι θα συνεχίσει να γίνεται στο διηνεκές.

Με άλλα λόγια, αν βάλετε στη σειρά από τη μια μεριά της γης κάθε ανθρώπινη ύπαρξη που έζησε ποτέ ή που θα ζήσει και κοιτούσατε με προσοχή το ετερόκλητο πλήθος, δε θα βρίσκατε κανέναν ίδιο με σας.

Περιμένετε τώρα, υπάρχουν κι άλλα.

Αν ήταν να βάλετε στη σειρά από την άλλη μεριά της γης όλα τα άλλα έμψυχα όντα που υπήρξαν ή θα υπάρξουν, θα δείτε πως τα πλάσματα από την πλευρά των

ανθρώπων θα μοιάζουν περισσότερο με σας από οποιαδήποτε άλλα της άλλης πλευράς.

Και για να τελειώσουμε, ακούστε κι αυτό: Υπήρχε ένας διάσημος Γάλλος εγκληματολόγος που ονομαζόταν Emile Locard και πριν πενήντα χρόνια παρουσίασε μια θεωρία που ονομάστηκε «Η Αρχή της Ανταλλαγής του Locard». Η θεωρία υποστηρίζει ότι κάθε άνθρωπος που περνάει μέσα από ένα δωμάτιο, αφήνει και παίρνει κάτι εν αγνοία του. Η σύγχρονη τεχνολογία το αποδεικνύει. Η Αρχή της Ανταλλαγής του Fulghum το προεκτείνει: Κάθε άνθρωπος που περνάει από τη ζωή, αφήνει και παίρνει μαζί του κάτι εν αγνοία του. Τα περισσότερα απ' αυτά τα «κάτι» δεν μπορούμε να τα δούμε, να τα ακούσουμε ή να τα μετρήσουμε. Δεν εμφανίζονται σε καμία απογραφή. Τίποτε όμως δεν έχει αξία χωρίς αυτά.

Ο Elias Schwartz επιδιορθώνει παπούτσια. Είναι κοντός, χοντρός, φαλακρός, εργένης, μεσήλικας και Εβραίος. Ένας «παλιομοδίτης μπαλωματής», λέει ο ίδιος, τίποτε περισσότερο τίποτε λιγότερο. Έτυχε να πεισθώ, πως αυτός ήταν στ' αλήθεια η 145η μετεμψύχωση του Haiho Lama.

Βλέπετε, ο Hailo Lama πέθανε το 1937, και οι μοναχοί του μοναστηριού Sa-skya έψαχναν επί σαράντα χρόνια για τη μετεμψύχωση του, χωρίς επιτυχία. Οι New York Times έφεραν στο φως την υπόθεση πέρυσι το καλοκαίρι. Το άρθρο έλεγε πως ο Lama θα αναγνωριζόταν από το γεγονός, ότι θα τριγυρνούσε λέγοντας και κάνοντας μικρά σοφά πράγματα με περίεργους τρόπους, και ότι θα πραγματοποιούσε τη θέληση του Θεού χωρίς να καταλαβαίνει το γιατί.

Μέσα από ένα αδιανόητο λάθος στους χώρους ανταλλαγής ψυχών του σύμπαντος, ο Hailo Lama μετεμψυχώθηκε σε Elias Schwartz. Δεν έχω καμιά αμφιβολία γι' αυτό.

Η πρώτη ένδειξη μού παρουσιάστηκε, όταν του πήγα τα παλιά μου μοκασίνια για γενική ανακαίνιση. Αυτά, της δουλειάς. Ο Elias Schwartz τα εξέτασε με μεγάλη προσοχή. Με λύπη στη φωνή του είπε ότι δεν άξιζε τον κόπο να επιδιορθωθούν. Δέχτηκα τη δυσάρεστη απόφαση. Μετά πήρε τα παπούτσια μου και τα εξαφάνισε στο πίσω μέρος του μαγαζιού, ενώ εγώ περίμενα και ανησυχούσα. Γύρισε πίσω με τα παπούτσια μου σε μια κλειστή καφέ τσάντα. Για να τα μεταφέρω, σκέφτηκα.

Όταν άνοιξα την τσάντα στο σπίτι εκείνο το απόγευμα, βρήκα δύο δώρα κι ένα σημείωμα. Σε κάθε παπούτσι υπήρχε ένα μπισκότο σοκολάτας τυλιγμένο σε κηρόχαρτο. Το σημείωμα έγραφε: «Οτιδήποτε δεν αξίζει τον κόπο να γίνει, δε γίνεται σωστά. Σκέψου το αυτό. Elias Schwartz».

Ο Hailo Lama ξαναχτυπά.

Οι καλόγεροι θα πρέπει να συνεχίσουν να ψάχνουν, γιατί δε θα τους το πω ποτέ. Χρειαζόμαστε εδώ όλους τους Lama που μπορούμε να έχουμε.

Η μετακόμιση είναι ένα χτύπημα για την εικόνα που έχω σχηματίσει για τον εαυτό μου. Μου αρέσει να σκέφτομαι πως είμαι καθαρός και νοικοκυρεμένος, μέσα στα πλαίσια της λογικής. Έρχεται όμως αυτή η στιγμή που, όταν όλα τα έπιπλα και τα πράγματά μου έχουν μεταφερθεί από τα δωμάτια, γυρίζω πίσω να δω μήπως ξέχασα τίποτα. Κοιτάζω τότε στο πάτωμα και βλέπω αυτό το ΠΡΑΓΜΑ τριγύρω, πίσω από εκεί που ήταν το γραφείο, η βιβλιοθήκη, το κρεβάτι, στη γωνιά που ήταν το μπαούλο.

Πράγμα γκρίζο, χνουδάτο, σιχαμένο πράγμα.

Κοίτα όλη αυτή τη βρομιά, σκέφτομαι. Τελικά δεν είμαι τόσο καλός και καθαρός. Τι θα σκεφτόντουσαν οι γείτονες; Τι θα έλεγε η μητέρα μου; Τι θα γινόταν, αν ερχόντουσαν να επιθεωρήσουν; Πρέπει να το καθαρίσω αμέσως. Αυτό το πράγμα είναι πάντα εκεί, όταν μετακομίζω. *Τι είναι;*

Διάβασα σ' ένα ιατρικό περιοδικό ότι ένα εργαστήριο ανέλυσε αυτό το πράγμα. Δούλευαν πάνω στα προ-

βλήματα των ανθρώπων από τις αλλεργίες, τα αποτελέσματα τους όμως ταιριάζουν εδώ. Τα ευρήματα: μόρια μαλλιού, βαμβακιού και χαρτιού, κομματάκια από ζώφια, υπολείμματα φαγητών, φυτών, φύλλα δένδρων, στάχτη, μικροσκοπικοί σπόροι από μύκητες, μονοκύτταροι οργανισμοί και διάφορα απροσδιόριστα απομεινάρια, κυρίως οργανικά και φυσικά.

Αυτή όμως είναι η αναλυτική λίστα. Η πλειοψηφία αυτού του πράγματος προέρχεται από δύο πηγές: άνθρωποι — πεταμένο δέρμα και τρίχες — και μετεωρίτες που θρυμματίζονται, καθώς εισέρχονται στην ατμόσφαιρα της γης. (Δεν κάνω πλάκα, είναι αλήθεια, τόνοι από τέτοια θρύμματα πέφτουν καθημερινά.) Έτσι, με άλλα λόγια, ό,τι υπάρχει πίσω από το κρεβάτι μου, τη βιβλιοθήκη μου, την τουαλέτα μου και το μπαούλο μου είμαι εγώ και αστρική σκόνη.

Κάποιος βοτανολόγος μου είπε πως, αν βάλεις μια χούφτα απ' αυτό το υλικό μέσα σ' ένα βάζο μαζί με λίγο νερό, το αφήσεις στον ήλιο και φυτέψεις ένα σπόρο, ο σπόρος θα μεγαλώσει σαν τρελός. Αν κάνεις το ίδιο πράγμα, αλλά βάλεις το βάζο σε υγρό και σκοτεινό μέρος, θα φυτρώσουνμανιτάρια. Και μετά, αν φας τα μανιτάρια, βλέπεις αστράκια.

Ακόμη, αν θέλετε να δείτε πολύ απ' αυτό το υλικό, πάρτε το σεντόνι του κρεβατιού σας, τινάξτε το καλά σε σκοτεινό δωμάτιο και μετά ανάψτε ένα φακό. Αυτό είναι. Αυτό που θα δείτε, μοιάζει σαν το μικρό χιονάνθρωπο στη γυάλινη σφαίρα, πάνω στο ράφι, στο σπίτι της γιαγιάς. Η γέφυρα του Λονδίνου πέφτει και πέφτω κι εγώ και τ' αστέρια. Κι όλα τ' άλλα πέφτουν, για να

γυρίσουν ξανά, λένε μερικοί. Οι επιστήμονες έχουν τεκμηριώσει αρκετά καλά ότι προερχόμαστε από το λαμπερό αστρικό χώρο. Είμαστε το υλικό των άστρων. Κι εκεί, πίσω από το γραφείο μου, φαίνεται πως ξαναγυρίζω στις ρίζες μου, ήσυχα ήσυχα, ανακατεμένος ξανά με το υλικό του σύμπαντος σε κάποιον άγνωστο συνδυασμό. Και τρέφω μεγάλο σεβασμό για ό,τι συμβαίνει στις γωνίες και στις κόγχες του δωματίου μου. Δεν είναι βρομιά. Είναι το λίπασμα του σύμπαντος.

Κάποιο μέρος των καθηκόντων ενός πάστορα έχει να κάνει με το θάνατο και τους νεκρούς· το δωμάτιο του νοσοκομείου, το νεκροτομείο, τη νεκρώσιμη τελετή, το νεκροταφείο. Ό,τι ξέρω γι' αυτά, διαμορφώνει τη ζωή μου σε άλλα πράγματα με περίεργους τρόπους. Ό,τι ξέρω γι' αυτά, εξηγεί γιατί δεν ξοδεύω πολύ χρόνο από τη ζωή μου κουρεύοντας το γρασίδι, πλένοντας αυτοκίνητα, μαζεύοντας φύλλα, στρώνοντας κρεβάτια, γυαλίζοντας παπούτσια ή πλένοντας πιάτα. Εξηγεί ακόμη γιατί δεν κορνάρω σ' αυτούς που αργούν να ξεκινήσουν, όταν ανάβει πράσινο, και γιατί δε σκοτώνω αράχνες. Δεν υπάρχει χρόνος και ανάγκη για όλα αυτά. Ό,τι ξέρω για νεκροταφεία και τέτοια, εξηγεί ακόμη, γιατί πηγαίνω τότε τότε στην ταβέρνα του Buffalo.

Η ταβέρνα του Buffalo είναι η εικόνα της μπάσταρδης Αμερικής. Στριμωγμένοι και στοιβαγμένοι στου Buffalo το Σαββατόβραδο, οι θαμώνες συνθέτουν μια περίεργη μάζα, γύρω στις έντεκα. Καταλύτης είναι το αγαπημένο συγκρότημα του μαγαζιού, οι Dynamic

Volcanic Logs (Τα δυναμικά ηφαιστειακά κούτσουρα). Οκτώ φρικιά, κολλημένα στον ηλεκτρικό ρυθμό του εξήντα, παίζουν δαιμονισμένο rockabilly με τέτοιο πάθος, που ανασταίνουν και νεκρούς. Η μπάσταρδη Αμερική έρχεται στο Buffalo για να πιει μπύρα, να παίξει μπιλιάρδο και να χορέψει, πάνω απ' όλα να χορέψει. Να κουνήσουν τις ουρές τους, να στριφογυρίσουν σαν βάτραχοι, να πουλήσουν νταηλίκι, να φωνάξουν δυνατά, να ιδρώσουν και να χορέψουν. Όταν είναι Σαββατόβραδο και οι Logs παίζουν ροκ και το πλήθος στροβιλίζεται, δεν υπάρχει θάνατος.

Ένα τέτοιο βράδυ το Buffalo κατακλύστηκε από μια ομάδα μοτοσυκλετιστών, που προσπαθούσαν πολύ να μοιάζουν στους Άγγελους της Κόλασης και τα κατάφεραν. Δε νομίζω πως ήταν ντυμένοι έτσι για να παίξουν σε ταινία. Κι ούτε αυτοί ούτε οι κοπέλες τους μύριζαν έτσι, που να λες πως το νερό και το σαπούνι είναι σημαντικό μέρος της καθημερινής τους ζωής. Πίσω τους ακριβώς ακολουθούσε ένας Ινδιάνος — ένας ηλικιωμένος, με πλεξίδες, γιλέκο κεντημένο με χάντρες, στρατιωτικό παντελόνι που του έπλεε και παπούτσια του τένις. Ήταν πραγματικά άσχημος. Διαθέτω αρκετά πλούσιο λεξιλόγιο, για να μπορούσα να σας έδινα μια ακριβή περιγραφή του προσώπου του, αν αυτό βοηθούσε, αλλά δεν υπάρχει λόγος — ήταν, με μια λέξη, άσχημος. Κάθισε πίνοντας την μπύρα του μάρκας Budweiser για αρκετή ώρα. Όταν οι Dynamic Logs όρμησαν μέσα, με μια ουρλιαχτή εκτέλεση του "Jailhouse Rock" αυτός κουνήθηκε. Σύρθηκε σε μια από τις τύπισες των μοτοσυκλετιστών και την προσκάλισε να

χορέψουν. Οι περισσότερες γυναίκες θα είχαν αρνηθεί, αυτή όμως ήταν αρκετά στο κέφι, για να σηκώσει τους ώμους της αδιάφορα και να σηκωθεί.

Λοιπόν, δε θα σπαταλήσω λέξεις. Αυτός ο άσχημος, αυτό το σερνάμενο ινδιάνικο ερείπιο, μπορούσε να χορέψει. Εννοώ, είχε ρυθμό. Μη φανταστείτε τίποτα το άγριο, απλώς διέθετε αβίαστη κίνηση, ωραίο ρυθμό, τη σιγουριά του αριστοτέχνη. Γυρνούσε την ντάμα του προς κάθε κατεύθυνση απαλά και την έκανε να μοιάζει καλή σ' αυτό. Σιγά σιγά η πίστα άδειασε για να μείνουν μόνο αυτοί. Η ορχήστρα σταμάτησε να παίζει, αλλά ο ντράμερ κρατούσε το ρυθμό. Η ομάδα των μοτοσυκλετιστών σηκώθηκε απάνω και φώναξε στην ορχήστρα να συνεχίσει να παίζει. Η ορχήστρα συνέχισε να παίζει. Ο Ινδιάνος συνέχισε να χορεύει. Η τύπισσα των μοτοσυκλετιστών έκανε μια τελευταία στροφή και κατέρρευσε στα γόνατα κάποιου. Ο Ινδιάνος συνέχισε να χορεύει μόνος του. Ο κόσμος χειροκροτούσε κρατώντας το ρυθμό. Ο Ινδιάνος χόρευε με μια καρέκλα. Ο κόσμος τρελάθηκε. Η ορχήστρα σταμάτησε. Ο κόσμος ζητωκραύγαζε. Ο Ινδιάνος σήκωσε τα χέρια του για ησυχία, σαν να ήθελε να βγάλει λόγο. Κοιτώντας αρχικά την ορχήστρα και μετά τον κόσμο, ο Ινδιάνος είπε: «Λοιπόν, τι περιμένετε; Ας ΧΟΡΕΨΟΥΜΕ».

Η ορχήστρα και ο κόσμος όρμησαν σαν βόμβα. Ο κόσμος χόρευε ανάμεσα στα τραπέζια, μέχρι το πίσω μέρος του μαγαζιού και πίσω από το μπαρ. Χόρευαν στις τουαλέτες και γύρω από τα μπιλιάρδα. Χόρευαν για τον εαυτό τους, για τον Ινδιάνο, για το Θεό και για το Μαμωνά. Χόρευαν μπροστά από τα δωμάτια των

νοσοκομείων, τα νεκροτομεία, τις νεκρώσιμες τελετές και τα νεκροταφεία. Και για λίγο, κανείς δεν πέθανε.

«Λοιπόν», είπε ο Ινδιάνος, «τι περιμένετε; Ας χορέψουμε».

Καλώδια; Έχεις καλώδια, φίλε»;
«Πως, βέβαια. Έχω καλώδια».

Ένας καθηγητής αγγλικών και η καλή, γλυκιά γυναίκα του, από τη Nampa του Idaho (όπως αποδείχτηκε), μέσα στο αστείο ξένο αυτοκινητάκι τους, οδηγούσαν γύρω από την πόλη με τα φώτα αναμμένα λόγω της πρωινής ομίχλης· τα ξέχασαν αναμμένα και τα λοιπά και τα λοιπά. Το αυτοκίνητο έμεινε νεκρό και χρειάζονται καλώδια. Χρειάζεται μπαταρία. Χρειάζεται ένας καλός Σαμαρείτης. Χρειάζεται ένα φιλικό χέρι κάποιου, που φαίνεται να ξέρει τι να κάνει με τα καλώδια. Η καλή νεράιδα της μοίρας τούς έριξε στα χέρια μου.

Οι άντρες υποτίθεται πως ξέρουν από καλώδια. Υποτίθεται πως κάτι τέτοιο είναι γραμμένο στο γενετικό τους κώδικα. Μερικοί όμως από εμάς τους άνδρες παρουσιάζουμε μια πνευματική διαφοροποίηση, και αν τύχει να συμβεί κάτι κάτω από το καπώ του αυτοκινήτου, τότε δεν έχουμε καμιά ελπίδα να τα βγάλουμε πέρα, κι αυτό είναι το τέλος.

Πέρα απ' όλα αυτά, πάντως, ο τύπος με ρώτησε μόνο αν έχω καλώδια. Δε με ρώτησε αν ξέρω να τα

χρησιμοποιώ. Φαντάστηκα από τον τρόπο που ρώτησε, πως ήξερε τι έκανε. Και σε τελική ανάλυση, είχε πινακίδες του Idaho και φορούσε ένα καπέλο του μπέιζμπολ και καουμπόικες μπότες. Αυτού του είδους οι άνθρωποι ξέρουν από καλώδια από τότε που γεννιούνται, έτσι δεν είναι; Σκέφτηκα πως ένας ηλικιωμένος με άσπρα γένια που φοράει μπότες και οδηγεί φορτηγάκι VW εικοσαετίας, ήταν βέβαιο πως χρησιμοποιούσε αρκετά συχνά καλώδια. Έτσι, έβγαλα τα καλώδια και καμαρώναμε γύρω γύρω, όλο ύφος και ιδέα, και μιλάγαμε για αυτοκίνητα. Κοιτάξαμε κάτω από το καπό του αυτοκινήτου του, δεν υπήρχε μπαταρία.

«Διάολε,» λέω, «ακριβώς εδώ είναι το πρόβλημά σου. Κάποιος σου έκλεψε την μπαταρία».

«Σκατά» λέει αυτός.

«Η μπαταρία είναι κάτω από το πίσω κάθισμα» είπε τότε η καλή γλυκιά γυναικούλα του.

«Α»!

Έτσι, βγάλαμε όλα τα πράγματα από το πίσω κάθισμα, το τραβήξαμε έξω στο πάρκινγκ και, όπως ήταν φυσικό, να 'τη. Μια μπαταρία, ακριβώς εκεί, ζητούσε τα καλώδια να μπουν πάνω της. Άρχισα να ανησυχώ, όταν ο τύπος χαμογέλασε χαζά στη γυναίκα του και είπε ψυθιριστά ότι είχε πάρει μαθήματα μηχανολογίας αυτοκινήτου και σεξουαλικής αγωγής, συγχρόνως, στο γυμνάσιο. Από τότε ήταν μπερδεμένα στο μυαλό του, όταν έφτανε η στιγμή να βρει σε ποιο σημείο βρίσκονται τα πράγματα και τι να κάνει με το καθένα. Γελάσαμε. Η γυναίκα του δε γέλασε καθόλου. Μόνο έβγαλε έξω έναν οδηγό κι άρχισε να τον ξεφυλλίζει.

Εν πάση περιπτώσει, όλη κι όλη η γνώση μας ήταν πως οι θετικοί και οι αρνητικοί πόλοι είχαν σχέση με την υπόθεση, ότι ή το ένα ή και τα δύο αυτοκίνητα έπρεπε να έχουν αναμμένη τη μηχανή και ότι εξάβολτες, δωδεκάβολτες ή άλλες μπαταρίες έκαναν ή δεν έκαναν. Νόμιζα πως ήξερε τι έκανε και ότι μπορούσε να τα βγάλει πέρα. Πιστεύω όμως ότι κι αυτός σκέφτηκε το ίδιο. Συνδέσαμε όλα τα καλώδια αρκετά σφιχτά και γυρίσαμε τη μίζα και στα δύο αυτοκίνητα συγχρόνως. Δημιουργήθηκε μια ηλεκτρική γέφυρα ανάμεσα στα δύο αυτοκίνητα, που όχι μόνο ξερόφησε το σύστημα εκκίνησης του αυτοκινήτου του, αλλά κόλλησε τα καλώδια στη δική μου μπαταρία και έκανε το καπελάκι του μπέιζμπολ να φύγει από το κεφάλι του άλλου. Ο ήχος ήταν λες κι έπεσε η μεγαλύτερη μύγα του κόσμου πάνω σε ένα απ' αυτά τα μηχανήματα με νέον που τραβούν τα έντομα. ΤΖΙΙΖΖ. Συνοδευόταν από μια τρομερή λάμψη και καπνό. Η ενέργεια είναι καταπληκτικό πράγμα.

Καθίσαμε εκεί, πάνω στο πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου, που βρισκόταν ακόμα έξω στο πάρκινγκ, έντρομοι απ' αυτό που μόλις είχαμε διαπράξει. Η γυναίκα βγήκε έξω με το βιβλιαράκι των οδηγιών στο χέρι, ψάχνοντας για κάποια μισοέξυπνη βοήθεια. Μιλήσαμε όσο ψύχραιμα και λογικά μας επέτρεπαν οι συνθήκες. Αυτός είπε: «Η άγνοια, η ενέργεια και ο εγωισμός είναι ένα θανάσιμο συνονθύλευμα, ξέρεις».

«Σίγουρα είναι», είπα εγώ. «Σαν τα σπέρτα στα χέρια ενός τρίχρονου παιδιού ή τα αυτοκίνητα στα χέρια ενός εξηντάχρονου. Ή σαν την πίστη στο Θεό στο μυα-

λό ενός μανιακού. 'Η σαν ένα πυρηνικό οπλοστάσιο στα χέρια ενός κινηματογραφικού ήρωα. 'Η, ακόμη, σαν τα καλώδια και τις μπαταρίες στα χέρια παλαβών». (Βλέπεις, προσπαθούσαμε να βρούμε κάτι κοσμογονικό και σοβαρό μέσα στη δική μας επίκληση της ενέργειας. Αφελείς που ήμασταν).

Λίγο καιρό αργότερα, έλαβα ταχυδρομικώς ένα δώρο από τη Namra του Idaho, από την καλή και γλυκιά γυναίκα του τύπου. 'Ηταν μια ευγενική χειρονομία — συγγνώμη συνδυασμένη με οδηγίες και νουθεσίες, για να μην ξαναμαρτήσω πια. Αυτό που μου έστειλε ήταν ένα σετ ηλεκτρικά καλώδια ελεγχόμενης λειτουργίας, προφυλαγμένα από παλαβούς και απαλλαγμένα από κάθε είδους μπλεξίματα. Συνοδεύονταν από οδηγίες που σου έλεγαν τα πάντα και ακόμη περισσότερα απ' αυτά που θα ήθελες να ξέρεις για τα καλώδια, στα αγγλικά και στα ισπανικά. Το σετ είναι έτσι σχεδιασμένο, ώστε, όταν έχεις συνδέσει τα πάντα, ένα μικρό κουτί ελέγχου μ' ένα διακόπτη σου λέει αν το έχεις κάνει σωστά ή όχι, πριν αρχίσει να κυκλοφορεί το ρεύμα. Σου δίνει χρόνο να σκεφτείς, αν πραγματικά θες να συνεχίσεις τη ροή του ηλεκτρισμού. Μπορούμε όλοι να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη συσκευή ως μεσάζοντα ανάμεσα σε μας και την ενέργεια. Είναι όμορφο να ξέρεις πως είναι δυνατή η πρόοδος σε τέτοια θέματα, ως απάντηση στην άγνοια και τον εγωισμό. Η πρόοδος είναι δυνατή.

Καλώδια; Θέλετε καλώδια; Και βέβαια έχω καλώδια. Μπορώ να σου δώσω ενέργεια από τη λάβα, φίλε, που να πάρει. 'Η να σε συνδέσω με τον Παντοδύναμο Θεό. 'Η με οποιαδήποτε μορφή ενέργειας υπάρχει. Αμήν.

Την τέταρτη μέρα του Ιουνίου του 1783 — περισσότερο από διακόσια χρόνια πριν — στην πλατεία της αγοράς του γαλλικού χωριού Annonay, όχι μακριά από το Παρίσι, πάνω σε υπερυψωμένη εξέδρα, μια φωτιά με πολύ καπνό τροφοδοτήθηκε από βρεγμένα άχυρα και μάλλινα κουρέλια. Από πάνω, στερεωμένη και δεμένη με τα σχοινιά της, βρίσκεται μια πελώρια ταφταδένια σακούλα — ένα αερόστατο — με τριάντα τρία πόδια διάμετρο.

Με την παρουσία της «αξιοσέβαστης συνέλευσης και ενός μεγάλου αριθμού άλλων ανθρώπων» και συνοδευμένη από πολλές επευφημίες, η machine de l' aerostat αποκόπηκε από τα σχοινιά που τη συγκρατούσαν κι ελευθερώθηκε, για να υψωθεί με μεγαλοπρέπεια στο μεσημεριάτικο ουρανό. Πήγε έξι χιλιάδες πόδια ψηλά κι έπεσε στη γη μερικά μίλια μακριά, σε ένα χωράφι, όπου δέχτηκε την επίθεση των χωρικών που κουνούσαν τις τσουγκράνες τους κι έγινε κομματάκια, όπως αξίζει σ' ένα διαβολικό όργανο. Ήταν η πρώτη δημόσια ανύ-

ψωση ενός αερόστατου, το πρώτο βήμα στην ιστορία της ανθρώπινης πτήσης.

Ο γέρο-Μπεν Φραγκλίνος ήταν εκεί, απεσταλμένος στη Γαλλία των νεοσύστατων αμερικανικών πολιτειών. Αυτός, του κλειδιού και του χαρταετού, της αστραπής, της διόπτρας και του τυπογραφικού πιεστηρίου. Όταν ένας παρευρισκόμενος τον ρώτησε, τι καλό μπορούσε να υπάρξει σ' αυτό το μπαλονοειδές πράγμα, ο Φραγκλίνος έδωσε την αξιομνημόνευτη απάντηση: "Eh, à quoi bon l' enfant qui vient de naître?" («Σε τι ωφελεί ένα παιδί που γεννιέται»;) Ένας άνθρωπος με τέτοια περιέργεια και τέτοια φαντασία μπορούσε να δώσει και μιαν απάντηση στην ίδια του την ερώτηση. Έγραψε λοιπόν στην εφημερίδα του: «Αυτό το αερόστατο θα ανοίξει τους ουρανόους στο ανθρώπινο γένος». Ακόμη και οι χωρικοί είχαν κάνει λάθος. Το γεγονός αυτό ήταν επίσης προάγγελος ενός μεγάλου κακού, του ότι η Annonay μια μέρα θα ισοπεδωνόταν από βόμβες που θα έπεφταν από τον ουρανό. Ξεφεύγω όμως από το θέμα μου.

Μερικούς μήνες πριν απ' αυτή την ημέρα του Ιουνίου, ο Joseph-Michel Montgolfier καθόταν ένα απόγευμα, έχοντας καρφωμένα τα μάτια του μέσα στο τζάκι και παρατηρούσε τις σπίθες και τον καπνό από την απογευματινή φωτιά, όπως ανέβαιναν στην καμινάδα. Η φαντασία του ανέβαινε μαζί με τον καπνό. Αν ο καπνός πετάει στον ουρανό, γιατί να μην τον μαζέψουμε και να τον βάλουμε μέσα σε μια σακούλα, να δούμε αν θα πετάξει και η σακούλα, μεταφέροντας ίσως κάτι ή κάποιον μαζί της;

Γύρω στα σαράντα πέντε του, ο Monsieur Montgol-

fier ήταν γιος ενός εύπορου χαρτοπαραγωγού, πιστός της μεγάλης θρησκείας του δέκατου όγδοου αιώνα, που λεγόταν Επιστήμη, κι ένας λαμπρός και ανυπόμονος άνθρωπος που κρατούσε την εποχή του στα χέρια του. Έτσι λοιπόν, μαζί με το νεότερο και πιο μεθοδικό αδελφό του, τον Etienne, στηριγμένος στους πόρους από το εργοστάσιο του πατέρα τους, άρχισε να θέτει σε εφαρμογή το σχέδιο του. Στην αρχή χρησιμοποίησε χάρτινες σακούλες, ύστερα μεταξωτές και τελικά ταφταδένιες, καλυμμένες με ρετσίλι. Και voilà! Έρθε η μέρα που, ξεκινώντας από τους κήπους των Βερσαλλιών, ένα αερόστατο μεταφέροντας ένα πρόβατο, έναν κόκορα και μια πάπια, πήγε ψηλά. Όλα τα ζώα επέζησαν, αποδεικνύοντας, πως δεν υπήρχαν δηλητηριώδη αέρια στον ουρανό, όπως μερικοί είχαν φοβηθεί.

Ο πιο ενθουσιώδης υποστηρικτής των αδελφών Montgolfier ήταν ένας νεαρός χημικός, ο Jean Francois Pilâtre de Rozier. Αυτός δεν ενδιαφερόταν να κατασκευάσει αερόστατο· απλώς ήθελε ν' ανέβει στους ουρανούς, μέσα σ' ένα απ' αυτά. Το ενδιαφέρον των Montgolfier επικεντρωνόταν σε επιστημονικά πειράματα. Ήταν μεγαλύτεροι σε ηλικία, πιο έμπειροι και πιο προσγειωμένοι. Ο Pilâtre ήθελε να πετάξει. Λόγω του νεαρού της ηλικίας του, ήταν πλημμυρισμένος από περιπετειώδη διάθεση. Κι έτσι, εκείνο το φθινόπωρο, το Νοέμβριο του 1783, ο Jean-Francois Pilâtre de Rozier πραγματοποιεί την επιθυμία του. Στον κήπο του βασιλικού παλατιού στην La Muette, στο δάσος της Βουλώνης, στις 1:54 μμ., βρέθηκε μέσα σ' ένα μεγαλόπρεπο αερόστατο, εφτά πατώματα ψηλό, ζωγραφισμένο με σχέδια

του ζωδιακού κύκλου και το μονόγραμμα του βασιλιά. Πήγε ψηλά, ψηλά και μακριά — ψηλότερα κι από τις κορφές των δέντρων και τα καμπαναριά — και κατέβηκε πέρα από τον Σηκουάνα, πέντε μίλια μακρύτερα.

Ο Joseph-Michel κι ο Etienne Montgolfier έζησαν μια μακροχρόνια και παραγωγική από επιστημονικής απόψεως ζωή και πέθαναν στο κρεβάτι τους, ασφαλείς στο έδαφος. Δύο χρόνια μετά την ιστορική πτήση, προσπαθώντας να περάσει τη Μάγχη από τα δυτικά προς τα ανατολικά μέσα σ' ένα αερόστατο, ο νεαρός Jean-François Pilâtre de Rozier έπεσε κατακόρυφα από τον ουρανό, τυλιγμένος στις φλόγες, και πέθανε. Ο τρισεγγονός του όμως, ήταν γραφτό να γίνει αργότερα ένας από τους πρώτους πιλότους αεροπλάνων στη Γαλλία.

Με τι έχουν σχέση, λοιπόν, όλα αυτά; Έχουν σχέση με τη δύναμη (και το τίμημα) της φαντασίας. «Η φαντασία είναι πιο σπουδαία από τη γνώση». Αυτό το είπε ο Αϊνστάιν κι αυτός ήξερε.

Είναι ακομη μια ιστορία, για το πώς η ανθρώπινη φαντασία πατάει πάνω στους ώμους των προηγούμενων. Η πορεία οδηγεί από το έδαφος στο αερόστατο, στον άνθρωπο μέσα στο αερόστατο, στον άνθρωπο στο φεγγάρι. Ναι. Μερικοί από μας είναι το πλήρωμα εδάφους — για να κρατούν τα σχοινιά, να ανάβουν φωτιές, να κάνουν όνειρα, να τα αφήνουν να φεύγουν και να κοιτάζουν την πτήση προς τα πάνω. Άλλοι πάλι είναι προορισμένοι για τον ουρανό και τις μακρινές άκρες των πραγμάτων. Κι αυτό είναι μέσα στην ιστορία.

Αυτά τα πράγματα έρχονται στο νου την εποχή του χρόνου, που τα παιδιά παίρνουν το ενδεικτικό τους και

προχωράνε ένα βήμα παραπέρα. Από το γυμνάσιο, από το λύκειο, από την αγκαλιά των γονέων. Τι πρέπει να τους δίνουμε σε τέτοιες περιπτώσεις; Φαντασία, μια ώθηση προς τα πάνω, την ευχή μας.

Έλα εδώ, λέμε — τελικά το λέμε. Θέλω να σου δείξω κάτι, λέμε. Φοβόμαστε, λένε αυτά, είναι πολύ συναρπαστικό όμως. Έλα στην άκρη λέμε, χρησιμοποίησε τη φαντασία σου. Κι αυτά πετάνε. Εμείς μένουμε και πεθαίνουμε στα κρεβάτια μας. Αυτά πάνε και πεθαίνουν με κάποιον άλλον τρόπο, εμπνέοντας άλλους που έρχονται μετά απ' αυτά, για να φτάσουν στη δική τους άκρη και να πετάξουν.

Αυτά τα πράγματα έρχονται στο νου μου, στα μέσα της δικής μου ζωής. Κι εγώ θέλω τόσο πολύ να ζήσω μια μακροχρόνια και χρήσιμη ζωή και να πεθάνω ασφαλής στο κρεβάτι μου, στο έδαφος. Η επέτειος όμως αυτού του μικρού γεγονότος στο χωριό Annonay, τυχαίνει να συμπίπτει με τα γενέθλιά μου. Και στην επέτειο των διακοσίων χρόνων της ανέβηκα στον ουρανό μ' ένα αερόστατο, από ένα χωράφι κοντά στο χωριό Skagit Valley της La Conner.

Ποτέ δεν είναι αργά για να πετάξει κανείς.

Επιτρέψτε μου να σας μιλήσω για τον Larry Walters, τον ήρωά μου. Ο Walters είναι οδηγός φορτηγού, τριάντα τριών ετών. Είναι καθισμένος στην πάνινη πολυθρόνα του, στο πίσω μέρος της αυλής του κι εύχεται να μπορούσε να πετάξει. Από τότε που θυμάται τον εαυτό του, ήθελε να πάει ψηλά· να μπορέσει ν' ανέβει στον ουρανό και να δει από κει πάνω όσο πιο μακριά γίνεται. Δεν είχε ούτε το χρόνο ούτε τα χρήματα ούτε τη μορφή, αλλά ούτε και την ευκαιρία να γίνει πιλότος. Η ανεμοπλοία ήταν πολύ επικίνδυνη, και τα κατάλληλα μέρη για κάτι τέτοιο βρίσκονταν πολύ μακριά. Έτσι πέρασε πολλά καλοκαιρινά απογεύματα καθισμένος στο πίσω μέρος της αυλής του, στη συνηθισμένη παλιά πάνινη πολυθρόνα του με το μεταλλικό σκελετό — αυτή με την ούγια και τα καρφιά, σαν κι αυτή που έχετε κι εσείς στο πίσω μέρος της αυλής σας.

Το δεύτερο κεφάλαιο σ' αυτή την ιστορία είναι παρμένο από τις εφημερίδες και την τηλεόραση. Να 'τος ο γερο-Larry Walters στον αέρα, πάνω από το Λος

΄Αντζελες. Πετάει τελικά. Πραγματικά πηγαίνει εκεί ΨΗΛΑ. Είναι ακόμα καθισμένος πάνω στην υφασμάτινη πολυθρόνα του με το μεταλλικό σκελετό, αλλά είναι κρεμασμένος από σαράντα πέντε μπαλόνια γεμάτα με ήλιον. Ο Larry φοράει αλεξίπτωτο, έχει μαζί του ασύρματο, έξι κουτιά μπύρας, σάντουιτς με φυστικοβούτυρο και ζελέ κι ένα αεροβόλο όπλο, για να σπάσει μερικά από τα μπαλόνια και να κατέβει κάτω. Αντί να βρίσκεται καμιά διακοσαριά πόδια πάνω από τη γειτονιά του, σηκώθηκε έντεκα χιλιάδες πόδια, ακριβώς μέσα στον αεροδιάδρομο πάνω από το διεθνές αεροδρόμιο του Λος ΄Αντζελες.

Ο Walter είναι λιγομίλητος. ΄Όταν ρωτήθηκε από δημοσιογράφους γιατί το έκανε αυτό, είπε: «Δεν μπορείς μόνο να κάθεσαι σε μιαν άκρη». ΄Όταν ρωτήθηκε, αν φοβόταν, απάντησε: «΄Ηταν ένας υπέροχος φόβος». ΄Όταν ρωτήθηκε, αν θα το έκανε ξανά, είπε: «΄Οχι». Στην ερώτηση, αν ήταν ευχαριστημένος που το έκανε, έσκασε ένα χαμόγελο που ξεκινούσε από το ένα του αυτί κι έφτανε στο άλλο, και είπε: «Ω, ναι».

Το ανθρώπινο γένος κάθετα στην πολυθρόνα του. Από τη μια μεριά είναι το μήνυμα που λέει, πως δεν έχει τίποτα να κάνει πια. Και οι Larry Walters της γης περνάνε την ώρα τους δένοντας μπαλόνια στις πολυθρόνες τους, καθοδηγούμενοι από τα όνειρά τους και τη φαντασία τους, για να κάνουν αυτό που λαχταράνε.

Το ανθρώπινο γένος κάθετα στην πολυθρόνα του. Από τη μια μεριά είναι το μήνυμα, πως η ανθρώπινη κατάσταση είναι απελπιστική. Και οι Larry Walters της γης ανεβαίνουν προς τα πάνω, ξέροντας πως τα πάντα

είναι δυνατά και στέλνουν το δικό τους μήνυμα από τα έντεκα χιλιάδες πόδια: «Τα κατάφερα, πραγματικά τα κατάφερα. ΠΕΤΑΩ!»

Εδώ είναι η ψυχή που μετράει. Η εποχή μπορεί να φαίνεται απομακρυσμένη, το όχημα περίεργο και αναπάντεχο. Αν όμως το όνειρο κρατηθεί δίπλα στην καρδιά και η φαντασία γίνει πράξη σ' ό,τι περνάει από το χέρι μας, όλα είναι ακόμη δυνατά.

Περιμένετε όμως! Κάποιος κυνικός από την άκρη του πλήθους επιμένει ακόμη, πως ο άνθρωπος δεν μπορεί στ' αλήθεια να πετάξει. Όχι, όπως τα πουλιά τουλάχιστον. Αλήθεια. Κάπου, όμως, σε κάποιο μικρό γκαράζ, κάποιος μανιακός, με το μάτι να γυαλίζει, κατεβάζει βιταμίνες και συμπληρωματικά μεταλλικά στοιχεία και εξασκείται χτυπώντας τα χέρια του όλο και πιο δυνατά.

Μου συνέβη για πρώτη φορά στο διαμέρισμα της θείας Βιολέτας, στο Embassy Row στην Ουάσινγκτον, το καλοκαίρι που έκλεινα τα δεκατρία. Είχα ταξιδέψει με το τραίνο από το Waco του Τέξας, για να επισκεφθώ τη μεγάλη πόλη, πάνω στον Potomac. Η θεία Βιολέτα ήταν μια σκληροπυρηνική αρριβίστρια, μια αξιαγάπητη σνόμπ, μια φανατική καλοφαγού, και νόμιζε πως η μητέρα μου ήταν χαζή. Όλα αυτά είχαν κάνει τη θεία Βιολέτα πολύ αγαπητή σε μένα. Η θεία Βιολέτα κι εγώ τα πηγαίναμε μια χαρά, μέχρι τη βραδιά του Μεγάλου Δείπνου.

Το πρόγραμμα συμπεριελάμβανε ένα γερουσιαστή, δύο στρατηγούς και διάφορους ξένους με τις συνοδούς τους. Όλα αυτά ήταν πραγματικά σοβαρή υπόθεση για ένα παιδί από το Waco, το οποίο είχε στολιστεί για την περίσταση από τη θεία Βιολέτα μ' ένα ριγέ γκοφρέ κοστούμι κι ένα παπιγιόν. Très chic! Δόξες, εγώ!

Αφού τέλος πάντων ρώτησα αν μπορούσα να βοηθήσω για το δείπνο, βρέθηκα με μια χαρτοσακούλα στα

χέρια, με την εντολή να πλύνω ό,τι υπήρχε μέσα και να το φιλοκόψω. Μέσα στη σακούλα υπήρχαν μανιτάρια, με πλισέ άκρες, σε αποχρώσεις του καφέ· αρρωστιάρικα, ανατριχιαστικά πράγματα.

Είχα δει μανιτάρια και ήξερα ότι φυτρώνουν σε σκοτεινούς λασπότοπους, σε σταύλους και σε κοτέτσια. Μια φορά φύτρωσαν μερικά μέσα σ' ένα ζευγάρι παπούτσια του τένις, που τα είχα αφήσει μέσα στο ντουλάπι μου στο γυμναστήριο όλο το καλοκαίρι. Ξέρω για τους μύκητες, γιατί είχα ανάμεσα στα δάχτυλα των ποδιών μου, επειδή ένα καλοκαίρι φορούσα καθημερινά τα ίδια παπούτσια του τένις. Δε μου είχε τύχει όμως ποτέ να ανακατευτώ με τα μανιτάρια, πολύ περισσότερο δε να τα πλύνω, να τα κόψω και να τα φάω. (Ο πατέρας μου μου είχε πει πως η Ουάσινγκτον ήταν ένα περίεργο κι άσχημο μέρος, και τότε κατάλαβα τι εννοούσε.) Έτσι, ήσυχα ήσυχα έβαλα τη σακούλα στα σκουπίδια, νομίζοντας πως αυτό ήταν ένα αστείο για το επαρχιωτόπουλο που ήρθε στην πόλη.

Φαντάζομαι πως αυτά θα ήταν τίποτα ειδικά μανιτάρια, αν κρίνω από τη φοβερή γκρίνια της θείας Βιολέτας, όταν το ανακάλυψε. Από εκείνη την ημέρα πείστηκα, πως γι' αυτό το λόγο η θεία Βιολέτα με άφησε έξω από τη διαθήκη της, όταν πέθανε. Δεν ήμουν αριστοκράτης. Ομολογώ πως ακόμη κοιτάζω καχύποπτα τα μανιτάρια κι αυτούς που τα τρώνε. Α, είναι αλήθεια ότι έχω αποκτήσει το απαραίτητο λούστρο της προσποιητής επιτήδευσης, τουλάχιστον τόσο ώστε να τρώω ό,τι μου σερβίρουν, όταν με καλούν έξω για φαγητό, και να κρατάω τη γνώμη μου για τον εαυτό μου· έτσι λοιπόν,

διατηρώ τις ισορροπίες. Ακόμη όμως δεν καταλαβαίνω πώς είναι δυνατόν να τρώει κανείς μανιτάρια.

Στην πραγματικότητα, είναι ένα σωρό πράγματα που δεν καταλαβαίνω — άλλα λιγότερο κι άλλα περισσότερο. Έχω μια λίστα, και η λίστα όλο και μεγαλώνει μαζί με μένα. Για παράδειγμα, έχω εδώ μερικά μυστήρια που πρόσθεσα φέτος.

Γιατί τα καρότσια στα σούπερ μάρκετ έχουν πάντα μία ρόδα με δικό της τρόπο σκέψης, που δε συγχρονίζεται με τις άλλες τρεις και τα κάνει να πηγαίνουν αλλού γι' αλλού;

Γιατί τόσοι πολλοί άνθρωποι κλείνουν τα μάτια τους, όταν βουρτσίζουν τα δόντια τους;

Γιατί οι άνθρωποι πιστεύουν πως, πιέζοντας το κουμπί του ανελκυστήρα πολλές φορές, ο θάλαμος θα έρθει γρηγορότερα;

Γιατί δεν μπορούμε να προφέρουμε τη λέξη "orders", κι όλο την ξεχνάμε;

Γιατί όταν οι άνθρωποι ρίχνουν ένα γράμμα στο ταχυδρομικό κουτί μετά ανοίγουν το καπάκι της χαραμάδας, για να δουν αν έπεσε πράγματι μέσα;

Γιατί υπάρχουν ζέβρες;

Γιατί οι άνθρωποι βάζουν το κουτί με το γάλα πάλι στο ψυγείο, όταν έχει μείνει μόνο μια σταλιά;

Γιατί δεν υπάρχουν κάλαντα για την παραμονή των Αγίων Πάντων;

Γιατί κάθε δένδρο φαίνεται να έχει ένα γερό, πεισματάρικο φύλλο, που δε λέει να πέσει;

Αποτελεί ένδειξη για κάτι, η πρόσφατη εισβολή στην αγορά της κολόνιας σκύλων;

Ξέρω. Όλα τα παραπάνω δεν είναι αυτό που θα αποκαλούσατε βιομηχανικά μυστήρια. Όλα τα σπουδαία πράγματα που δεν καταλαβαίνω, βρίσκονται στην αρχή της λίστας και υπάρχουν εκεί εδώ και πάρα πολύ καιρό. Πράγματα όπως ο ηλεκτρισμός ή γιατί τα ταχυδρομικά περιστέρια κάνουν ό,τι κάνουν, ή γιατί δεν μπορούμε να πιάσουμε την άκρη του ουράνιου τόξου. Και πιο κοντά στην αρχή της λίστας βρίσκονται τα πραγματικά σπουδαία πράγματα που δεν καταλαβαίνω, όπως, γιατί οι άνθρωποι γελάνε και γιατί υπάρχει η τέχνη και γιατί ο Θεός δε ρυθμίζει μερικά πράγματα και δεν τελειώνει άλλα. Και στην αρχή της λίστας είναι το ερώτημα γιατί υπάρχει ζωή και πώς γίνεται να πεθάνω;

Όλα αυτά με φέρνουν πίσω στο θέμα τωνμανιταριών. Υπήρχαν στη σαλάτα που μου σέρβιραν στο δείπνο της Πρωτοχρονιάς κι άρχισα να αναρωτιέμαι ξανά για ταμανιτάρια. Έτσι, άνοιξα την εγκυκλοπαίδεια και διάβασα λίγο γι' αυτά. Είναι μύκητες — ο καρπός και το σποροφόρο τμήμα του μύκητα. Ο σκοτεινός κάτω κόσμος των ζωντανών πραγμάτων, κόσμος του θανάτου, της αρρώστιας, της αποσύνθεσης, της σαπίλας. Πράγματα που χαράζουν την πορεία τους στον κόσμο, έχοντας για τροφή σάπια ύλη. Μαγιά, μούχλα, κοπριά,μανιτάρια — ίσως εκατό χιλιάδες διαφορετικά είδη, ίσως περισσότερα, κανείς δεν ξέρει με σιγουριά.

Υπάρχουν παντού. Στο έδαφος, στον αέρα, στις λίμνες, στις θάλασσες, στα ποτάμια, στο φαγητό, στα ρούχα, μέσα σας και μέσα μου και μέσα στον καθένα — και κάνουν τη δουλειά τους. Χωρίς τους μύκητες δεν

υπάρχει ψωμί, κρασί, ή ακόμη κι εσύ. Το ψωμί, το κρασί, η μπύρα, η καλή παρέα, τα καλά φιλέτα, τα περίφημα πούρα, όλα είναι μουχλιασμένα. Οι μύκητες, λέει το μεγάλο βιβλίο, κευθύνονται για την αποσύνθεση των οργανικών ουσιών καθώς και για την απελευθέρωση, μέσα στο έδαφος και στην ατμόσφαιρα, του άνθρακα, του οξυγόνου, του αζώτου και του φωσφόρου που βρίσκονται δεσμευμένα μέσα στα νεκρά φυτά και ζώα και σ' όλους τους ανθρώπους εξίσου. Οι μύκητες — μαμές ανάμεσα στο θάνατο και στη ζωή ξανά και ξανά και πάλι ξανά.

Υπάρχει μια φοβερή και θαυμάσια αλήθεια εδώ. Ότι δηλαδή τα πάντα ζουν, αν κάτι άλλο βγει από τη μέση και κάνει τόπο. Αν δεν υπάρχει θάνατος, δεν υπάρχει ζωή. Εξαιρέσεις δεν υπάρχουν. Όλα πρέπει να έρχονται και να φεύγουν. Άνθρωποι, εποχές, ιδέες, τα πάντα. Η ρόδα γυρίζει και το παλιό φεύγει σαν το άχυρο, παραχωρώντας τη θέση του στο καινούριο.

Τσίμπησα, λοιπόν, με το πιρούνι μου ταμανιτάρια αυτής της σαλάτας στη Νέα Υόρκη και τα έφαγα με σεβασμό, αν όχι με ενθουσιασμό, αλλά και με απορία για ό,τι συνέβαινε και ό,τι θα επακολουθούσε. Με κατέλαβε δέος και έχασα τη μιλιά μου απ' αυτά που κατάλαβα και δεν μπορώ να εκφράσω με λόγια, παρασυρμένος από τη γοητεία στο ρεύμα του ποταμού.

Ο V.P. Menon ήταν μια σημαντική πολιτική προσωπικότητα στην Ινδία, κατά τη διάρκεια του αγώνα της για ανεξαρτησία εναντίον της Βρετανίας, μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ήταν ο υψηλότερα ιστάμενος στον οίκο της αντιβασιλείας και αυτός στον οποίο στράφηκε ο Λόρδος Mountbatten για τον τελικό σχεδιασμό του καταστατικού χάρτη της ανεξαρτησίας. Αντίθετα με τους περισσότερους ηγέτες του απελευθερωτικού κινήματος, ο Menon ήταν σπάνιος άνθρωπος — ένας αυτοδημιούργητος. Οι τοίχοι του γραφείου του δε στολίζονταν με διπλώματα της Οξφόρδης και του Καίμπριτζ και δεν είχε σχέσεις με κάστες ούτε οικογενειακούς δεσμούς, για να στηρίξει τις φιλοδοξίες του. Πρωτότοκος γιος οικογένειας με δώδεκα παιδιά, εγκατέλειψε το σχολείο στα δεκατρία του και δούλεψε ως ανειδίκευτος εργάτης, ανθρακωρύχος, εργάτης σε εργοστάσιο, έμπορος και δάσκαλος. Στην πορεία έπιασε δουλειά ως υπάλληλος στην ινδική διοίκηση και η άνοδος του ήταν κατακόρυφη —κατά κύριο λόγο εξαιτίας

της ακεραιότητάς του και των εξαιρετικών επιδόσεών του στο να συνεργάζεται τόσο με Ινδούς, όσο και με Βρετανούς, με πολύ αποδοτικό τρόπο. Ο Nehru και ο Mountbatten τον αναφέρουν με πολλούς επαίνους, ως τον άνθρωπο που έκανε την ελευθερία πραγματικότητα για τη χώρα του.

Δύο χαρακτηριστικά του ξεχωρίζουν ως τα πιο αξιωμακρινήματα: η διακριτικότητά του να μην προβάλλει τις ικανότητές του και η φήμη του για φιλότιμη συμπεριφορά. Η κόρη του εξήγησε τι κρυβόταν πίσω από το τελευταίο χαρακτηριστικό, μετά το θάνατό του. 'Όταν ο Menon ήρθε στο Δελχί, για να επιδιώξει μια θέση στην κυβέρνηση, όλα του τα υπάρχοντα, συμπεριλαμβανομένων και των χρημάτων που είχε μαζί του καθώς και της ταυτότητάς του, κλάπηκαν στο σιδηροδρομικό σταθμό. Θα 'πρεπε λοιπόν να γυρίσει πίσω με τα πόδια, νικημένος. Μέσα στην απελπισία του στράφηκε σ' έναν ηλικιωμένο Σίχ*, και αφού του εξήγησε τις συμφορές του, του ζήτησε να του δανείσει δεκαπέντε ρουπίες, για να βουλευτεί μέχρι να βρει δουλειά. Ο Σίχ του έδωσε τα χρήματα. Η βοήθεια είχε έρθει από έναν ξένο κι έπρεπε να ξαναδοθεί σε κάποιον ξένο.

Ο Menon δεν ξέχασε ποτέ αυτό το χρέος· ούτε το δώρο της εμπιστοσύνης, αλλά ούτε και τις δεκαπέντε ρουπίες. Η κόρη του είπε πως, μία ημέρα πριν πεθάνει, ένας ζητιάνος είχε πάει στο σπίτι τους, στο Bangalore

* Σ.τ.ε. Βραχμανική αίρεση διαδεδομένη στις βόρειες επαρχίες της Ινδίας. Πιστεύει στο μονοθεϊσμό, δεν αναγνωρίζει όμως τα είδωλα, τις εικόνες και την ιερωσύνη.

και ζητούσε χρήματα, για να αγοράσει καινούρια σανδάλια, επειδή τα πόδια του ήταν γεμάτα πληγές. Ο Μενον είπε στην κόρη του να πάρει δεκαπέντε ρουπίες από το πορτοφόλι του και να του τις δώσει. Ήταν η τελευταία συνειδητή πράξη του Μενον.

Αυτή την ιστορία μού τη διηγήθηκε κάποιος που ούτε το όνομά του δε γνωρίζω. Στεκόταν δίπλα μου στο αεροδρόμιο της Βομβάης, στο αριστερό γκισέ ελέγχου αποσκευών. Είχα πάει να παραλάβω τις βαλίτσες μου και δεν μου είχαν απομείνει άλλα ινδικά νομίσματα. Ο υπάλληλος δε δεχόταν ταξιδιωτικές επιταγές και δεν ήταν βέβαιο, αν θα έπαιρνα τις αποσκευές μου και θα προλάβαινα το αεροπλάνο. Ο άνθρωπος αυτός πλήρωσε τα έξοδα παραλαβής — περίπου ογδόντα σεντς — και μου είπε την ιστορία, στην προσπάθειά του να αρνηθεί κάθε απόπειρα ανταπόδοσης εκ μέρους μου. Ο πατέρας του, ο οποίος υπήρξε βοηθός του Μενον, είχε διδαχτεί αυτή τη φιλόνηρωπη συμπεριφορά και την είχε κληροδοτήσει στο γιο του. Ο γιος συνέχισε την παράδοση της ανταπόδοσης σε ξένους, οποτεδήποτε και οπουδήποτε.

Από τον ανώνυμο Σιχ, σ' έναν ινδό υπάλληλο, στο βοηθό του, στο γιο του τελευταίου, και τέλος σε μένα, σ' έναν λευκό ξένο σε μια στιγμή μεγάλου μεπλά. Το δώρο δεν ήταν μεγάλης χρηματικής αξίας και η ανάγκη μου δεν ήταν τόσο μεγάλη, όμως η ίδια η πράξη είναι πέρα από κάθε τιμή και με αφήνει χρεωμένο.

Σε διάφορες περιπτώσεις, όταν σκεφτόμουν την ιστορία του Καλού Σαμαρείτη, αναρωτιόμουν για τη συνέχεια της ιστορίας. Τι επίδραση θα είχε αυτή η πρά-

ξη φιλανθρωπίας πάνω στον άνθρωπο που ληστεύτηκε, δάρθηκε και δέχτηκε την περιποίηση του Καλού Σαμαρείτη; Είχε μείνει με την ανάμνηση της σκληρότητας των ληστών και προσάρμοσε τη ζωή του σ' αυτή τη θύμηση ή έμεινε με την ανάμνηση της ανώνυμης γενναιοδωρίας του Σαμαρείτη και σφράγισε τη ζωή του μ' αυτό το χρέος; Τι έδωσε στους ξένους που συνάντησε στη ζωή του; Τους ξένους που βρέθηκαν σε ανάγκη;

Ολη η ιστορία του καλοκαιριού ήταν μια βδομάδα στο Weiser του Idaho.

Ίσως είναι δύσκολο να το πιστέψει κανείς, γιατί, αν είχε ρίξει έστω και μια ματιά σ' έναν χάρτη του Idaho, το Weiser δεν αναφέρεται πουθενά. Αν παίζετε όμως βιολί, το Weiser είναι το κέντρο του κόσμου. Ο Μεγάλος Εθνικός Διαγωνισμός των παλιών βιολιστών γίνεται εκεί την τελευταία εβδομάδα του Ιουνίου. Από τότε που άρχισα να περνάω κάποιες από τις ώρες μου παίζοντας βιολί, πήγαινα εκεί.

Τον υπόλοιπο χρόνο, ζουν εκεί τέσσερις χιλιάδες άνθρωποι. Πέντε χιλιάδες επιπλέον ξεπροβάλλουν από τους θάμνους, τα δέντρα και τους λόφους, για το διαγωνισμό. Η πόλη μένει ξύπνια όλο το εικοσιτετράωρο, με βιολιστές στους δρόμους, χορούς στην αίθουσα του VFW, τηγανητό κοτόπουλο στο μαγαζί του Elks, κι ελεύθερη κατασκήνωση στην περιοχή του ροντέο. Εμφανίζονται άνθρωποι από παντού — βιολιστές από το Pottsboro του Τέξας, τη Sepulpa της Οκλαχόμα, το Three

Forks της Μοντάνα κι από οποιαδήποτε άλλη μικρή πόλη σας έρθει στο νου. Ακόμη κι από την Ιαπωνία!

Στο πανηγύρι συνηθιζόταν να συχνάζουν επαρχιώτες — απλοί, ωραίοι τύποι — κοντά μαλλιά, εκκλησία την Κυριακή, η γυναίκα στη θέση της και τέτοια. Ύστερα άρχισαν να εμφανίζονται μακρυμάλληδες χίππηδες. Το πρόβλημα ήταν πως αυτά τα φρικιά έπαιζαν πολύ καλό βιολί, κι αυτό ήταν δηλαδή το μόνο κακό.

Έτσι, η πόλη παραχώρησε το γυμνάσιο και τους χώρους του στα φρικιά. Οι κριτές του διαγωνισμού ήταν απομονωμένοι σ' ένα δωμάτιο, απ' όπου μπορούσαν μόνο να ακούνε τη μουσική. Δεν μπορούσαν να δουν πώς ήταν ή ποιοι ήταν οι άνθρωποι που έπαιζαν· άκουγαν μόνο τον ήχο του βιολού. Ένας ηλικιωμένος κύριος είχε τοποθετήσει το θέμα κάπως έτσι: «Γιε μου, δε με νοιάζει αν είσαι ολόγυμνος και έχεις περασμένο ένα κόκαλο στη μύτη. Μου φτάνει να μπορείς να παίζεις βιολί. Εκείνο που μετράει είναι η μουσική που παίζουμε».

Έτσι, στεκόμουν εκεί μέσα στη νύχτα, στο φεγγαρόφωτο, στο Weiser του Idaho, μαζί με άλλους χίλιους περίπου ανθρώπους που τσιμπολογούσαν, τραγουδούσαν κι έπαιζαν συγχρόνως βιολί. Μερικοί είχαν φαλάκρα κι άλλοι μαλλιά μέχρι τα γόνατα, άλλοι κρατούσαν ένα κομμάτι κρέας κι άλλοι ένα μπουκάλι μπύρα Budweiser· κάποιοι φορούσαν χάντρες και κάποιοι άλλοι μπλουζάκια του Archie Bunker, μερικοί ήταν δεκαοκτώ ετών κι άλλοι ογδόντα, άλλοι φορούσαν κορσέδες κι άλλοι ήταν ξεμανίκωτοι. Κι η μουσική υψωνόταν μέσα στη νύχτα σαν το λιβάνι προς όλους τους πιθανούς θεούς της ειρήνης και της φιλίας. Εγώ, στεκόμουν εκεί,

κι αυτός ο αστυνομικός — ένας αληθινά πιστός στο Θεό αστυνομικός του Weiser, που ήταν δίπλα μου κι έπαιζε πάντσο (σας ορκίζομαι) — μου είπε: «Μερικές φορές αυτός ο κόσμος μοιάζει να είναι όμορφος, έτσι δεν είναι»;

Μα ναι, και πάλι ναι, ναι. Ναι, στ' αλήθεια.

Παίξε αδελφέ, άσε τη μουσική να κυλήσει.

Το Σαν Ντιέγκο έχει ένα ζωολογικό κήπο κι ένα πάρκο άγριων ζώων — το καλύτερο του κόσμου θα μπορούσα να πω. Όντας φανατικός των ζωολογικών κήπων, πέρασα πρόσφατα μια ολόκληρη μέρα εκεί. Οι ζωολογικοί κήποι είναι υπέροχα μέρη για τους μεγάλους· κάνουν το μυαλό να ξεφεύγει από την πραγματικότητα για λίγο.

Για παράδειγμα, έχετε κοιτάξει ποτέ από πολύ κοντά καμηλοπάρδαλη; Η καμηλοπάρδαλη είναι κάτι το εξωπραγματικό. Αν υπάρχει άλλος κόσμος και πάω εκεί (ποτέ μη στοιχηματίζετε για τέτοια πράγματα), λέω αν, τότε θα ρωτήσω σίγουρα για τις καμηλοπαρδάλεις.

Ένα μικρό κοριτσάκι που στεκόταν δίπλα μου στο ζωολογικό κήπο, έκανε στη μαμά του την ερώτηση που είχα στο νου μου: «Σε τι χρησιμεύουν»; Η μαμά δεν ήξερε. Η καμηλοπάρδαλη ξέρει σε τι χρησιμεύει; Ή μήπως τη νοιάζει; Ή, ακόμη, σκέφτεται για τη θέση της μέσα στον κόσμο; Η καμηλοπάρδαλη έχει μια μαύ-

ρη γλώσσα τριάντα πέντε εκατοστά μακριά και καθόλου φωνητικές χορδές. Μια καμηλοπάρδαλη δεν έχει τίποτε να πει. Απλώς συνεχίζει να ζει σαν καμηλοπάρδαλη.

Εκτός από την καμηλοπάρδαλη, είδα μια πολική αρκούδα, μια πάπια με πλατύ ράμφος κι έναν ουραγοτάγκο. Απίστευτο. Ο ουραγοτάγκος έμοιαζε με το θείο μου τον Woody. Ο θείος μου ο Woody είναι κι αυτός απίστευτος, έτσι τουλάχιστον λέει η γυναίκα του. Κι αυτό ακριβώς με κάνει να αναρωτιέμαι πώς θα ήταν, αν υπήρχαν σε ζωολογικό κήπο δείγματα ανθρώπων.

Σκεπτόμουν αυτό το πράγμα, καθώς κοιτούσα τα λιοντάρια, ένα αρσενικό και έξι θηλυκά. Μοιάζει να είναι ωραία η ζωή σε ζωολογικό κήπο. Τα λιοντάρια είναι τόσο καρπερά, που αναγκάστηκαν να πάρουν μέτρα αντισύλληψης για τις λιονταρίνες. Έτσι, το μόνο πράγμα που έχουν να κάνουν τα λιοντάρια είναι να τρώνε, να κοιμούνται, να ξύνουν τους ψύλλους τους και να έχουν σεξουαλικές σχέσεις χωρίς συνέπειες. Ο ζωολογικός κήπος παρέχει φαγητό, στέγη, ιατρική περίθαλψη, ασφάλεια στους ηλικιωμένους κι έξοδα κηδείας. Καλή συμφωνία.

Εμείς οι άνθρωποι θεωρούμε σπουδαία υπόθεση το ότι είμαστε τα μόνα σκεπτόμενα όντα, πλάσματα που στοχαζόμαστε και κάνουμε διακηρύξεις του τύπου «δεν αξίζει να ζει κανείς μια μη φιλοσοφημένη ζωή». Βλέπω όμως τη συμφωνία που έχουν κάνει οι καμηλοπαρδάλεις, τα λιοντάρια, οι πολικές αρκούδες, οι πάπιες με το πλατύ ράμφος κι όλα τα άλλα ζώα και σκέφτομαι κι εγώ πως θα μπορούσα να ζω μια μη φιλοσοφημένη ζωή. Αν ποτέ με χρειαστεί ο ζωολογικός κήπος, θα

δοκιμάσω. Σίγουρα μπορώ να καταταγώ στο μοναδικό είδος που δεν κινδυνεύει. Εάν όμως φιλοσοφώ τη ζωή μου, αυτό σίγουρα αποτελεί εμπόδιο μερικές φορές.

Μπορείτε να φανταστείτε τον εαυτό σας και τα παιδιά σας να περνούν μπροστά από ένα μεγάλο, άνετο κλουβί, γεμάτο αποτσίγαρα, μπουκάλια κονιάκ και ξεκοκαλισμένες μπριζόλες, κι εκεί στον ήλιο να παίρνει ένα υπνάκο ο Fulghum, με έξι όμορφες γυναίκες στοιβαγμένες γύρω του. Και το παιδί σας να δείχνει και να ρωτάει: «Σε τι χρησιμεύει»; Κι εγώ να χασμουριέμαι, να ανοίγω το ένα μάτι και να λέω: «Ποιος νοιάζεται»; Όπως συνηθίζω να λέω, οι ζωολογικοί κήποι είναι για να κάνουν το μυαλό να ξεφεύγει από την πραγματικότητα.

Το λιοντάρι, η καμηλοπάρδαλη, η πολιική αρκούδα κι όλα τα άλλα ζώα κάνουν ό,τι κάνουν κι είναι ό,τι είναι και κατά κάποιον τρόπο καταφέρουν να βολευτούν σ' ένα κλουβί και να ζήσουν μια μη φιλοσοφημένη ζωή. Το να είσαι όμως άνθρωπος σημαίνει να ξέρεις, να νοιάζεσαι και να ρωτάς. Να συνεχίζεις να χτυπάς τα σίδερα του κλουβιού της ζωής, ουρλιάζοντας «Σε τι χρησιμεύει;» στις πέτρες και στα αστέρια, και να χτίζεις φυλακές και παλάτια πέρα από τον αντίλαλο των απαντήσεων. Αυτό κάνουμε κι αυτοί είμαστε. Και γι' αυτό το λόγο ο ζωολογικός κήπος είναι ένα όμορφο μέρος για να επισκεφτεί κανείς, όχι όμως και για να ζήσει.

Αυτό λέγεται «το μυστήριο της εικοστής πέμπτης λεωφόρου, βορειοανατολικά». Έχει σχεδόν συμπαντική σημασία. Πρόκειται για το γεγονός, ότι κάποτε ζούσαμε στην άκρη ενός αδιέξοδου δρόμου, μήκους δύο τετραγώνων, στους πρόποδες ενός λόφου.

Δεν ήταν και τόσο από τους δρόμους που σε τραβάνε να τους περπατήσεις. Ήταν στενός, φιδωτός και ακατάστατος. Το καμιόνι του Ed Weathers, το ανοιχτό φορτηγό GMC δύο τόνων του αδελφού του και η ατμοκίνητη ρυμούλκα των Dillses ήταν μέρος της κούρσας μετ' εμποδίων. Από την άκρη του όμως μπορούσες να δεις μέχρι κάτω την ενενηκοστή πέμπτη οδό.

Κι εκεί, στην ενενηκοστή πέμπτη υπήρχαν δύο πινακίδες, μία σε κάθε πλευρά του δρόμου· μεγάλες κιτρινόμαυρες πινακίδες. Και οι δύο έλεγαν το ίδιο πράγμα: ΤΕΛΟΣ ΔΡΟΜΟΥ. Κι εκεί κάτω στη δική μας πλευρά του δρόμου υπήρχε μιαν άλλη μεγάλη πινακίδα. Μαύρη κι άσπρη, με ρίγες και ανακλαστήρες κι απ' όλα. ΑΔΙΕΞΟΔΟ έγραφε και βρισκόταν ακριβώς μέσα στη μέση,

στο τέλος του δρόμου και μπορούσες να τη δεις από πολύ μακριά.

Λοιπόν, παρ' όλα αυτά οι άνθρωποι συνέχιζαν να μπαίνουν σ' αυτόν το δρόμο. Όχι μέχρι κάποιο σημείο, φανταστείτε. Όχι μέχρι εκεί που τα πράγματα γίνονταν ξεκάθαρα. Όχι, κύριοι. Πήγαιναν μέχρι το τέλος του δρόμου, ακριβώς μέχρι εκεί που βρισκόταν η πινακίδα, η μεγάλη μαύρη πινακίδα με τις ρίγες, αυτή που έλεγε ΑΔΙΕΞΟΔΟ.

Και διάβαζαν την πινακίδα δύο και τρεις φορές, σαν να 'ταν ξένοι και να 'πρεπε να μεταφράσουν τα αγγλικά. Κοιτούσαν κι από τις δύο πλευρές της πινακίδας, για να δουν αν υπήρχε δρόμος από πίσω. Μερικές φορές έμεναν εκεί δύο ή τρία λεπτά, για να προσαρμόσουν το μυαλό τους. Μετά έκαναν πίσω και προσπαθούσαν να πάρουν στροφή, όσο πιο κοντά μπορούσαν στην πινακίδα. Καθώς έκαναν πίσω και βρίσκονταν ανάμεσα στην αυλή μας, στους κατηφέδες της κυρίας Paulski και στις βατομουριές κατά μήκος του δρόμου, έριχναν και μερικές κάτω. Το αστείο είναι ότι, μόλις έστριβαν, δεν οδηγούσαν ποτέ σιγά και προσεκτικά — λες και τώρα είχαν μάθει. Όχι, απομακρύνονταν με τέρμα το γκάζι, σαν ιπτάμενοι διάβολοι. Δεν υπήρχε κανόνας. Περνούσαν όλων των ειδών τα αυτοκίνητα και όλων των ειδών οι άνθρωποι, μέρα και νύχτα. Το ίδιο συνέβη και μ' ένα αυτοκίνητο της αστυνομίας δύο φορές και μια φορά μ' ένα πυροσβεστικό όχημα.

Έμφυτος σκεπτικισμός ή έμφυτη βλακεία; Ομολογώ πως δεν ξέρω. Ένας φίλος ψυχίατρος λέει ότι είναι ένα δείγμα ασυνείδητης ανάγκης για άρνηση, ότι όλοι μας

θέλουμε ο δρόμος να συνεχίζει, αντί να σταματά. Έτσι, οδηγείς όσο πιο μακριά μπορείς, ακόμη κι αν μπορείς να διαβάσεις πεντακάθαρα την πινακίδα. Θέλεις να πιστεύεις πως αποτελείς εξαίρεση, ότι δεν αφορά εσένα. Σε αφορά όμως.

Αναρωτιόμουν, αν την ψυχιατρική αυτή ερμηνεία την είχα τυπώσει και είχα βάλει μικρά αντίγραφα σε ένα μικρό κουτί στερεωμένο στην πινακίδα που λέει ΤΕΛΟΣ ΔΡΟΜΟΥ, μαζί μ' ένα μικρό σημείωμα που θα έλεγε «Δωρεάν Πληροφορία Που Εξηγεί Γιατί Είσαι Εδώ — Πάρε Ένα»... αν το είχα κάνει αυτό, θα το διάβαζαν οι άνθρωποι; Θα είχε κάποια διαφορά; Θα ήταν πιο προσεκτικοί με τις πικροδάφνες, τους κατηφέδες και τις βατομουριές; Θα απομακρύνονταν σιγότερα;

Ίσως έπρεπε να είχα βάλει μια πινακίδα στην κορυφή του λόφου που θα έλεγε ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙ ΠΑΡΑΠΛΕΥΡΩΣ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ — ΕΛΑΤΕ ΜΕΧΡΙ ΕΔΩ ΑΝ ΒΡΕΘΕΙΤΕ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΟΙ ΜΕ ΤΟ ΥΣΤΑΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ. Τι επίδραση αλήθεια θα είχε αυτό στην κυκλοφορία;

Αν το είχα κάνει αυτό, θα γινόμουν ένας διάσημος γκουρού;

Μετακομίσαμε, κι έτσι δε θα μάθω ποτέ.

Κάποιος βασανισμένος άνθρωπος επισκέφθηκε ένα ραβίνο· ένα σοφό και ηλικιωμένο ραβίνο, έτσι όπως προσπαθούν να είναι όλοι οι ραβίνοι. «Ραβίνε,» είπε αυτός, σφίγγοντας τα χέρια του, «είμαι ένας αποτυχημένος. Περισσότερες από τις μισές φορές αποτυγχάνω σ' αυτό που πρέπει να κάνω».

«Α;» είπε ο ραβίνος.

«Σε παρακαλώ, πες μου κάτι σοφό, ραβίνε», είπε ο άνθρωπος.

Έπειτα από αρκετό συλλογισμό ο ραβίνος απάντησε: «Αχ, γιε μου, θα σου δώσω αυτή τη συμβουλή: Πήγαινε και κοίτα τη σελίδα 930 του Καζαμία των New York Times του 1970, και ίσως βρεις πνευματική γαλήνη».

«Α», είπε ο άνθρωπος κι έφυγε, και πήγε κι έκανε αυτό που του είπε.

Ξέρετε τι βρήκε; Τον κατάλογο με το μέσο όρο επιτυχιών των καλύτερων παικτών μπέιζμπολ. Ο Ty Cobb, ο καλύτερος επιθετικός παίκτης του μπέιζμπολ, είχε μέσο όρο επιτυχιών μόνο 367. Ούτε και ο Babe Ruth δεν τα πήγαινε και τόσο καλά.

Έτσι ο άνθρωπος γύρισε στο ραβίνο και του είπε με ερωτηματικό τόνο: «Ο Ty Cobb — 367 — αυτό είναι όλο»;

«Σωστά», είπε ο ραβίνος. “Ty Cobb — 367. Είχε δύο άστοχες βολές στις τρεις. Δεν έριξε ούτε 500 — τι περιμένεις λοιπόν εσύ»;

«Α», είπε ο άνθρωπος, που είχε σκεφτεί ότι ήταν αποτυχημένος, επειδή τις μισές φορές δεν είχε επιτυχία σ’ αυτό που έπρεπε να κάνει.

Η θεολογία είναι καταπληκτική και τα ιερά βιβλία άφθονα.

Εχω μια απορία. Έχετε πάει ποτέ στο σπίτι κάποιου για φαγητό, ή σε πάρτι ή κάτι τέτοιο τέλος πάντων κι έτυχε μετά να χρησιμοποιήσετε την τουαλέτα; Και ενώ είσαστε εκεί, να ρίξετε μια ματιά στο φαρμακείο; Απλώς για να κάνετε σύγκριση, ξέρετε τώρα. Δεν έτυχε ποτέ να ρίξετε μια ματιά γύρω σας;

Έχω ένα φίλο που το κάνει πάντα. Κάνει μια έρευνα για μεταπτυχιακό δίπλωμα στην κοινωνιολογία. Λέει και σε πολλούς άλλους να κάνουν το ίδιο, αυτοί όμως δε δουλεύουν κάποιο μεταπτυχιακό στην κοινωνιολογία. Είναι κάτι, για το οποίο οι άνθρωποι δε μιλούν πολύ, επειδή νομίζουν πως μπορεί να είναι οι μόνοι που το κανουν και δε θέλουν να σκέπτονται οι άλλοι ότι είναι περίεργοι.

Ο φίλος μου λέει πως, αν θέλεις να μάθεις την αλήθεια για τους ανθρώπους, είναι το μόνο μέρος που πρέπει να ερευνήσεις. Το μόνο που έχεις να κάνεις είναι να κοιτάξεις μέσα στα συρτάρια, στα ράφια και στα ντουλάπια του μπάνιου και να ρίξεις μια ματιά στις ρόμπες,

στις πιτζάμες και στα νυχτικά που κρέμονται πίσω από την πόρτα. Θα πάρεις μιαν εικόνα. Λέει πως όλες τους οι συνήθειες, οι ελπίδες, τα όνειρα, οι λύπες, οι αρρώστιες, οι απογοητεύσεις τους, ακόμη και η σεξουαλική τους ζωή — όλα στέκουν εκεί αποκαλυπτικά, σ' αυτό το μικρό δωμάτιο.

Λέει πως οι περισσότεροι άνθρωποι είναι κρυφομπουνταλάδες. Λέει ότι τα πιο σκοτεινά μυστήρια του ανθρώπινου γένους είναι μαζεμένα μέσα στις γωνιές και στις κόγχες του μπάνιου, όπου πηγαίνουμε για να είμαστε μόνοι μας, για να δούμε τον εαυτό μας στον καθρέφτη, για να χτενιστούμε, να βουρτσίσουμε, να ξύσουμε και να στολίσουμε το τομάρι μας, να καλοπιάνουμε τα κουρασμένα και ταλαιπωρημένα κορμιά μας, για ν' αντέξουν άλλη μια μέρα, να καθαριστούμε και να ανακουφιστούμε, να μπογιατίσουμε και να αρωματίσουμε τις επιφάνειές μας, να σκεφτούμε και να συμβουλευτούμε τους οιωνούς και να προσπαθήσουμε να καλύτερεύσουμε τη μοίρα μας.

Λέει πως βρίσκονται όλα εκεί. Σε ντενεκεδάκια, σωληνάκια, μπουκάλια, κουτιά και φιαλίδια. Φίλτρα, λάδια, αλοιφές, σπρέι, εργαλειάκια, λουσιόν, αρώματα, σαπούνια, πάστες, χάπια, κρέμες, βαμβάκια, πούδρες, φάρμακα και διάφορες συσκευές πέρα από κάθε περιγραφή — άλλες ηλεκτρικές κι άλλες όχι. Τα θαύματα της εποχής.

Λέει ότι τα περισσότερα μπάνια μοιάζουν μεταξύ τους και αυτό του δίνει την αίσθηση της θαυμαστής αρμονίας του ανθρώπινου γένους.

Δε σκοπεύω να αρχίσω μια επιδημική ανασκαφή στα μπάνια του κόσμου. Πηγαίνω όμως μέσα και ρίχνω μια

Εχω μια απορία. Έχετε πάει ποτέ στο σπίτι κάποιου για φαγητό, ή σε πάρτι ή κάτι τέτοιο τέλος πάντων κι έτυχε μετά να χρησιμοποιήσετε την τουαλέτα; Και ενώ είσαστε εκεί, να ρίξετε μια ματιά στο φαρμακείο; Απλώς για να κάνετε σύγκριση, ξέρετε τώρα. Δεν έτυχε ποτέ να ρίξετε μια ματιά γύρω σας;

Έχω ένα φίλο που το κάνει πάντα. Κάνει μια έρευνα για μεταπτυχιακό δίπλωμα στην κοινωνιολογία. Λέει και σε πολλούς άλλους να κάνουν το ίδιο, αυτοί όμως δε δουλεύουν κάποιο μεταπτυχιακό στην κοινωνιολογία. Είναι κάτι, για το οποίο οι άνθρωποι δε μιλούν πολύ, επειδή νομίζουν πως μπορεί να είναι οι μόνοι που το κανουν και δε θέλουν να σκέπτονται οι άλλοι ότι είναι περίεργοι.

Ο φίλος μου λέει πως, αν θέλεις να μάθεις την αλήθεια για τους ανθρώπους, είναι το μόνο μέρος που πρέπει να ερευνήσεις. Το μόνο που έχεις να κάνεις είναι να κοιτάξεις μέσα στα συρτάρια, στα ράφια και στα ντουλάπια του μπάνιου και να ρίξεις μια ματιά στις ρόμπες,

στις πιτζάμες και στα νυχτικά που κρέμονται πίσω από την πόρτα. Θα πάρεις μιαν εικόνα. Λέει πως όλες τους οι συνήθειες, οι ελπίδες, τα όνειρα, οι λύπες, οι αρρώστιες, οι απογοητεύσεις τους, ακόμη και η σεξουαλική τους ζωή — όλα στέκουν εκεί αποκαλυπτικά, σ' αυτό το μικρό δωμάτιο.

Λέει πως οι περισσότεροι άνθρωποι είναι κρυφομπουνταλάδες. Λέει ότι τα πιο σκοτεινά μυστήρια του ανθρώπινου γένους είναι μαζεμένα μέσα στις γωνιές και στις κόγχες του μπάνιου, όπου πηγαίνουμε για να είμαστε μόνοι μας, για να δούμε τον εαυτό μας στον καθρέφτη, για να χτενιστούμε, να βουρτσίσουμε, να ξύσουμε και να στολίσουμε το τομάρι μας, να καλοπιιάσουμε τα κουρασμένα και ταλαιπωρημένα κορμιά μας, για ν' αντέξουν άλλη μια μέρα, να καθαριστούμε και να ανακουφιστούμε, να μπογιατίσουμε και να αρωματίσουμε τις επιφάνειές μας, να σκεφτούμε και να συμβουλευτούμε τους οιωνούς και να προσπαθήσουμε να καλύτερεύσουμε τη μοίρα μας.

Λέει πως βρίσκονται όλα εκεί. Σε ντενεκεδάκια, σωληνάκια, μπουκάλια, κουτιά και φιαλίδια. Φίλτρα, λάδια, αλοιφές, σπρέι, εργαλειάκια, λοσιόν, αρώματα, σαπούνια, πάστες, χάπια, κρέμες, βαμβάκια, πούδρες, φάρμακα και διάφορες συσκευές πέρα από κάθε περιγραφή — άλλες ηλεκτρικές κι άλλες όχι. Τα θαύματα της εποχής.

Λέει ότι τα περισσότερα μπάνια μοιάζουν μεταξύ τους και αυτό του δίνει την αίσθηση της θαυμαστής αρμονίας του ανθρώπινου γένους.

Δε σκοπεύω να αρχίσω μια επιδημική ανασκαφή στα μπάνια του κόσμου. Πηγαίνω όμως μέσα και ρίχνω μια

ματιά. Παίρνω μιαν εικόνα. Δεν ξέρω αν πρέπει να κλάψω ή να γελάσω.

Ρίξε μια ματιά. Μόνος σου. Και από δω και στο εξής, σε παρακαλώ, πήγαινε στην τουαλέτα, πριν έρθεις να με δεις. Η δική μου είναι κλειστή για το κοινό.

Παρ' ότι είχα ορκιστεί πως δε θα το έκανα ποτέ, πήγα στην τριακοστή συγκέντρωση της τάξης μου στο γυμνάσιο, στην καρδιά του Τέξας. Δεν είχα ξαναδεί αυτά τα παιδιά από την ημέρα της αποφοίτησης.

Μια γρήγορη ματιά επιβεβαίωσε τις άσχημες προβλέψεις μου. Φαλακρά κεφάλια, γκριζα μαλλιά, ρυτίδες, πάχος, σημάδια ηπατικών διαταραχών.

Γέροι, είμαστε γέροι τώρα, σκέφτηκα. Τόσο γρήγορα. Και από δω και στο εξής αρχίζει η κατηφόρα. Παρακμή, φθορά, αρρώστιες και σύντομα τάφος. Αισθάνθηκα κουρασμένος. Άρχισα να περπατάω πιο αργά, κουτσαίνοντας αισθητά. Άρχισα να σκέφτομαι τη διαθήκη μου και να κάνω σκέψεις για την κηδεία μου.

Αυτή η δυσφορία διάρκεσε τριάντα δευτερόλεπτα. Όλα σβήστηκαν από την αστραφτερή ανάμνηση δύο ανδρών που είχα συναντήσει στις αρχές του καλοκαιριού, σ' ένα χώρο στάθμευσης φορτηγών στο Burns του Όρεγκον.

Ο κύριος Fred Easter, εξήντα οκτώ ετών και ο καλός

του φίλος, ο κύριος Leroy Hill, εξήντα δύο ετών, είχαν έρθει με ποδήλατο από το Pismo Beach της Καλιφόρνια, για να δουν το ροντέο στο Calgary της Alberta. Καθισμένοι σ' ένα παγκάκι στην παραλία, διάβαζαν εφημερίδα για το ροντέο, όταν ο ένας απ' αυτούς είπε ξαφνικά. «Πάμε!» Σηκώθηκαν κι έφυγαν, και να 'τους στο Burns με φωσφορίζουσες στολές ποδηλασίας, με ποδήλατα υψηλής τεχνολογίας και όλα τα σχετικά. Όταν ρώτησα τον κύριο Easter πώς και ήρθε, αυτός γέλασε. «Έτσι, για γούστο, ρε παιδί μου. Μόνο για την καταραμένη την πλάκα!»

Πέντε χιλιάδες οκτακόσια μίλια πιο μακριά, μέσω του Κολοράντο και του Γκραν Κάνυον, υπολόγιζαν να γυρίσουν στα σπίτια τους τον Οκτώβριο, εκτός φυσικά κι αν εμφανίζονταν τίποτε άλλα ενδιαφέροντα πράγματα στο δρόμο τους. Δεν κάνουν αγώνες ταχύτητας.

Έφυγα από τη συγκέντρωση με ίσιο το κορμί, στητός, όμορφος και νέος — γράφοντας καινούριες λίστες με τα πράγματα που θα ήθελα να κάνω, τα μέρη που θα ήθελα να επισκεφθώ κι όλα αυτά που θα συνέβαιναν στα χρόνια που είχα μπροστά μου.

Ψάξε να με βρεις στο ροντέο του Calgary, το 2004. Θα με αναγνωρίσεις από το ποδήλατο που θα γράφει απάνω PISMO BEACH 'Η ΕΟΦΛΗΣΑΜΕ!

Ενα καλοκαιρινό απόγευμα, στην εξώπορτα του αγροκτήματος του παππού μου, στο φως του παλιού φαναριού που τσιτσιρίζει, παίζω μια εξοντωτική παρτίδα Old Maid με πέντε χαρτόμουτρα κάτω των δέκα ετών. Πρόκειται για τα ανίψια μου και τους φίλους τους. Από τη δική μου σκοπιά, είμαι η «μπέιμπι-σίτερ», ενώ από τη δική τους, το μεγαλύτερο «κοροίδο» που παίζει μαζί τους χαρτιά...

Τρώμε ποπ κόρν γαρνιρισμένο με ζελέ και κατεβάζουμε μεγάλες γουλιές γάλα κατευθείαν από τη χάρτινη συσκευασία, που περνάει με σοβαρότητα από τον ένα στον άλλο. Φοράμε όλοι καουμπόικα καπέλα και μασάμε σπέρτα που τα χρησιμοποιούμε σαν οδοντογλυφίδες. Αυτός είναι ο κανόνας, καπέλο και οδοντογλυφίδα: πρέπει να φαίνεσαι σοβαρός, όταν παίζεις χαρτιά.

Αυτά εδώ είναι σκληρά μαγκάκια στα χαρτιά. Έχω κάνει μάνα τρεις φορές συνεχόμενες κι έχω μπει μέσα, έχοντας μόνο τέσσερα σεντς στην κάβα μου. Όλοι κλέβουμε με την παραμικρή ευκαιρία. Ένας απ' αυτούς

είχε άλλη μια τράπουλα κάτω από το τραπέζι κι έδινε τα χαρτιά που ήθελε. Δεν μπορώ να το αποδείξω, αλλά νομίζω πως είναι αλήθεια. Τέλος πάντων, αυτό που με έσωσε από την καταστροφή, από τα χέρια αυτών των εγκληματικών υποκειμένων, ήταν τα ζουζούνια.

Ένα σμήνος ζουζούνια στριφογύριζε γύρω από το φανάρι. Κάθε λίγο και λιγάκι ένα απ' αυτά έπεφτε πάνω στην καυτή επιφάνεια, έκανε τζιζζζ, στροβιλιζόταν, κι έπεφτε σαν πολεμικό αεροπλάνο σε πολεμικές ταινίες κακής ποιότητας. Τελικά, ένα παρέκλινε από την τροχιά του κι έπεσε στον ιστό μιας αράχνης· η αράχνη επιτέθηκε, στριφογύρισε, άρπαξε και ρούφηξε το χυμό της ζωής από το φτωχό ζουζούνι, που διέκοψε το παιχνίδι μας με τον τόσο βιαστικό κι ανελέητο θάνατό του. Ένας πρασινοσκούφης καταδρομέας θα μπορούσε να διδαχτεί κάτι για το στραγγαλισμό, απ' αυτόν τον οκτάποδο ακροβάτη με το δηλητηριώδες στόμα.

Το θέαμα άρεσε στα παιδιά. Ενθαρρυμένο από τη φονική σκηνή, ένα απ' αυτά σηκώθηκε από το τραπέζι, τύλιξε σε ρολό ένα φύλλο εφημερίδας κι άρχισε ένα διαβολικό μακελειό με τα υπόλοιπα ζουζούνια. Τα χτυπούσε στον αέρα σαν βαρύ βομβαρδιστικό σε άσκηση μάχης και μετά τα έλιωνε στο τραπέζι, αφήνοντας μια μικρή τριχωτή μουντζούρα και διαλυμένα μέλη.

Έσπευσα να υπερασπιστώ τα ζουζούνια. Είναι τρομερό που το φανάρι από μόνο του τα υπνωτίζει σε μια πορεία καμικάζι και οι αράχνες που τα τρώνε για βραδινό. Όμως τα παιδιά με τις εφημερίδες αποτελούν γι' αυτά ανυπέρβλητο εμπόδιο.

«Γιατί σκοτώνετε τα καημένα τα ζουζούνια»;

«Τα ζουζούνια είναι κακά», λέει ο ένας.

«Όλοι το ξέρουν αυτό», φωνάζει ένας άλλος.

«Βέβαια, τα ζουζούνια τρώνε τα ρούχα σου».

Δεν μπορούσα να τους επηρεάσω. Όλα τα ζουζούνια είναι κακά, όλες οι πεταλούδες είναι καλές, τελεία και παύλα. Όπως και να το κάνουμε, δεν είναι το ίδιο πράγμα. Τα ζουζούνια τριγυρίζουν στα κρυφά μέσα στο σκοτάδι, μασουλώντας το πουλόβερ σας, κι είναι άσχημα. Οι πεταλούδες ζουν με τα λουλούδια την ημέρα κι είναι όμορφες. Δεν έχει σημασία τι κάνουν τα ζουζούνια μεταξοσκώληκες και τι οι δηλητηριώδεις πεταλούδες. Με μια αυστηρότητα που θα έκανε υπερήφανο τον Καλβίνο*, τα ζουζούνια είναι καταδικασμένα τώρα και για πάντα, αμήν. Από τα στόματα των νηπίων μπορούν να βγουν πετράδια, αλλά και σκουπίδια.

Έτσι τελείωσε η παρτίδα του Old Maid. Σηκώθηκα πάνω λέγοντάς τους πως δεν μπορώ να παίζω χαρτιά με δολοφόνους κι αυτοί φώναξαν πως δεν μπορούσαν να παίξουν χαρτιά με κάποιον που έτρωγε όλο το ζελέ, όταν δεν κοίταζε κανείς. Πήγα στο κρεβάτι με τη σκέψη πως, αν το μέλλον είναι στα χέρια τέτοιων μανιακών, θα 'χουμε σίγουρα προβλήματα.

* Σ.τ.ε. Θρησκευτικός μεταρρυθμιστής (1509-1564) που έδρασε στη Γαλλία και στη Γενεύη της Ελβετίας, όπου και προσπάθησε να δημιουργήσει το «κράτος του Θεού». Επέβαλλε άκρατη αυστηρότητα στους οπαδούς του, που έφτανε στα όρια του ασκητισμού. Απαγόρευσε τους χορούς, τις διασκεδάσεις, τα ακριβά ρούχα κι έκλεισε τα θέατρα και τα κέντρα διασκέδασεων. Σκοτώθηκε σε μια συμπλοκή με αντιπάλους του.

Το επόμενο πρωί ο πιο μικρός της παρέας ήρθε και με βρήκε, κρατώντας ένα μεγάλο νεκρό ζουζούνι στο ένα του χέρι κι ένα μεγεθυντικό φακό στο άλλο. «Κοίτα», είπε, «αυτό το ζουζούνι μοιάζει σαν ένα μικρό αρκουδάκι με φτερά και πούπουλα στο κεφάλι».

«Σου αρέσουν τα αρκουδάκια»; ρώτησα.

«Ναι, μου αρέσουν».

«Σου αρέσουν τα μικρά φτερωτά αρκουδάκια με τα πούπουλα στο κεφάλι»;

«Ναι», είπε το παιδάκι, «έτσι νομίζω».

Για άλλη μια φορά έκανα μάννα.

Ο καθένας πρέπει τουλάχιστον μια φορά να εφαρμόζει ό,τι διδάσκει, κι αν βλέπει τα ζουζούνια χωρίς προκατάληψη και με ευσπλαχνία, τότε είναι αναγκασμένος να δει τα παιδιά με πιο καλοπροαίρετη διάθεση. Μερικά ζουζούνια βγάζουν μετάξι. Μερικά παιδιά βάζουν μυαλό.

Την περασμένη Τρίτη μου τηλεφώνησε ο παππούς μου ο Σαμ, για να με ρωτήσει αν θα τον έπαιρνα μαζί μου στο γήπεδο. Του παππού μου του αρέσουν τα επαρχιακά παιχνίδια των γυμνασίων —κι ακόμη περισσότερο αυτό που παίζεται με οκτώ παίχτες από αντίπαλες ομάδες. Ο παππούς μου είναι φανατικός οπαδός των ερασιτεχνών και του οτιδήποτε γίνεται σε μικρή κλίμακα. Μερικοί άνθρωποι ασχολούνται με το πώς συμβαίνουν καλά πράγματα σε κακούς ανθρώπους. Ο παππούς μου όμως αυτή την εποχή ενδιαφέρεται για τα θαύματα που συμβαίνουν σε συνηθισμένους ανθρώπους. Κι εδώ πάλι προτιμάει μικρές κλίμακες.

Όταν μια ασημαντη ομάδα ασημαντων παιδιών από ασημαντη μικρή πόλη υψώνει το ανάστημά της, χωρίς να έχει τίποτε να χάσει, ενάντια σε μια δημοφιλή πρωτευουσιάνικη ομάδα με καινούριες στολές, και αρχίζει να βομβαρδίζεται από τη γραμμή του αντίπαλου τέρματος, ενώ ο κοκαλιάρης τερματοφύλακάς της πιάνει τρία συνεχόμενα σουτ, κερδίζοντας έτσι το παιχνίδι, αυτό κάνει την καρδιά σου να σκιρτάει.

Ο νόμος του Murphy* δεν ισχύει πάντα, λέει ο παππούς Σαμ. Μία φορά στις τόσες οι θεμελιώδεις νόμοι του σύμπαντος μοιάζουν να καταλύονται προς στιγμήν. Έτσι, όχι μόνο όλα πάνε καλά, αλλά φαίνεται πως τίποτα δεν μπορεί να τα σταματήσει, από το να μην πάνε καλά. Δεν είναι πάντα κάτι τόσο συνταρακτικό, όπως ο συνεχής βομβαρδισμός ή τα βαθιά χτυπήματα που κάνουν να κερδίζεται ένα παιχνίδι.

Δεν έτυχε ποτέ να πέσει ένα ποτήρι στο νεροχύτη, καθώς πλένετε τα πιάτα, και να αναπηδήσει καμιά δεκαριά φορές, χωρίς ούτε καν να ραγίσει; Θα σας έχει τύχει κάποτε, γυρίζοντας από τη δουλειά, να δείτε πως έχετε ξεχάσει αναμμένα τα φώτα του αυτοκινήτου σας όλη την ημέρα και να βρείτε πεσμένη την μπαταρία· έχοντας όμως παρκάρει σε κατηφόρα και αφήνοντας το σαραβαλάκι να κυλήσει, να πάρει μπροστά αμέσως μόλις γυρίσετε το κλειδί στη μίζα; Σας έτυχε ποτέ να τραβήξετε το συρτάρι του γραφείου σας, μέσα στο οποίο είναι στοιβαγμένη η σαβούρα δέκα ετών — αλλά να το τραβήξετε δυνατά και μέχρι έξω — και τη στιγμή που είναι έτοιμο να ξεράσει, ότι έχει και δεν έχει στο πάτωμα, να βάλετε το γόνατό σας από κάτω και να τρεκλίσετε προς τα πίσω, αναπηδώντας στο ένα πόδι με μια κίνηση ισορροπίας σαν τον Μεγάλο Zucchini, χωρίς να πέσετε; Σκεφτείτε κι άλλα: μια πάρα τρίχα σύγκρουση σ' ένα σταυροδρόμι· το ποτήρι με το γάλα που χτυπάει στο τραπέζι, στροβιλίζεται αλλά δε χύνε-

* Σ.τ.ε. «Όταν κάτι μπορεί να πάει στραβά, είναι σίγουρο ότι θα πάει».

ται· η κατάθεση στην τράπεζα, για να προλάβετε μια ακάλυπτη επιταγή, που εξαιτίας μιας αργίας είχατε ξεχάσει· ο όγκος στο στήθος σας που αποδείχτηκε καλοήθης· καρδιακή προσβολή, που τελικά δεν ήταν τίποτα· να διαλέξετε τη σωστή λωρίδα σ' ένα μποτιλιάρισμα· να ανοίξετε την πόρτα του αυτοκινήτου σας με το τσιγκέλι μιας κρεμάστρας από το πλαϊνό παραθυράκι με την πρώτη προσπάθεια· και πάει λέγοντας.

Όταν μικρά θαύματα τυχαίνουν μέρα με τη μέρα σε συνηθισμένους ανθρώπους· όταν όχι μόνο δε συμβαίνει το χειρότερο, αλλά όλο και κάτι γίνεται απλά και νοικοκυρεμένα· όταν έχεις την εύνοια αυτού που μπορούσε να συμβεί, αλλά δε συνέβη, κι ήταν καλά που την έβγαλλες καθαρή, έστω και για μια φορά· όταν απολαμβάνεις την έκσταση αυτού που δεν ήταν δυνατόν να συμβεί ποτέ κι όμως συνέβη, κι ήταν σπουδαία που είχες την ευκαιρία να νικήσεις τις δυσκολίες· όταν νιώθεις την ευδαιμονία του τι σημαίνει μια μέρα να μη συμβεί και τίποτα σπουδαίο — η ζωή απλώς συνεχίζεται.

Ο παππούς μου λέει πως ευχαριστεί το Θεό κάθε μέρα που πέφτει στο κρεβάτι, έχοντας για άλλη μια φορά φάει, χωρίς να έχει φαγωθεί. «Τώρα πέφτω να κοιμηθώ, με την ηρεμία των ερασιτεχνών, για τους οποίους τόσα καλά συμβαίνουν. Σ' ευχαριστώ Θεέ μου για ό,τι πήγε καλά! Αμήν».

Εχουμε καταντήσει καταλογομανείς. Η γλυκιά μου γυναικούλα κι εγώ. Όταν αρχίσεις να κοιτάς έναν κατάλογο, τα παίρνεις όλα. Ιδιαίτερα το φθινόπωρο στοιβάζονται τόσο μέσα στο γραμματοκιβώτιο κι εμείς υπάκουα τους ξεφυλλίζουμε δίπλα στο τζάκι, μετά το βραδινό, εντυπωσιασμένοι απ' όλα τα όμορφα πράγματα που δεν έχουμε και που δεν ξέραμε καν ότι υπάρχουν. Κοντεύει να καταντήσει όπως τα παλιά χρόνια, που μόλις κυκλοφορούσε ο τελευταίος κατάλογος, φούντωνε η επιθυμία μας για περισσότερα πράγματα.

Εκείνη με ρώτησε τι δεν είχα, που θα το ήθελα πραγματικά. Δεν της είπα όλα όσα μου ήρθαν στο νου, όταν όμως άφησα στην άκρη τις πιο γελοίες έννοιες, όπως τον πόθο, τη λαιμαργία, την ακόλαστη απληστία, η συζήτηση πήρε μια πιο ουσιώδη πορεία.

Θα ήθελα να μπορούσα να δω τον κόσμο με το νου και τα μάτια κάποιου άλλου, μόνο για μια μέρα.

Θα ήθελα να ξαναζήσω ένα καλοκαιρινό πρωινό του 1984 έτσι ακριβώς, όπως ήταν.

Θα ήθελα να μιλάω δέκα ξένες γλώσσες τόσο καλά, που να καταλαβαίνω το χιούμορ μιας άλλης κουλτούρας.

Θα ήθελα να μιλήσω με τον Σωκράτη και να δω τον Μιχαήλ 'Αγγελο να σμιλεύει τον «Δαυίδ».

Με διάφορα τέτοια, πιάσαμε την κουβέντα και νύχτωσε για τα καλά. Τίποτε απ' όλα αυτά δεν μπορούσε να αποκτηθεί από έναν κατάλογο. Αυτές ήταν επιθυμίες που έβγαιναν από τη νοσταλγία και τη φαντασία, στοιβαγμένες στα κουτιά, μέσα από τα οποία βγαίνουν τα όνειρα.

Περισσότερο όμως απ' όλα, θα ήθελα έναν παππού που να ζει. Και οι δύο παππούδες μου αποτελούν μυστήριο για μένα. Ο πατέρας του πατέρα μου έπεσε νεκρός από σφαίρα, σ' ένα σαλούν στο Τέξας, το 1919. Την ίδια χρονιά ο πατέρας της μητέρας μου βγήκε ένα πρωί από το σπίτι και δεν ξαναγύρισε από τότε. Ακόμη δεν ξέρω γιατί, κι αυτοί που ξέρουν δε λένε. Στο εργοστάσιο παραγωγής παραμυθιών του μυαλού μου, φαντάζομαι πως, αν είχα έναν παππού, θα ήταν γέρος, σοφός και πραγματικά μεγαλόσωμος· λίγο φιλόσοφος, λίγο μάγος και λίγο σαμανιστής.

Θα με είχε πάρει στο τηλέφωνο αυτή την εβδομάδα και θα με είχε ρωτήσει αν είδα τη φωτογραφία ενός καινούριου ηλιακού συστήματος. Ενός συστήματος γύρω από ένα αστέρι δυο φορές μεγαλύτερο και δέκα φορές πιο λαμπρό από το δικό μας ήλιο — ένα αστέρι ονόματι Beta Pictoris. Και γύρω απ' αυτό το αστέρι υπάρχει ένα τεράστιο πλήθος από στερεά μόρια πάνω σ' ένα δίσκο, με διάμετρο σαράντα δισεκατομμυρίων μιλίων. Μερικά απ' αυτά τα μόρια ίσως είναι πλανήτες. Όλα

αυτά βρίσκονται σε απόσταση περίπου πενήντα έτη φωτός από τη γη. Ο παππούς μου θα μου έλεγε να πάω να τον πάρω για να βγούμε έξω, να κοιτάμε τα αστέρια όλη νύχτα και να μιλάμε.

Θα βλέπαμε την Αφροδίτη και τον Δία σχεδόν σε σύζευξη με το λαμπρό αστέρι λάμδα του Sagittarii· το υπέροχο φτερωτό άλογο του Πήγασου να τρέχει ψηλά, στη νοτιοδυτική πλευρά του ουρανού· την ομιχλώδη κηλίδα του αστερισμού της Ανδρομέδας σχεδόν πάνω από τα κεφάλια μας και το γαλαξία να κινείται λόγω του καλοκαιριού από τα ανατολικά προς τα δυτικά. Ένα αστέρι που πέφτει, θα έκανε τον παππού μου να μιλήσει για τον κομήτη του Halley που είχε δει το 1910, τη νύχτα της δεκάτης ογδόης προς δεκάτη ενάτη Μαΐου, όταν υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του μοναδικού γεγονότος, που είδαν τόσο πολλοί άνθρωποι ταυτόχρονα, στην ιστορία του ανθρώπινου γένους. Θα μιλούσε για τον κόσμο, που ήταν χωρισμένος σ' αυτούς που γιόρταζαν και σ' εκείνους που παρακολουθούσαν έντρομοι. Ο παππούς μου θα με έβαζε να του υποσχεθώ ότι θα παρακολουθούσα για λογαριασμό του την επιστροφή του κομήτη Halley, την επόμενη φορά που θα εμφανιζόταν.

Κατά το χάραμα θα μιλούσαμε για τον Ωρίωνα, τον Μεγάλο Κυνηγό, που θα δέσποζε στον ουρανό ακριβώς από πάνω μας, μαζί με τα αστέρια Betelgeuse και Bellatrix, το νεφέλωμα στη μέση και τους Rigel και Saiph στην άκρη, να δείχνουν προς το Σείριο, το λαμπρότερο αστέρι στον ουρανό. Θα λέγαμε ότι οι άνθρωποι κοιτούσαν τα ίδια αστέρια και σκέφτονταν τα ίδια πράγματα, χρόνια τώρα. Θα λέγαμε ότι πρέπει να υπάρχει ζωή

εκεί πάνω, ίδια όπως κι εδώ, και όπως κι αν είναι τέλος πάντων, κοιτάζει προς εμάς. Άραγε, εμείς λάμπουμε; Είμαστε κι εμείς ένα κομμάτι στο νυχτερινό ουρανό κάποιου άλλου — μια προβολή της φαντασίας του και των ανησυχιών του; Ο παππούς θα έλεγε πως είναι σίγουρος γι' αυτό. Ο παππούς μου θα έλεγε πως είμαστε ένα κομμάτι κάποιου απίστευτα θαυμαστού πράγματος — πιο εκπληκτικού απ' ό,τι φανταζόμαστε ή απ' ό,τι μπορούμε να φανταστούμε. Ο παππούς μου θα έλεγε πως πρέπει να βγαίνουμε έξω και να κοιτάμε τον ουρανό μια στις τόσες, για να μη χάσουμε έτσι τη θέση μας εκεί. Και μετά ο παππούς μου θα πήγαινε για ύπνο.

Θα σας άρεσε ο παππούς μου. Κι εσείς θα του αρέσατε, φαντάζομαι. Ας είσαι ευτυχισμένος παππού όπου κι αν βρίσκεσαι. Αν τον δείτε, αφήστε τον να σας πάει έξω κάποια νύχτα για να κοιτάξετε τ' αστέρια.

Και πείτε του πως θα ήθελα στ' αλήθεια να ερχόταν σπίτι για τα Χριστούγεννα.

*Ε*ίναι λίγο δυσάρεστο για μένα να σας μιλάω για τον παππού μου. Υπάρχει και δεν υπάρχει, εξαρτάται από το τι είναι «αληθινό». Ίσως να μπερδευτήκατε λιγάκι με όσα σας έχω πει. *Εγώ* πάντως είμαι σίγουρα μπερδεμένος. Υποθέτω πως είναι αρκετά ακίνδυνο, ένας καημός να είναι τόσο δυνατός, που ό,τι έχεις ανάγκη να γίνεται αληθινό σε κάποια γωνιά της καρδιάς σου. Ο Πικάσσο είπε: «Όλα όσα μπορείς να φανταστείς είναι αληθινά». Και το καταλαβαίνω αυτό.

Κατά μία έννοια επινοούμε όλους τους συγγενείς μας. Πατεράδες, μανάδες, αδελφούς, αδελφές, και τα λοιπά, ιδιαίτερα αν είναι μακριά ή έχουν πεθάνει. Παίρνουμε ό,τι ξέρουμε, που δεν είναι πάντα ολόκληρη η ιστορία, προσθέτουμε σ' αυτά ό,τι ευχόμαστε κι ό,τι χρειαζόμαστε και τα ράβουμε μαζί σ' ένα είδος οικογενειακού παπλώματος, για να τυλιχτούμε στο κρεβάτι του μυαλού μας.

Κατασκευάζουμε ακόμη και τους εαυτούς μας, ανακατεύοντας αυτό που είμαστε μ' αυτό που θα θέλαμε

να είμαστε και μ' αυτό που πρέπει να γίνουμε. Δεν ξέρω γιατί συμβαίνει αυτό, όμως έτσι είναι και είμαι σίγουρος ότι φέρνει κάποια αποτελέσματα. Όταν φτιάχνω στο μυαλό μου την εικόνα του παππού που θα ήθελα να είχα, προετοιμάζομαι για την εικόνα του παππού που θέλω να γίνω. Μ' αυτόν τον τρόπο χρησιμοποιώ αυτό που είμαι, για να διαμορφώσω καλύτερα αυτό που πρόκειται να γίνω. Είναι μια διαδικασία προετοιμασίας.

Κάποια μέρα, αρκετά σύντομα, ένα παιδί θα με φωνάξει «παππού» κι εγώ θα ξέρω τι πρέπει να κάνω.

Υπάρχει ένας άνθρωπος που έχει διαταρράξει βαθιά την πνευματική μου γαλήνη για πάρα πολύ καιρό. Ούτε καν που με ξέρει, συνέχεια όμως μπερδεύεται στις δουλειές μου. Έχουμε πολύ λίγα κοινά πράγματα. Πρόκειται για μια ηλικιωμένη γυναίκα, μια Αλβανή που μεγάλωσε στη Γιουγκοσλαβία. Είναι ρωμαιοκαθολική καλόγρια που ζει πάμπτωχη στις Ινδίες. Διαφωνώ μαζί της σε βασικά ζητήματα, όπως το δημογραφικό πρόβλημα και τη θέση της γυναίκας στον κόσμο και στην εκκλησία. Με απωθούν οι απλοϊκές δηλώσεις της, για το «τι θέλει ο Θεός». Βρίσκεται στο κέντρο σημαντικών αντιφατικών αντιλήψεων και ισχυρών δυνάμεων που διαμορφώνουν την ανθρώπινη μοίρα. Με τρελαίνει. Αναστατώνομαι κάθε φορά που ακούω το όνομά της, διαβάζω τα λόγια της ή βλέπω το πρόσωπό της. Δε θέλω καν να μιλάω γι' αυτήν.

Στο χώρο που συνηθίζω να εργάζομαι υπάρχει ένας νιπτήρας. Πάνω από το νιπτήρα υπάρχει ένας καθρέφτης. Στέκομαι σ' αυτό το μέρος πολλές φορές την ημέ-

ρα, για να φτιαχτώ και να κοιτάξω τον εαυτό μου. Δίπλα στον καθρέφτη υπάρχει μια φωτογραφία αυτής της εκνευριστικής γυναίκας. Κάθε φορά που κοιτάζομαι στον καθρέφτη, βλέπω και το δικό της πρόσωπο. Πάνω του έχω δει περισσότερα απ' όσα μπορώ να πω, και είναι βέβαιο ότι καταλαβαίνω πολύ περισσότερα.

Η φωτογραφία έχει τραβηχτεί στο Οσλο, στη Νορβηγία, στις δέκα Δεκεμβρίου του 1980. Να τι συνέβη τότε εκεί.

Μια μικρόσωμη, σκυφτή γυναίκα, μ' ένα ξεθωριασμένο μπλε σαρί και σανδάλια παίρνει ένα βραβείο, από το χέρι ενός βασιλιά· ένα βραβείο που θεσπίστηκε με τη διαθήκη του εφευρέτη της πυρίτιδας. Σε μια μεγάλη αστραφτερή αίθουσα από βελούδο, χρυσάφι και κρύσταλλο, κατάμεστη από αριστοκράτες και διασημότητες με επίσημο μαύρο ένδυμα και κομψά φορέματα, πλούσιοι, δυνατοί, εξέχοντες και ταλαντούχοι βρίσκονται σε απαρτία. Κι εκεί, στο κέντρο όλων αυτών, μια μικροκαμωμένη γριούλα με σαρί και σανδάλια. Η μητέρα Τερέζα της Ινδίας. Υπηρέτης των φτωχών, των αρρώστων και των ετοιμοθανάτων. Σ' αυτήν, ανήκει το Νόμπελ ειρήνης.

Κανένας σάχης ή πρόεδρος, κανένας βασιλιάς ή στρατηγός, επιστήμονας ή πάπας, τραπεζίτης ή έμπορος, μονοπώλιο ή εταιρεία πετρελαιοειδών ή αγιατολάχ, δεν κρατά το κλειδί μιας τόσο μεγάλης δύναμης, σαν τη δική της. Κανένας δεν είναι τόσο πλούσιος. Εκείνη έχει στα χέρια της το ακατανίκητο όπλο ενάντια στο κακό αυτού του κόσμου: την πονετική καρδιά. Ο δικός της πλούτος είναι ανεξάντλητος, γιατί είναι ο πλούτος της συμπόνιας.

Για να διαλυθεί η ομίχλη του ανήμπορου κυνισμού, να χρησιμοποιηθεί ως μόνο εργαλείο η ασυμβίβαστη αγάπη, να αποδειχθεί η ικανότητα γιατρείας των πληγών της ανθρωπότητας, να γίνει η ιστορία του Καλού Σαμαρείτη μια ζωντανή πραγματικότητα και να λάμψει η αληθινή ζωή στους πίσω δρόμους της Καλκούτας, χρειάζεται κουράγιο και πίστη, που εμείς ούτε μπορούμε να επιτρέψουμε καν στους εαυτούς μας· δεν μπορούμε όμως και να ζήσουμε χωρίς αυτή.

Δε μιλάω τη γλώσσα της. Η ευγλωττία όμως των πράξεών της μιλάει μέσα μου και με κάνει να αισθάνομαι τιμωρημένος και ταυτόχρονα ευλογημένος. Δεν πιστεύω ότι μπορεί να κάνει κανείς πολλά πράγματα σ' αυτόν τον κόσμο. Να την όμως στο Όσλο, να συγκινηί τον κόσμο γύρω της. Δεν πιστεύω στη δική της εκδοχή για το Θεό. Η δύναμη όμως της πίστης της με κάνει να ντρέπομαι. Και πιστεύω στη μητέρα Τερέζα.

Δεκέμβριος στο Όσλο. Το μήνυμα του κόσμου για τα Χριστούγεννα είναι ειρήνη. Όχι η ειρήνη ενός παιδιού που κοιμόταν στο παχνί χρόνια πριν, ούτε η ειρήνη ενός γεύματος κι ενός πρόχειρου ύπνου κοντά στη φωτιά, στις 25 του Δεκεμβρίου. Αλλά μια ανθεκτική, παλλόμενη, ζωτική ειρήνη που προέρχεται από την εξαιρετική χειρονομία μιας απλής γυναίκας με ξεθωριασμένο σαρί, μιας γυναίκας που φτιάχνει το κλίμα αυτής της βραδιάς. Μια πνευματική ειρήνη που προέρχεται από τη δουλειά.

Μερικά χρόνια αργότερα, σ' ένα μεγάλο συνέδριο φυσικών κβαντικής και θρησκευτικών μυστών, στο Oberoi Towers Hotel της Βομβάης, είδα ξανά αυτό το

πρόσωπο. Στεκόμουν κοντά στην πόρτα, στο πίσω μέρος της αίθουσας κι αισθάνθηκα μια παρουσία δίπλα μου. Και να την. Μόνη. Είχε έρθει να μιλήσει στο συνέδριο ως προσκεκλημένη. Με κοίταξε και χαμογέλασε. Η εικόνα της είναι ακόμη ζωντανή στα μάτια μου.

Ανέβηκε στο βήμα και μετέτρεψε την πνευματική ανησυχία του συνεδρίου σε ηθική δραστηριοποίηση. Είπε με σταθερή φωνή στο ακροατήριο που παρακολουθούσε με δέος: «Δεν μπορούμε να κάνουμε μεγάλα πράγματα, μόνο μικρά πράγματα με μεγάλη αγάπη».

Οι αντιφάσεις της ζωής και της πίστης της δεν είναι τίποτε μπροστά στις δικές μου. Και ενώ εγώ παιδεύομαι ανεπιτυχώς με την αδυναμία του ατόμου, αυτή πηγαίνει μπροστά, αλλάζοντας τον κόσμο. Όταν εγώ εύχομαι για περισσότερη δύναμη και κουράγιο, αυτή χρησιμοποιεί τη δύναμή της και το κουράγιο που διαθέτει, για να κάνει κάτι εκείνη τη στιγμή.

Με αναστατώνει, με ταραίζει, με κάνει να ντρέπομαι.
Τι έχει αυτή παραπάνω από μένα;

Αν υπάρξει ποτέ ειρήνη στη γη και καλοσύνη στους ανθρώπους, θα είναι εξαιτίας τέτοιων γυναικών, όπως η μητέρα Τερέζα. Η ειρήνη δεν είναι κάτι για το οποίο κάνεις μιαν ευχή. Είναι κάτι που δημιουργείς, κάτι που κάνεις, κάτι που είσαι και κάτι που προσφέρεις!

Ο αγαπημένος μου τρόπος για να τελειώνω ένα βιβλίο, είναι να μην το τελειώνω καθόλου. Έτσι και ο James Joyce παράτησε το *Finnegans Wake*, στη μέση της πρότασης, χωρίς στίξη ή κάποια εξήγηση. Μερικοί γραμματιζούμενοι πιστεύουν πως η τελευταία φράση συνδέεται με την ημιτελή πρόταση, με την οποία αρχίζει το βιβλίο, υπονοώντας κατά κάποιο τρόπο έναν συνεχή κύκλο. Ελπίζω να είναι έτσι. Μου αρέσει αυτό. Ο Joyce όμως δεν είπε τίποτε. Είσαι ελεύθερος να βγάλεις τα δικά σου συμπεράσματα.

Σε μικρότερη κλίμακα, όλα αυτά μου θυμίζουν τις ώρες που προσπαθούσα να πω παραμύθια στο μεγαλύτερο γιο μου, για να κοιμηθεί. Πριν καν ξεστομίσω την αρχή, ήθελε να μάθει τι θα συνέβαινε. Πριν ακόμη αρχίσει το παραμύθι, κι όπως θα περιμένατε, χωρίς να έχει καμιά σημασία πόσο αποκαλυπτικό και πειστικό ήταν το τέλος, μια κοιμισμένη και τσιριχτή φωνή εκλιπαρούσε μέσα στο σκοτάδι, «Και μετά τι έγινε, μπαμπά»;

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στην αρχή αυτού εδώ του

βιβλίου, όπου ανέφερα την ερώτηση της μητέρας, εκείνης της διακινήτριας λογοτεχνικών βιβλίων, που υπήρξε η κινητήριος δύναμη για τα υπόλοιπα: Υπάρχει κάτι άλλο που έχω γράψει; Ναι. Η ερώτηση πολύ αργότερα ήταν; Υπάρχουν ακόμη κι άλλα; Η απάντηση είναι πάλι ναι. Πολύ περισσότερα. Το γράψιμο συνεχίζεται, καθώς συνεχίζω τη ζωή μου.

Αυτό όμως εδώ είναι σημείο παύσης. Ακόμη κι αν η ύφανση της ύπαρξης είναι στ' αλήθεια χωρίς ραφές, οι υφάντρες όμως πρέπει να κοιμούνται.

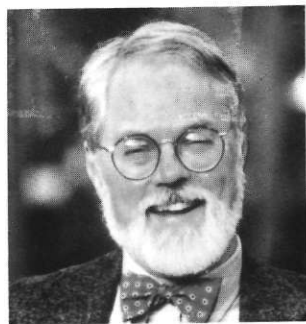
Την επόμενη φορά θα σας μιλήσω για βατράχια, για τη δεσποινίδα Emily Phipps, την ταμπέλα ενός μπακάλικου στο Pocatello του Idaho, τον πιο καταστροφικό γάμο όλων των εποχών, για την ελληνική φράση «άσβεστος γέλως», για το Ναυτικό της Σωτηρίας, τον άνθρωπο που γνώριζε τότε ό,τι ξέρει τώρα, το μικρότερο τσίρκο του κόσμου, την αλήθεια για το γυμνάσιο, για τη μέρα που το κρεβάτι είχε πιάσει φωτιά, όταν ξάπλωσα πάνω του και

Για την τελική μορφή του βιβλίου ο Robert Fulghum συγκέντρωσε ό,τι πιο αγαπημένο είχε καταγράψει όλα αυτά τα χρόνια. Οι παρατηρήσεις του αντανακλούν τη ματιά ενός ανθρώπου μπροστά στο θαύμα της καθημερινής ζωής. Η γραφή του διαθέτει τόση διαύγεια και δύναμη, που αγγίζει βαθιά όποιον διαβάσει το έργο του.

Κάθε ιστορία αυτού του βιβλίου θα βρει απήχηση μέσα σας, κάνοντάς σας να κοντοσταθείτε και να στοχαστείτε πάνω στη δική σας ζωή. Η ανάγνωσή του θα σας χαρίσει περισσότερη σοφία, ευγένεια και ψυχική ευφορία.

Το θαυμάσιο αυτό βιβλίο αποτελεί μια πραγματικά γνήσια, εμπνευσμένη προσπάθεια, που απευθύνεται σε ανθρώπους κάθε ηλικίας και πιστεύω.

Όταν τον ρωτούν με τι ασχολείται, ο Robert Fulghum συνήθως απαντάει πως είναι ένας φιλόσοφος. Έπειτα εξηγεί ότι αυτό που του αρέσει να κάνει είναι να σκέφτεται συνηθισμένα

πράγματα και μετά να εκφράζει τις απόψεις του γράφοντας, μιλώντας, ζωγραφίζοντας ή με οποιοδήποτε άλλον τρόπο του ταιριάζει. Στη ζωή του υπήρξε γελαδάρης, τραγουδιστής παραδοσιακής μουσικής, πωλητής της IBM, επαγγελματίας καλλιτέχνης, εφημέριος, μπάρμαν, δάσκαλος σχεδίου και ζωγραφικής και πατέρας. Μένει με τη γυναίκα του σ' ένα πλωτό σπίτι, στο Σηάτλ.